

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Ε' 15-30
ΙΟΥΝΙΟΥ 1905

Ο ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ

Εν Κερκύρα, εις την ὁδὸν Ἁγίου Βασιλείου, ὑπάρχει διάφορος οἰκία, ἡ ὁποία εἶνε τόσο ταπεινή, ὥστε δὲν θὰ προσεῖλκε τὴν προσοχὴν τοῦ ξένου διαβάτου, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἐντοιχισμένη ἢ ἐξῆς ἐπιγραφή :

« Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐγεννήθη, ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ ἔξοχος Κερκυραῖος μουσουργός, ὁ ὄδλον τὸν ἑαυτοῦ βίον εἰς ἀφιλοκερδῆ διδασκαλίαν τῆς θείας τέχνης ἀφιερῶσας Νικόλαος Χ. Μάντζαρος. Ἐγεννήθη τῷ 1795. Ἀπέθανε τῷ 1873. »

Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ εἶνε εὐγλωττος καὶ εὐλικρινῆς μαρτυρία ὅτι τὸ σπῆτι τοῦτο ἦτο τὸ ἐνδιαίτημα ἀνθρώπου ἔχοντος μίαν ιδέαν, μίαν πίστιν, μίαν ἐλπίδα.

Ὅταν ἐγεννήθη ὁ Μάντζαρος, δὲν ὑπῆρχεν ἑλληνικὸν βασίλειον, ὑπῆρχεν ὅμως ἐν τῷ Ἰονίῳ Πελάγει ἐλευθέρᾳ ἑλληνικῇ γαμῖα ἡ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο χλοηφόρος ἄσπις ἐν μέσῳ τῆς ἐρημίας.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος, ἐνῶ ἐξέπνεεν ἡ Ἐνετοκρατία, ἡ Ἐπτάνησος ἐγένετο ἡ πατρὶς μεγάλων ἀνδρῶν. Προσαλήτης καὶ Κοντιούζης, Φώσκολος καὶ Σολωμός, Καποδίστριας καὶ Μουστοξύδης. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐγεννῶντο καλλιτέχναι, ποιηταί, διπλωμάται, φιλόλογοι. Μετὰ τινα ἔτη ἐγεννῶντο ἐν Ἐπτανήσῳ πλήθος ἄλλων διακεκριμένων καὶ ἐξόχων ἀνδρῶν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἔδρασαν, καὶ ἐτίμησαν τὴν ἐμφάνισιν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Μεταξὺ αὐτῶν ἀνεφάνη καὶ ὁ μουσικὸς ἐκεῖνος ὅστις διὰ τῆς ἀρμονίας ἐχαιρέτισε τὸ νέον βασίλειον. Ὅταν ἐγεννήθη ὁ Μάντζαρος, ἡ Ἐπτάνησος δὲν ἦτο ξένη πρὸς τὴν μουσι-

κὴν Ἐπτανήσῳ. Ἐπὶ ἑκατοντάδας ἐτῶν ἦσαν οἱ Ἐπτανήσιοι ἐνετοὶ ὑπῆκοοι καὶ συνεπῶς ἐπέδρασεν ἡ ἰταλικὴ φιλομουσία, καὶ δὴ ἐν Κερκύρα, ἡ ὁποία ἦτο εἰς περισσοτέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Μάντζαρος δὲν ὁμοίᾳζε μὲ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους. Ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσαι μὲ νοῦν ἔκτακτον καὶ μὲ καρδίαν μεγάλην. Ἦτο ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες σπανίως ἀναφαίνονται, καὶ γίνονται ἀπόστολοι τῆς ιδέας των.

Ὁ Μάντζαρος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον πλουσιώτατος ἀπὸ γονεῖς ἀριστοκρατίας. Ὁ πατὴρ του ἑκαλεῖτο Ἰάκωβος, ἡ δὲ μήτηρ του Ρεγγίνα Τουρίνη. Ὁ πατὴρ του ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφρανῶν τῆς Ἐπτανήσου, δικηγόρος, λόγιος, εὐφραδὴς σῆτωρ, γεννηθεὶς τῷ 1768 καὶ ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἄλλ' ὁ υἱὸς ἐπεσκέπασε τὸν πατέρα. Ὁ Νικόλαος Μάντζαρος, ἐκ μικρᾶς ἡλικίας δεῖξας ἀπειρον στοργὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν μουσικὴν, περιεφρόνει τοὺς μικροὺς φίλους καὶ τὰ παιγνίδια χάριν τῆς μελέτης. Ὁ πρὸς τὴν μουσικὴν ζῆλος του ἠῤῥεσαν συναξανομένης καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐφέσεως πρὸς τελειότεραν ἐκπαίδευσιν. Ὁ πατὴρ, ὅστις παρέσχε εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ἐν Κερκύρα τότε ἐφικτὰ μέσα πρὸς καλὴν ἀγωγὴν, τοῦ ἔδωκε δύο διδασκάλους, τὸν Στέφανον καὶ τὸν Ἰερώνυμον ἀδελφοὺς Πογιαῖτους, ὅπως παρὰ τοῦ ἑνὸς μάθη τὸ βιολίον καὶ παρὰ τοῦ ἄλλου τὸ κλειδοκύμβαλον. Διορῶν ὁ πατὴρ τὴν φύσιν τοῦ τέκνου ὁργῶσαν πρὸς τὴν μουσικὴν, ἐσκέφθη ὀρθῶς ὅτι δὲν ἤρκει ὁ ἀπλοῦς

χειρισμός του βιολιού και του πιάνου έπρεπε και την αρμονία να μελετήσει· διὰ τούτο προσέθεσε και άλλον διδάσκαλον, τὸν Ἰταλὸν Στέφανον Μορέττην, ὅστις εἶχε μὲν ὄλην τὴν καλὴν διδασίαν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτο ἀνίκανος νὰ διδάξῃ εἰς τὸν ἀρχαίον μαθητὴν τὴν ἀληθῆ τέχνην. Μετ' οὐ πολὺ, τῷ 1810, μετέβη εἰς Κέρκυραν ὁ Βαρβάτης, δόκιμος Ἰταλὸς μουσικός, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέθη ὁ νέος Μάντζαρος διὰ φιλίας, καὶ ὑπὸ τὴν ἀσφαλῆ ὁδηγίαν του ἔμαθε τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν τῶν ὄργάνων θεωρίαν. Ἀκολούθως τὰς μελέτας ἐξηκολούθησε μόνος.

Ἰδὼν ὁ πατὴρ τὸ τέκνον ἀπληστον μαθήσεως, ἐσκέφθη νὰ μειώσῃ τὸν ζῆλον αὐτοῦ διὰ τοῦ γάμου. Καὶ τῷ 1813, ὁ Νικόλαος ἐνυμφεύθη τὴν Μαριάναν, μονογενῆ κόρην τοῦ κόμητος Ἀντωνίου Ἰουστινιάνη. Αἱ νέαι συζυγικαὶ μέριμναι κατ' οὐδὲν ἐκώλυσαν αὐτὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ποδηγίας του μελέτας. Εἰς αὐτὸν ἡ θέλησις ἦτο δύναμις ὑπερτέρα ὅλων.

Μετ' οὐ πολὺ πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του μετέβη εἰς τὴν μουσικογραφίαν Ἰταλίαν. Μετὰ τὴν περιήγησιν Ἰταλικῶν τινῶν πόλεων, κατήλθεν εἰς Νεάπολιν. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ ἐπιφανοῦς Ζιγγαρέλη, διευθυντοῦ τοῦ νεαπολιτικοῦ μουσικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, ἀνδρὸς τὰ μάλιστα ζηλωτοῦ τῶν παραδόσεων τῆς Ἰταλικῆς σχολῆς, ὑπάρχοντος διδασκάλου πολλῶν ἐπιφανῶν μελοποιῶν, ἐν οἷς καὶ τοῦ Βελλίνη, καὶ τοῦ Μερκαδάντε.

Ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη διέμεινε εἰς Νεάπολιν, ἔνθα, ὡς ὁ ἴδιος ἱστορεῖ, διήλθε τὸν καλύτερον τοῦ βίου του χρόνον, πολλὰ ἔμαθε καὶ πολλὰ ὠφελήθη¹. Ὁ Ζιγγαρέλης πάραυτα κατενόησε τὸν νέον Μάντζαρον, δὲν ἐθεώρει αὐτὸν μαθητὴν ἀλλ' ἴδιον τέκνον καὶ ἐθαύμαζε τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ τὸν ζῆλον, ὃν εἶχε πρὸς διατήρησιν μέχρι σχολαστικότητος τῶν τύπων καὶ τῶν δογμάτων τῆς γνησίας Ἰταλικῆς μουσικῆς σχολῆς· διὰ τούτο ἐξέτιμα αὐτὸν μεγάλως, καὶ δημοσίᾳ ἔλεγε ὅτι εἶχε παρ' αὐτῶ, ἐκεῖ, Ἕλληνα δυνάμενον νὰ διδάξῃ τοὺς διδασκάλους τῆς Νεαπόλεως. Πάντες οἱ ζηλωταὶ τῆς Ἰταλικῆς τέχνης ἐχαίροντο ἰδόντες τὸν Ἕλληνα βαθὺν μύστην τῆς μουσικῆς καὶ μὴ παρασυρόμενον ἐκ τῶν καινοτομιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχαν παρεισφύσει εἰς τὴν Ἰταλικὴν τέχνην.

Ἐνεκα τῆς ἀσθηρότητος τῶν μουσικῶν δογμάτων τοῦ Μαντζάρου, ὁ Ζιγγαρέλης αἰσθανόμενος ἐκλείπουσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἐλυ-

¹ N. C. Manzano. Rapporto κτλ. Κερκίρα 1851 σελ. 10.

πεῖτο ὅτι δὲν εἶχε παρ' αὐτῶ τὸν ἤδη μετὰ τὸ πέρας τῶν μελετῶν του εἰς Κέρκυραν ἐπανακάμψαντα Μάντζαρον.

Τῷ 1835 ὁ ἐπιφανὴς οὗτος διδάσκαλος ἔγραφε πρὸς τὸν Μάντζαρον: «Ἐὰν ἤρχεισο εἰς Νεάπολιν ἤθελες ἐπιπροσθέσει ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ζωῆς εἰς γέροντα ὀγδοήκοντα καὶ τεσσαρῶν ἔτων καὶ ἤθελον ἔχει τὴν παρηγορίαν νὰ σὲ ἔχω παρὰ τὴν κλίνην μου, καθότι μετὰ τὸν θάνατόν μου δὲν βλέπω ἄλλον καταληπτότερον σοῦ νὰ με διαδεχθῇ. Οἷόςδηποτε ἄλλος, ἤθελεν ἀποπλανῆσαι τὴν νεολαίαν. Σήμερον ὅτε τὰ πάντα νοθεύονται, ἀποπειρώνται νὰ διαφθείρωσι καὶ τὴν ὥραιαν καὶ ἀμόλυντον σχολὴν τῆς Νεαπόλεως. Διὰ τούτο εἰς σὲ ἐπεθύμουν νὰ τὴν ἐμπιστευθῶ. Ἐλθε καὶ σπεῦσον».

Ὁ Μάντζαρος ἀπεποιήθη τὴν ὑψίστην ταύτην τιμὴν, δηλαδὴ νὰ γίνῃ τοῦ Ζιγγαρέλη ὁ Διάδοχος. Μετ' οὐ πολὺ προσεκλήθη διὰ νὰ διευθύνῃ τὴν μουσικὴν σχολὴν τῶν Μεδιολάνων καὶ πάλιν ἀπεποιήθη.

Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ ἦτο ἄλλη.

Περιεφρόνει τὰς παρὰ τῶν Ἰταλῶν προτεινομένας αὐτῶ τιμὰς, ἀμα δὲ καὶ ἐπικερδεστάτας θέσεις, διότι ἐν τῷ νῶ εἶχε νὰ διὰ γῆ βίον ἀνεξάρτητον καὶ ἀφιλοκερδῶς νὰ μεταδίδῃ τὰς μουσικὰς αὐτοῦ γνώσεις εἰς τὴν διψῶσαν ἑλληνικὴν νεολαίαν.

Ἐν ἔτει 1839, ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ἡ βασίλισσα Βικτωρία, ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐξέδωκε Β. διάταγμα, δι' οὗ ἀηγορεύθη εἰς τὰς στρατιωτικὰς μουσικὰς νὰ μετέχωσι τῶν τελετῶν τῶν μὴ προτεσταντικῶν θρησκευμάτων. Κατὰ συνέπειαν καὶ αἱ ἐν Κερκίρα λιτανεῖαι τοῦ Ἁγ. Σπυριδῶνος καὶ αἱ λοιπαὶ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντικῶν ἤρχισαν τελοῦμεναι ἄνευ μουσικῆς συνοδείας· τοῦτο προσέβαλε τὴν κερκυραϊκὴν φιλοτιμίαν.

Ὁ Λουκιανὸς Καλογεράς ἀνεκοίνωσε τὴν ἰδέαν συστάσεως φιλαρμονικῆς εἰς τὸν Πέτρον Κουαρτάνον. Οὕτως οἱ φιλόμουσοι καὶ ῥέκται τῆς Κερκύρας νέοι, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν καλὴν κοινωνικὴν τάξιν, ἀπεφάσισαν τὴν σύστασιν Ἐταιρίας Φιλαρμονικῆς καὶ τὴν κατάρτισιν μουσικῆς, ἥτις νὰ προπορεύεται τῶν ἐπισήμων λιτανειῶν. Συστηθεῖσα ἡ Ἐταιρία τὴν 12 Σεπτεμβρίου τοῦ 1840 ὑπὸ ἀνδρῶν, ὃν καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυ-

ξις ἡγγυῶντο περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς, προώδευεν ὀσημέραι καὶ ἑσπεροῦτο. Ἰσόβιος πρόεδρος τοῦ μουσικοῦ τμήματος ὁμοφώνως ἀνηγορεύθη ὁ Μάντζαρος. Ὁ πρῶτος διδάσκαλος διορισθεὶς ὑπῆρξεν ὁ Ἀντώνιος Λιβεράλης. Μετὰ παρέλευσιν ἔξ μηνῶν περίπου ἡ μουσικὴ συγκειμένη ἐκ τεσσαράκοντα καὶ τεσσάρων πτωχῶν τεχνιτῶν, ἐν πλήρει στολῇ, ἐξῆλθε συνοδεύουσα τὴν λιτανεῖαν τοῦ πολιούχου τῆς νήσου.

Ἡ Ἐταιρία εἶχε λάβει σοβαρὸν χαρακτήρα. Μέλη αὐτῆς ἐγίνοντο ἔξοχοι ἄνδρες, οἱ οἱ Μουστοξύδης, ὁ Βράϊλας, ὁ Γεώργιος Μαρκοράς. Ἐπίσης ἐγιναν μέλη διαπρέπουσαι δέσποιναί οἱ αἱ Ὁριόλου, Πετριτσπούλου, Κοτσιῆ, Σούμαρκωφ. Μεταξὺ τῶν ἐπιτίμων μελῶν ἦτο καὶ ὁ Ροσίνης καὶ ὁ Λαρδὲν καὶ ὁ φιλέλλη καὶ ἑλληνομαθὴς ἀγγλος ναύαρχος Πάγαι (Lord Clarence Paget), ὁ γνωστός ἐν τῇ ἱστορίᾳ¹.

Τὴν 4/16 Σεπτεμβρίου 1842 ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστὶ καὶ ἰταλιστὶ εἰδοποίησις, διὰ τῆς ὁποίας προσεκαλοῦντο οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐκμάθωσι μουσικὴν δωρεάν. Ἐλεγεν ἡ εἰδοποίησις πρὸς τοὺς ἄλλους «... Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Φιλαρμονικῆς Ἐταιρίας καθιστᾷ γνωστὸν εἰς πάντα τὸν βουλούμενον νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς τοιαύτης μαθήσεως, ὅτι ὁ Εὐγενὴς Κύριος Νικόλαος Χαλκιάπουλος Μάντζαρος, παντοτεινὸς τῆς ἰδίας Ἐταιρίας πρόεδρος ὡς πρὸς τὸ μουσικὸν μέρος, θέλει παραδίδει χάριν μαθημάτων ἀρμονίας καὶ διδάξῃ μετὰ τὴν σπουδὴν ταύτην τὰ περὶ τὴν Συμφωνίαν (concerto) καὶ μουσικὴν Σύνθεσιν. Αἱ παράδοσεις θέλουν ἀρχίσει τὴν πρώτην τοῦ προσεχῶς Δεκεμβρίου 1842 ε. ν. ... Τὰ μαθήματα θέλουν παραδίδασθαι δημοσίᾳ εἰς τὸ μέγα δωμάτιον τοῦ Φιλαρμονικοῦ Καταστήματος...».

¹ Ὁ Πάγαι ἔστειλε τὸ ἔξῃς εὐχαριστήριον πρὸς τὴν Φιλαρμονικὴν ἑλληνιστὶ:

«Κλάρενς Πάγαι τοῖς τῆς Φιλαρμονικῆς Ἐταιρίας Συνομοίτοις,

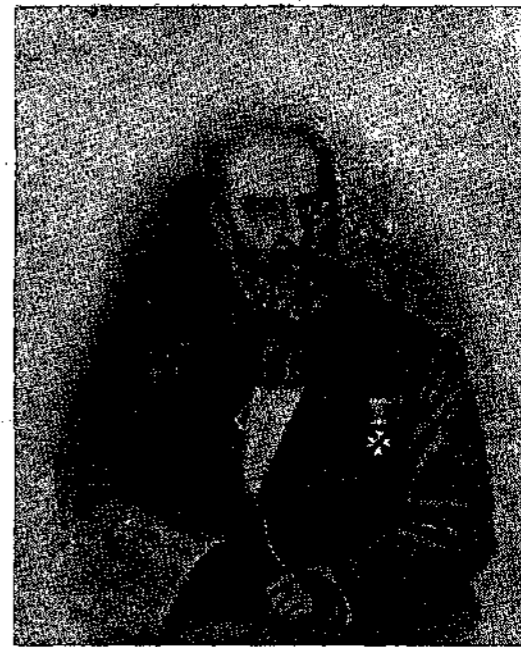
Χαίρειν.

«Πολλὴν ὕμιν ἔχω χάριν τῆς Ὑμετέρας ἕνεκα εἰς ἐμὲ προθυμίας.

«Καὶ τοι γε ἀλλότριος μὲν εἰμι τὸ κατ' ἔθνος, εἰμι δὲ πᾶν συγγενὴς τῇ Μουσικῇ σπουδῇ καὶ μάλιστα φιλέλλη τῇ καρδίᾳ. Τὴν δὲ ὑμετέραν συγκολληθῆν ἐπιμελῶς τηρήσω· ἔσται γὰρ ἐς αἰὶ μνήμη καλλίστη τοῖς Κερκυραῖς εἰς ἐμὲ εὐνοίας.

«Ἐρωσθε.

«Κεφαλληνίᾳ τῇ 17^ῃ Δεκεμβρίου 1842.»

Νικόλαος Μάντζαρος.

Τὰ μαθήματα ἤρχισαν, οἱ προσελθόντες ἦσαν πλείστοι. Ὁ Μάντζαρος ὄχι μόνον ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ προσεπάθει καὶ νὰ μορφώσῃ τὴν καρδίαν τῶν πτωχῶν νέων, ἐμπνέων αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ πατρίδα ἀγάπην. Τοὺς δὲ ὑπὲρ τῆς Ἐταιρίας ἀγῶνας αὐτοῦ ἐκτιμῶσα ἡ ἐφορεία αὐτῆς, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 201 ἐγγράφου ἐξέφραζε τῷ 1841 «τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν αὐτοῦ ὁποῦ ἐδείκνυνεν εἰς ὄφελός τῆς, θυσιαζὼν καὶ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως εἰς τὴν ἑαυτῆς πρόοδον».

Βλέπων ὁ Μάντζαρος ὅτι ἡ μουσικὴ δὲν ἐκαλλιεργεῖτο τότε ὡς ἔπρεπε παρ' ἡμῶν, ἤρχισε νὰ παραδίδῃ δωρεάν μαθήματα ἀρμονίας, συνθέσεως καὶ ἐνοργανώσεως εἰς κἀντα βουλούμενον. Ἐδίδασκεν οὐχὶ μόνον εἰς τὴν Φιλαρμονικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἡ οἰκία του ἦτο ἀνοικτὴ φιλοφρονέστατα καὶ ἀφιλοκερδῶς πρὸς πάντα φιλότεχνον καὶ διδασκαλον θέλοντα νὰ τελειοποιηθῇ, πρὸς πᾶσαν θέλονσαν νὰ διδαχθῇ κλειδοκύμβαλον, ἀρμονίαν καὶ σύνθεσιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐπὶ ἡμῶν περίπου αἰῶνα ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦτο ἀληθὲς μουσικὸν ἐκπαιδευτήριον, ἀληθὲς κονσερβατόριον, τοῦ ὁποῖου ἡ εἰσοδος ἦτο πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ ἐλευθέρη εἰς πάντας καὶ εἰς πάσας. Τὰ τέκνα

του πτωχότερου είχαν τα αυτά δικαιώματα με τα τέκνα του κόμητος, του ευπατρίδου, του πλουσιού και του εμπόρου.

Ο Μάντζαρος προς όλους ήτο ευγενής, ευχάριστος, ομιλητικώτατος, ελεήμων. Γνωρίζω το λαμπρόν αυτό γεγονός, το όποιον μάς διηγήθη μαθητής του. Αναφέρωμεν τας ιδίας του λέξεις: « Σήμερον, μάς ειπε, με βλέπετε πλούσιον και μουσικοδιδάσκαλον. Τα πάντα οφείλω εις τον Καβαλιέρ Μάντζαρον. Ήμουνα δώδεκα ετών, ήγάπων την μουσικήν, εσφύριζον ολόκληρον μελόδραμα και όμως δεν εγνωρίζον ούτε γραμματα ούτε εχον τα μέσα να μάθω. Οί γονεΐς μου πτωχότατοι ήμεθα πολλά αδέρφια και εγώ από τα θελήματα εκέρδιζον καίτι και τα έδιδα εις τους γονεΐς μου. Μίαν ήμέρα εις την Σπιανάδα, αφού έτελείωσε ή μουσικη τεμάχιον, το όποιον έπαιζε δια πρώτην φοράν, εγώ άμέσως ήρχισα να το σφυρίζω. Πλησίον μου ήτο ο Μάντζαρος. Εγώ επροχώρησα, σφυρίζοντας, τον δρόμον μου, και ο Μάντζαρος με παρηκολούθει. Αφού έτελείωσα, με έκραξε και μου ειπε να πιάω σπιτι του το πρωί. Του ειπον ότι την ήμέραν έκαμα θελήματα και ήτο αδύνατον. Τότε μου δίδει ένα δισέλινο και μουπε: να αυτό και αύριο έλα. Έπήγα και μου ειπε αν αγαπάω την μουσικήν να πηγαίνω εις το σπιτι του να μάθω. Με μεγάλη χαρά εδέχθηκα την πρότασι, άλλ' ο πατέρας μου εδύμωσε διότι έχανα το ήμεροδοϋλι μου. Εγώ επέμεινα εις την νέαν φάσιν του βίου μου, διότι είχα αποφασίσει να γίνω μουσικός. Ο πατέρας μου πηγαίνει εις τον Μάντζαρον, διηγείται την δυστυχίαν μας, του λέγει ότι το ήμεροδοϋλι μου καίτι ήτο δια την οικογενειάν του την τόσο πτωχήν.

— « Πόσον κερδίζει ο υίός σου τον μήνα; τον έρωτά ο Μάντζαρος.

— « Κατά τας περιστάσεις. Πάντα ωφελείται το φαγητόν, τα ρούχα του και το νοίκι του σπιτιού βοηθάει.

— « Καλά, ως έβη το παιδί σου να μάθη, να γίνη άνθρωπος, εγώ φροντίζω, αλλά, να μη μάθη κανείς τίποτε, ούτε ο πνευματικός σου, διότι άμα μαθητευθή θα χάσης όλα.

« Ο Μάντζαρος μου έδιδε τα χρήματα να πληρώσω το μικρόν νοίκι του πατέρα και εφρόντιζε δια όλα μου τα χρεϊώδη. Ούδεις έμαθε ποτέ τοϋτο. Το λέγω τώρα οτε απέθανε. Τότε έμαθα και γραμματα ».

Πολλάκις έμαθον από πτωχούς μουσικούς,

οτι τους συνέδραμε χρηματικώς ως έπίσης οτι εις πτωχούς μαθητάς έδιδε χρήματα δια να ενδυνάσωιν, δια να μεταβάσι εδρεπώς εις την οικίαν του ν' ακούσουν μαθήματα μουσικής.

Η αρχή του όμωσ ήτο να κάμη το καλόν, χωρίς κανεις να το μάθη.

Ο Μάντζαρος ήτο περιεργον φαινόμενον εν μέσω εποχής συμφέροντος και υπολογισμού. Και δια τοϋτο έγένετο δημοφιλέστατος. Δια της διδασχής της τέχνης, εμόρφωσεν άριστους μουσικούς και μουσικοδιδασκάλους. Πολλά τέκνα πτωχών άνύψωσε δια της τέχνης και κατέλαβον επιζήλον κοινωνικήν θέσιν. Χάρις εις τον Μάντζαρον ή Κέρκυρα εινε ή πρώτη ελληνική χώρα ήτις άνετραφή μουσικώς και έδωσε την τέχνην ταύτην και εις τας λοιπάς. Χάρις εις τον Μάντζαρον ή Φιλαρμονική Κερκύρας συνεδέθη στενώτατα μετά της ιστορίας της ελληνικής μουσικής, και δικαίως κανχάται οτι προς αυτήν δέον να διαφυλάττη ή πατρις μνήμην ευγνώμονα, διότι οί μαθηταί της έτίμησαν το ελληνικόν όνομα και εκτός της Ελλάδος, δια της μουσικής αυτών ικανότητος.

Ο Μάντζαρος και ο Καποδίστριας εινε αι μεγαλειότεραι καρδιαί της αναγεννηθείσης Ελλάδος. Και των δύο έπαλλεν ή καρδιά δια μίαν Ελλάδα μεγάλην, ιδεώδη ειργάζοντο και οί δύο δια την πατρίδα: δια την πατρίδα και οί δύο εδαπάνησαν εκ των ιδίων. Χάρις εις την τέχνην έμεινε ο Μάντζαρος πτωχός, πτωχότατος. Ήτο όλος αφιερωμένος εις αυτήν. Εις τας παραδόσεις, εις τας μελέτας, εις τας συνθέσεις. Όλος ο βίος του ήτο συνεχής εργασία. Τας εσπέρας ο νους του δεν ήσυχάζε, και το σαλόνι του δεν ήτο μόνον κέντρον διασκεδάσεως, άλλ' ένδιαίτημα τέχνης και σοφίας, διότι εκεί εσύχναζον οί μεγαλειότεροι νόες της εποχής εκείνης, καθ' ήν ή Έπτάνησος ήτο ή έστία των γραμμάτων και της τέχνης όλου του ελληνισμού.

Εις το σαλόνι ήτο ευχάριστος, χαρίεις, πνευματώδης, εγκυκλοπαιδικώτατος. Θέματα όμιλίας όπου παρευρίσκατο ο Μάντζαρος, ήτον ή τέχνη, ή επιστήμη. Η ποιήσις, ή ιστορία, ή ύψηλή πολιτική ήσαν επίσης συχνά θέματα, διότι, ποιηταί, ιστορικοί, διπλωμάται εφοίτων εις το σαλόνι του Μάντζαρου.

Ένεκα των Ιταλικών επαναστάσεων υπέρ της Ιταλικής ενότητος, έξοχοι Ιταλοί προσήρχοντο έξόριστοι και φυγάδες. Ο Θωμαζαίος, ο Ρεγάλης και άλλοι πολλοί κατέφυγον εις

την Κέρκυραν. Εσύχναζον εις τας συναναστροφάς του Μαντζάρου, εις τας παραδόσεις του. Τακτικός φοιτητής του Μαντζάρου ήτο και ο Σολωμός. Εκεί ο Σολωμός έμαθε τα μυστήρια της άρμονίας Τόσον ήγάπα την μουσικήν ο μέγας ποιητής, ώστε όχι μόνον πολλάκις τραγουδοϋσε στιχουργών, αλλά και εις τον Μάντζαρον έλεγεν οτι: ευκολώτερον ειχε την εμπνευσιν όσον περισσότερον ένέκλιπεν εις την μουσικήν. Ο Μουστοξύδης, ο Βραΐλας, ο Μαρκοράς, όλον το άνθος των γραμμάτων, ως επίσης το άνθος της κοινωνίας και των ξένων, ευρισκον τέρψιν εις τας παραδόσεις και εις το σαλόνι του.

Εγνωρίσα τον Μάντζαρον φυσικῶ τῷ λόγω κατά τα τελευταία της ηλικίας του έτη. Μικρός ών έβλεπα τον Μάντζαρον εις τον δρόμον, πάντοτε μαύρα ένδεδυμένον, με ύψηλόν καπέλον, με πλατύν λαιμοδέτην μαύρον και την δμβρόελλαν υπό την μασχάλην, με το πούρον εις το στόμα, έχοντα την σύζυγόν του ως επί το πλείστον εις τον βραχίονα. Όλοι προσκύνουν αυτόν. Τα μικρά παιδιά έλέγαμεν εκθαμβα: ο καβαλιέρ Μάντζαρος. Μάς εφαινετο καίτι εκτακτον διότι ήκούομεν τόσα περι αυτού.

Τῷ 1871 ή μήτηρ μου άπεφάσισε να γίνω μαθητής του Μαντζάρου. Η άπόφασις με ειχε ταραξει διότι ένόμιζον αυτόν άγριον, άμα δε καίτι υπεράνθρωπον, καίτι διαφορετικόν των άλλων. Τέλος ειχον μάθει όλίγην μουσικήν από τον καλόν και αγαθόν μουσικοδιδάσκαλον Ε. Λαμπелέρ και ο πατήρ μου, χωρίς να με ειδιοποιήση, με οδηγεί εις την οικίαν του Μαντζάρου. Η καρδιά μου έπαλλεν ενῶ ανέβαινον την κλίμακα. Εισήλθον εις το σπουδαστήριον το όποιον ήτο αρκετά ευρύ. Μεταξύ δύο παραθύρων ήτο μέγας καθρέπτης. Πρὸ του άριστερου παραθύρου ύψηλόν γραφείον με βιβλιοθήκην εις τα άριστερά. Ο Μάντζαρος ειργάζετο πάντοτε όρθιος, και όρθιος παρέδιδε. Αὐτός εινε ο λόγος του ύψηλου γραφείου. Οί τοίχοι γεμάτοι από πίνακας περι άρμονίας, τους όποιους ο ίδιος ειχε συνθέσει και γράψει.

Τί άρά γε να ζειναν εκείνοι οί πολύτιμοι χάρται; Το δωμάτιον ειχε δύο θύρας, μίαν της εισόδου, και την άγουσαν εις τον κοιτώνα του. Ένας καναπές, μία μεγάλη ρετιέντα και καθέκλαι ήτο ο μόνος στολισμός. Έννοείται οτι έστόλιζε το σπουδαστήριον μέγα πιάνο και μέγας μαυροπίναξ.

Όταν πρωτοεπήγα εις του Μαντζάρου, έγραφε. Αμα μάς ειπε, μάς εδέχθη μετά μεγί-

στης ευγενείας και ή πρώτη του λέξις ήτο: — Ben venuto il mio buon puono scolaro. (Καλώς τον τον νέον μου καλόν μαθητήν). Η συνήθης γλώσσα του Μαντζάρου ήτο ή Ιταλική.

Η φράσις αυτή μου έδωκε θάρρος. Ήμουν κατακκόμινος. Αλλ' έπειτα από όλίγας στιγμάς, ένόμιζον οτι ευρισκόμην εις το σπιτι μου, και οτι ο Μάντζαρος ήτο ο πατήρ μου, ή μήτηρ μου, ο φίλος μου.

Αί φράσεις του, οί τρώποι του, ή συμπεριφορά του, με ένεδάρωναν τόσον, ώστε από της ώρας εκείνης το σπιτι του Μαντζάρου εθεώρουσιν σπιτι μου, και το σαλόνι του σαλόνι μου.

Η σύζυγός του, ή σώρα Μαριάνα, ή γεροντοκόρη του σώρα Λίζα, ήσαν επίσης περιποιητικώταται. Μου απέτεινεν έρωτήσεις τινάς περι μουσικής, ειδος έξετάσεως, και έπειτα μου ώρισε ως ώραν μαθήματος την 8 π. μ. και μου ενεχείρισε την εξής σημείωσιν, ήν διαφυλάττω: Lo studioso Giovane Spiridione de Biasi mio alunno verra alle mie lezioni musicali ne' tre giorni lunedì, mercoledì e venerdì alle ore 8 del mattino. Io sento amore per lui perche ama l'Arte che ha nel cuore e uell'anima.

Venerdi 30 Aprile 71. N. Calichiopulo Manzano.

Δεν ειχεν άλλην ώραν διαθέσιμον το πρωί. Μάλιστα κατά την ιδίαν ώραν εδίδασκε την μουσικήν εις την έγγονήν του, την ευφυά και χαριτωμένην Αλβίναν κόρην του υιού του Δημητρίου, ήτις ακολουθώσας έγένετο σύζυγος του κ. Κόλα. Εις τας παραδόσεις του ήτο άυστηρός. Το άπόγευμα εδίδασκεν άρμονίαν εις τους προχωρημένους. Μετά τινας μήνας μετέβαινον και εγώ το άπόγευμα δια να διδαχθῶ την άρμονίαν. Μετ' όλίγον, αν και μικρός, έγινα φίλος, φίλτατος της οικίας, και έλάμβανον μέρος εις το σαλόνι του το εσπέρας. Μετέβαινον εις την οικίαν όπόταν ήθελον και έγενομένη άκροατής εις τα μαθήματα της θεωρίας, της άρμονίας και της αντιστιξεως.

Το εσπέρας ο Μάντζαρος εκάθητο εις το πιάνο και έπαιζεν ολόκληρον όπεραν, κλασσικήν ως επί το πλείστον. Μίαν εσπέραν εκάθησεν επί πολλάς ώρας και έπαιζεν άνευ διακοπής τρεις όπερες Matrimonio Segreto του Cimarosa, Nina Pazzo του Paisiello, και τον Barbiera του Rossini. Καθ' όλον τοϋτο το διάστημα, νεκρωή σιγή έβασίλευεν εις την αίθουσαν όλων τα μάτια ήσαν

προσηλωμένα εις τὸν μέγαν διδάσκαλον, ὁ ὅποιος τοὺς μετέφερε εἰς κόσμον ιδεῶδη.

Εἰς τὸ σαλόνι τοῦ Μαντζάρου ἐγίνοντο καὶ εἶδος φιλολογικαὶ ἐσπερίδες· ὁμίλουν περὶ φιλολογίας καὶ ποιήσεως, καὶ ἀπηγγέλλοντο ποιήματα μερικοὶ αὐτοσχεδιάζον.

Ὁ Μάντζαρος, καὶ αὐτὸς κατεγίνετο ἐνίοτε εἰς τὴν ποίησιν. Ἐγράφεν ἑλληνιστὶ καὶ συχνότερα ἰταλιστὶ. Ἐγράφε πρὸς εὐχαρίστησίν του μόνον. Ἡμέραν τινὰ αὐτοσχεδίασε ποιημάτων εἰς τὸν Verdi, παίζων μὲ τὴν λέξιν verde, πράσινον.

Τότε ἦτο τοῦ συρμοῦ, ἔνεκα τοῦ Ρεγάδης, νὰ αὐτοσχεδιάζον μὲ δεδομένας λέξεις τοῦ τελευταίου στίχου, *con rima data* ὡς ἔλεγον.

Μίαν ἡμέραν αὐτοσχεδίασεν ὁ Μάντζαρος τὴν ἐξῆς ἀκροστιχίδα μὲ δεδομένας τὰς τελευταίας λέξεις διὰ τὴν ἀνεψιάν του Κάρλτον.

Εἶπε *sonetto* καὶ τὸ ὄνομα εἶνε Metilde Carlton.

Ἀντίγραφον μᾶς εἶχε δώσει ὁ μουσικοδιδάσκαλος Φ. Καραβάνας καὶ τὸ δημοσιεύομεν.

M Mosse spiegando l'ali e sul compito
E E biondo crin di lei fermossi Amore
T Tutto gioioso e pieno di splendore
I Ivi lucendo più che in altro sito.
L L'occhio nero il bel labbro e' lbipartito
D D' alabastro e' di gigli nel colore,
E Entro cui si ripose con ardore
C Candido sen, lo trasse favorito
A A lei rivolto l' amoroso sguardo:
R — Regni, le disse, o bella, e vanne lieta
L Lâ, nel cor di colui ch'ha fiamma ascosa,
T Tutto me stesso io pongo a tuo riguardo
O Onde tue brame giungano alla meta
N Nel volger di sei lune sarai sposa

Ἴδου ἡ μετάφρασις:

«Ὁ Ἔρωτας ἀπλόνοντας τῆς φτεροῦγες του ἐκίνησε καὶ ἐσταμάτησε στὰ ὄραϊα ξανθὰ μαλλιά της, χαρούμενος καὶ ὀλόλαμπρος περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος. Τὰ μαῦρα μάτια, τὰ ὄραϊα χεῖλη, τὸ ἀλαβάστρινον σχιστὸ στήθος μὲ τὸ χρῶμα τοῦ κρίνου, ὅπου ἐκάθησε, τὸν εἴκνυσαν μὲ προθυμία καὶ μὲ ἀγάπη κυττάζοντάς τὴν τῆς εἶπε:— Βασίλευε, ὄραϊα μου, καὶ νᾶσαι χαρούμενη. Στὴν καρδιά ἐκείνου, ποῦ ἔχει ἀναμμένη τὴ φλόγα γιὰ σένα, θὰ μῶ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐπιθυμία σου, καὶ εἰς τὸ διάστημα ἐξῆ φεγγαριῶν νὰ εἶσαι νύφη».

Ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν δημοσιεύομεν μίαν στροφὴν ποιήματος ἀφιερωμένου εἰς τὴν γυναῖκα του τὴν οὐρα Μαριάναν.

Αὐτὸ τ' ἄστρο ποῦ ἐδῶ φέγγει
Καὶ στὰ οὐράνια κατοικεῖ
Ἄνθος εἶναι τῆς ἀγάπης
Ποῦ γλυκαίνει τὴν ψυχὴ.
Εἶσαι τ' ἄστρο ἐσύ, γυνή μου,
Ποῦ τὸ στήθος μέσα κλεῖ
Καθαρότατη καρδιά
Καὶ παράδεισος λαμπρή.

Τὰς εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ποιήσεις ἐθεώρει καταλληλοτέρας πρὸς μελοποίησιν. Ἦτο ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς γλώσσης καὶ ἦτο τῆς ιδέας διὰ τὴν δημοτικὴν θὰ ὑπερισχύσῃ. Ἐλεγεν ὅτι οἱ διδάσκαλοι, ἔνεκα τῆς σχολαστικότητος καὶ τῶν περιορισμένων γνώσεων, ἐμποδίζουσι τὴν ἀληθῆ πρόοδον καὶ τὸν πλουτισμὸν τῆς γλώσσης μας. Ἐθαύμαζε τὸ ἔργον τοῦ Σολωμοῦ.

Τὸ ἐσπέρας μετὰ τὴν μουσικὴν καὶ τὰς σοβαρὰς συζητήσεις, ἠρέσκετο μετὰ τῶν σεβαστῶν φίλων του νὰ παίξῃ χαρτιά. Τὰ μεσάνυχτα ἡ συναναστροφή ἐτελείωνε.

Κάθε ἀπόγευμα περιπάτει. Οἱ γέροντες ἐνθουμοῦνται τὸν Μάντζαρον στὰ μαῦρα μὲ τὴν ὀμπρέλαν ὑπὸ τὴν μασχάλην καὶ τὸν Σολωμὸν στὰ ἄσπρα μὲ τὴν ὀμπρέλαν ἐπ' ἄμουν εἰς περιπάτους μακρινούς, ἔχοντας πολλάκις σύντροφον τὸν Θωμαζέον. Συνείδιζε νὰ κάμνῃ μακρινούς περιπάτους καὶ μὲ τὸν ἰταλὸν μουσικοδιδάσκαλον, τὸν διαμένοντα ἐν Κερκύρα, Castagnarri. Μίαν ἡμέραν ὁ Ἰταλὸς μετέβαινε νὰ ἀγοράσῃ τυρὶ διὰ τὰ μακαρόνια τὰ ὁποῖα ἔβραζαν. Ἐπιστρέφων εἰς τὴν οἰκίαν, συναντᾷ τὸν Μάντζαρον. Σιγὰ σιγὰ ὁμιλοῦντες, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσουν διευθύνθησαν πρὸς τὴν ἐξοχὴν. Ἡ σοβαρὰ συζήτησις τοὺς ἔκαμε νὰ λησμονήσουν ὅτι ἦσαν νησιτικοί.

Μετὰ μακρὸν περίπατον, εἶδον διὰ εὐρίσκοντο εἰς τὸ Γαστοῦρι, δύο ὄρας μακρὰν τῆς πόλεως. Τότε ἐνόησαν ὅτι δὲν εἶχον γευματίσει καὶ ὅτι τοὺς ἐπερίμεναν εἰς τὰς οἰκίας των καὶ μάλιστα ἡ σύζυγος τοῦ Castagnarri ἦτις περιέμενε τὸ τυρὶ διὰ τὰ μακαρόνια!

Εἰς μακρινούς περιπάτους ὁ Μάντζαρος ἐνίοτε ἠθέλε συνοδὸν τὸν μαθητὴν του καὶ διδάσκαλον τῆς φιλαρμονικῆς Φραγκίσκον Καραβάναν.

Ὁ Μάντζαρος ἠγάπα ἐν γένει τὰς ὄραϊας τέχνας. Ἦμουν τότε μαθητῆς καὶ τοῦ ζωγράφου Βέγια. Ἡμέραν τινὰ εἶδον λιθογραφη-

μενὴν μίαν εἰκόνα τοῦ Μαντζάρου. Τὴν ἀντέγραψα μὲ μολύβι καὶ ἔπειτα τὴν διώρθωσα ἀπὸ τὸ φυσικόν. Ἐκάμα δύο ἀντίγραφα, τὸ μὲν ἐδώρησα τῷ διδασκάλῳ Μαντζάρῳ, τὸ δὲ κατέχω καὶ δημοσιεύω σήμερον εἰς τὰ «Παναθήναια». Μεγάλῃ ἦτο ἡ χαρὰ του ὅταν εἶδε ὅτι ἀγαπᾷ καὶ τὴν ζωγραφικὴν. «Ἡ Ἑλλὰς μου εἶπε, »εἶνε ἡ πατρίς τῶν ὄραϊων τεχνῶν, πρέπει ὄλοι νὰ εἴμεθα φιλότεχνοι καὶ εἶνε ἑλλιπε-»στάτη ἡ ἀνατροφή ἂν δὲν γνωρίζῃ τις τὰ «στοιχεῖα τῆς καλλιτεχνίας». Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας μοῦ ἐδώρησε τὸ πολῦτιμον περὶ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ἔργον ὅπερ τῷ 1652 ἐδημοσίευσεν ἐν Ἀμστελοδάμῳ ὁ Μάρκος Meibomius ὑπὸ τὸν τίτλον *Antiquae Musicae auctores Septem Graecae et Latinae*, τὸ γαλλικὸν μουσικὸν λεξικὸν τῶν Framery καὶ Ginguené καὶ ἔργα τοῦ Fétilis.

Ὁ Μάντζαρος ἐμελοποίησε πολλά. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τὸν ἔκαμε δημοτικώτατον εἶνε ἡ μελοποίησις τοῦ «Ἕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ Μάντζαρος ἐμελοποίησε τὸν Ἕμνον τρεῖς φορὰς. Πρῶτον μὲ χαρακτηριστὴν δημώδη καὶ ἀπλοῦν ὅπως εὐκολώτερον τὸν ἐκμάθη ὁ λαὸς καὶ τάχιστα ἀναπλήξῃ τὸν ὑπὲρ τῆς πατριδος ἔρωτα. Ἡ μελοποίησις εἶνε χορωδία διὰ δύο δεξυφώνους (tenori) καὶ δύο βαθυφώνους καὶ διαίρειται εἰς τεμάχια εικοσιτέσσαρα ὃν τὸ τελευταῖον εἶνε *fuga reale*. Ὁ γνωστὸς εἰς ὅλους Ἐθνικὸς Ἕμνος ἡμῶν, εἶνε τὸ πρῶτον τεμάχιον τῆς ἐν λόγῳ μελοποιήσεως. Βλέπων ὁ Μάντζαρος ὅτι ὁ Ἕμνος τοῦ Σολωμοῦ ἀρμόζει εἰς σοβαρωτέραν μουσικὴν, ἐπεχείρησεν ὅπως νέαν μελοποίησιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνέπτυξε τὴν φαντασίαν του μετὰ τῆς βαθυτάτης αὐτοῦ κλασσικῆς μαθήσεως. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶνε συνεχῆς ἀλυσσις ἀπὸ *pezzi concertati*, μέρος μὲν κατὰ δημοτικὸν ἦχον μέρος δὲ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα, καὶ σύμπλεγμα ἐπιστημονικῶν ποιικλοιδιῶν ὡς *canoni, imitazioni, fughe del tono* καὶ *fughe reali* καὶ *di contro soggetto*. Τὸ σοβαρὸν τοῦτο ἔργον του ἀφιέρωσε τῷ ἡμιμνήστῳ βασιλεῖ Ὁθωνι, ὅστις ἐδέχθη τὴν ἀφιέρωσιν καὶ τῷ ἀπένευσε τὸ παράσημον τοῦ Σωτήρος. Τῷ 1861 παρεκλήθη ὁ Μάντζαρος παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ Δ. Βότσαρη νὰ συνθέσῃ ἐμβατήρια ἄσματα διὰ τὸν στρατόν. Τότε οὐδὲν καταλληλότερον εὔρεν ἢ ἐκ νέου νὰ μελοποιήσῃ τὸν Ἕμνον εἰς πολλὰ τεμάχια κατὰ ῥυθμὸν ἐμβατηρίων.

Ὁ Μάντζαρος ἐμελοποίησε καὶ ἄλλας ποιήσεις τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἄλλων ποιητῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν.

Διὰ τὸ θέατρον ἐμελοποίησε νέος τεμάχια τὰ ὁποῖα ἐψάλθησαν ἐν τῷ κερκυραϊκῷ θεάτρῳ. Ἐπίσης κατέγινεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, μελοποιήσας τρεῖς λειτουργίας, ὃν ἡ μία πρὸς χρῆσιν τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ αἱ ἄλλαι δύο πρὸς χρῆσιν τῶν Ἀντικῶν.

Ἐσύνθεσε χοροὺς καὶ συμφωνίας μὲ πολλὴν τέχνην. Τὰ σχολαστικά του ἔργα εἶνε πολλὰ, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἦτο ἡγεμὸν εἰς τὴν ἀρμονίαν καὶ εἰς τὸ *contrappunto* ἐφ' ἑμῖλος τοῦ Παῖζέλου, Περγολέζε, Ζιγγαρέλη καὶ ἄλλων μεγάλων. Ἴδου ὁ τίτλος τινῶν ἔργων του διδακτικῶν:

— «*Trattato ragionato di Armonia*», «*Corso pratico di composizione*», «*Trattato teorico pratico delle Cadenze*», «*Trattato di Musica*», «*Disposizioni armoniche del V e VI libro dei Partimenti di Fenaroli*».

Ὅλα ἀνέκδοτα!

Ἐν Νεαπόλει συνέγραψε ἰταλιστὶ ὑπόμνημα περὶ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς καὶ τῆς προόδου τῆς νεωτέρας τέχνης.

Τῷ 1851 ὁ γάλλος Ἰούλιος Λαρδὲν μέλος ἐπίτιμον τῆς Φιλαρμονικῆς Κερκύρας, ἐδώρησατο αὐτῇ ἔργα τῶν γάλλων μουσικῶν *Monsigny* καὶ *Grétry*. Ἡ ἐφορεία τῆς Φιλαρμονικῆς παρεκάλεσε τὸν Μάντζαρον νὰ ἀπαντήσῃ τῷ Λαρδὲν διὰ αἰσθητικοκριτικῆς ἀναλύσεως τῶν ἔργων, τὸν δὲ ἐμπειρον μουσικοδιδάσκαλον Λαμπελὲτ νὰ ἐτελέσῃ τὰ γαλλικὰ ἐκεῖνα ἔργα. Ἴνα τὰ μέλη τῆς Φιλαρμονικῆς λάβωσιν ἰδέαν τινὰ. Ὁ Μάντζαρος ἀπήντησε τῷ 1851 διὰ λαμπρᾶς μελέτης τυπωθείσης ἐν Κερκύρα ὑπὸ τὸν τίτλον:

Rapporto del Cav. N. C. Manzano presidente della musica della società Filarmónica di Corfù ec. ec. relativo al dono di alcune opere di Monsigny e Grétry κτλ. ἐν ᾧ ἐμβριθῶς ἀνέπτυξε τὰς καλῶνας τῶν ἔργων, φέρων συνάμα τὰς παρατηρήσεις του.

Ὁ Μάντζαρος ὄχι μόνον ἦτο ἔξοχος κλασσικὸς μουσικὸς, ἀλλὰ εἶχε πολλὰς φιλολογικαῖστορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς, καὶ φυσικομαθηματικὰς γνώσεις. Ἦτο κάτοχος διαφόρων γλωσσῶν ἀλλὰ ἡ μᾶλλον ἀγαπητὴ αὐτῷ ἦτο ἡ ἰταλική. Ἰταλιστὶ συνέγραψε κρίσεις περὶ

Σολωμοῦ τὰς ὁποίας ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὴν ἡμετέραν τοῦ Σολωμοῦ ἔκδοσιν τὴν γενομένην ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1880 σελ. 299-305.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Μάντζαρος ἀπέθανε διδάσκων.

Ἦτο ἡ 29 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1872. Μετέβην τὸ ἀπόγευμα διὰ τὸ μάθημα. Ἐκάθησα εἰς τὸ πιάνο, ἤνοιξα τὴν μέθοδον τοῦ Hetz καὶ ἤρχισα τὴν ἐπανάληψιν παλαιῶν μαθημάτων. Ὁ Μάντζαρος ἔγραφε μουσικῆν. Μετὰ τινα λεπτὰ μὲ πλησιάζει καὶ μοῦ λέγει νὰ παίζω τὸ νέον μάθημα. Ἦτο μία διωδία τοῦ Trovatore.

— Καλὰ, μοῦ λέγει, αὔριο νὰ παίζῃς καὶ θὰ σοῦ εὖρω κάτι καλλίτερον. Ἄς ἀκούσωμε τὸ μάθημα τῆς ἁρμονίας.

— Ἠγέρθη, ἐπλησίασα τὸν μαυροπίνακα καὶ ἤρχισαμην τὴν θεωρίαν τῶν accordi di settima diminutiva ὅταν προσεβλήθη ὑπὸ δυνατοῦ βηχὸς καὶ ἔχασε τὰς αἰσθήσεις. Εἰς τὰς 3.30 μ. μ. προσεβλήθη ὑπὸ ἀποπληξίας. Ἦμιον ὁ τελευταῖος μαθητὴς του! Ἐμεινε κλινηρῆς, ἀλαλος, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε μὲ τὰς

αἰσθήσεις του μέχρι τῆς δωδεκάτης Ἀπριλίου, ὅτε κατὰ τὰς 3.30 π. μ. παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Οὐδέποτε ἡ Κέρκυρα σύμπασα ἔκλαυσε μὲ θερμότερα δάκρυα νεκρῶν. Τὸ πένθος ἦτο γενικόν.

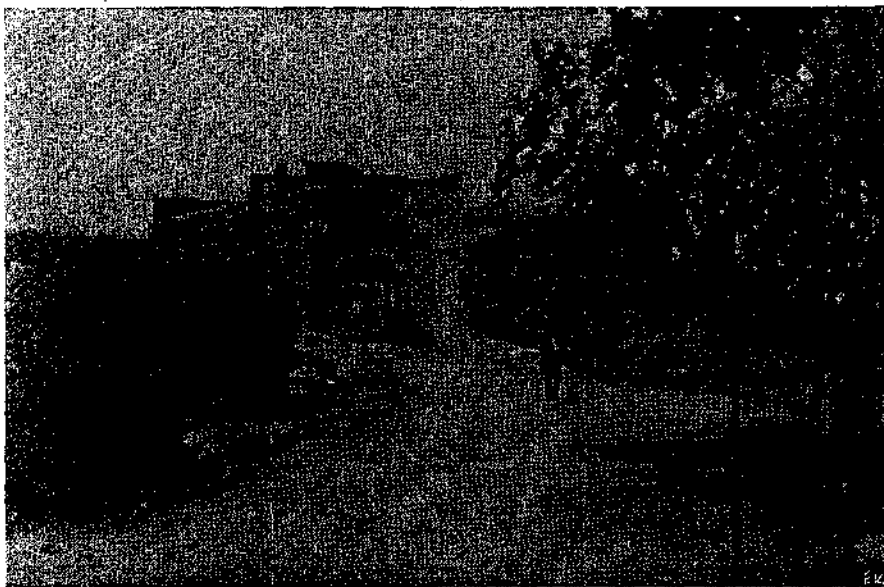
Ὁ Μάντζαρος εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τῆς διδασκείας τῆς μουσικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκατοντάδες εἶνε οἱ μαθηταὶ του, οἱ διαπρέφαντες ὁποσδήποτε. Ἦτο μουσικὸς δεινὸς καὶ κλασικὸς· ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔγραψεν ἔργον ἐθνικόν, ἐνῶ ἠδύνατο, διότι καὶ μεγάλας γνώσεις εἶχε καὶ ἔζη εἰς περιβάλλον καὶ εἰς ἐποχὴν κατάλληλον δι' ἐθνικὰ ἔργα. Οὐχ ἦτον ἄλλο τὸ ἔργον του εἶνε ἀθάνατον, ὡς διδασκάλου ἐργασθέντος ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας, ἐνὸς σκοποῦ.

Ὁ Μάντζαρος ἐγεννήθη πλούσιος, καὶ χάριν τῆς ἰδέας του ἀπέθανε πτωχός.

Ὁ Μάντζαρος ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον τὸ ἰδεώδες του, ἀθορύβως.

Σιωπὴ καὶ ἐργασία, λέγει ὁ Καρλάυλ, εἶνε αἱ δύο ἡρωϊκαὶ ἀρεταὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Σ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ — Εἰς τὸ Μεσολόγγι — Φωτογρ. Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗ

Ἡ ΜΟΪΡΑ ΜΑΣ

Μοῖρα μου, ποῦ μ' ἐρράντισες
Μὲ δάκρυα δταν μ' ἀπάντησες
Στὴ θύρα ἐνὸς ναοῦ,
Σ' ἐπῆρα γιὰ Προφήτισσα
Καὶ λίγο φῶς σοῦ ζήτησα
Τοῦ ἀπόμακρου οὐρανοῦ.

Καὶ σὺ στὴ γῆ μοῦ ἐλόγησες
Τὸ σῶμα, καὶ μ' ᾠδήγησες
Σὲ τάφο σκοτεινῷ,
Ποῦ δάκρυα τὸν ἐπότιζαν
Καὶ δυὸ κεριὰ τοῦ φάτιζαν
Τὸν ἔρμο ἐσπερινῷ.

Καὶ μοῦ εἶπες μ' ἓνα κίνημα
Τῆς κεφαλῆς — προμήνημα
Θανάτου θλιβερό —
Σ' αὐτὸ τὸ καταφύγιο
Τὸ φῶς δὲν εἶν' ἐπίγειο,
Εἶνε ἅγιο κ' ἱερό.

Μὲ τὰ οὐράνια δένεται,
Κι' ἐδῶ στὴν ὕλη φαίνεται
Σὰ σπίδα μοναχῆ,
Κι' δταν ἐσεῖς πεθάνετε
Κ' ἐκεῖνο φεύγει, χάνεται
Μαζὶ μὲ τὴν ψυχῆ.

ΟΙΔΙΠΟΥΣ

Γέννα προγόνων ποῦ ἐπιζέε φορικτῆς Σκλαβιάς πλημμύρα,
Βγῆκα στὸ φῶς κι' ἐμούδιασα μὲ τροκλισμένο βῆμα
Μ' ἔβγαλε ἡ Φτώχεια ἀπ' τοῦ σπιτιοῦ τὴ σαπισμένη θύρα,
Καὶ σὰ ρημάδι μ' ἔριξε στὰ ξένα κάποιο Κοῖμα.

Σὲ σταυροδρομὶ ἀπάντησα τῇ Σφίγγα — Ἐσὺ εἶσαι, ὦ Μοῖρα!
Καὶ μοῦ εἶπε τὸ αἶνιγμα βαδὸν σὰν τοῦ ρυθμοῦ τὸ κῶμα,
Μὰ τῶβρα καὶ τὸ ἐξήγησα βραβεῖο τῇ Λύρα ἐπῆρα,
Κι' εἶδα μπροστὰ μου — ὦ! — πνεύματα ποῦ δὲν σὰς κλεῖ τὸ μνήμα.

Στὴ λάμπρην τῶν θαμπώθηκα, καὶ πὺδ μακρὰ δὲν εἶδα
Πῶφεγγαν τὰ βασιλεία τοῦ Πλοῦτου καὶ τοῦ Γάμου —
Πολέμονος μέσα μου ἀναβε ὁ Ρυθμὸς, ὁ Νοῦς, ἡ Ἐλπίδα.

Μὰ νικητῆς τῶν πρὶν σταθῶ στὸ μαρμαρένιο ἄλωνι,
Σκοιτάδι ἡ Μοῖρα μου ἔγεινε τριγύρω, κι' ἡ καρδιά μου
Κτυπᾷ γιὰ φῶς. — ὦ Τέχνη ἐσύ, γίνου σ' ἐμὲ Ἀντιγόνη.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Ἀπὸ τὰ χόματα τῆς γῆς
Ὡς τὰ γαλάζια ἀστέρια
Μὲ πόθους πάντ' ἀπλώνονται
Κάποιων ἀνθρώπων χέρια.

Καὶ μιὰ φωνὴ σὰ θάλασσας
Ἀκάροπον τρικυμία
Βογγᾶ κι' ἐπάνω ὑψώνεται
Στοῦ χάους τὴν ἐρημία,

Καὶ χάνεται στὰ σύγνεφα
Καὶ πέρα στ' ἀστρα φθάνει,

Καὶ σμίγει μὲ τ' ἀθάνατα
Καὶ τὰ θνητὰ ξεχάνει.

Μ' ἀστράφτει ἐπάνω ὁ οὐρανός,
Τὰ χέρια ἐδῶ νεκρώνουν,
Καὶ θλιβερὰ τὰ σύγνεφα
Σὲ δάκρυα ἀναλυγώνουν.

Τὰ χέρια κάτ' ἐζήτησαν
Ποῦ δὲν τὸ βρίσκουν κάτω,
Καὶ τ' ἀστρα τοὺς ἐχάρισαν
Τὰ δάκρυα τοῦ θανάτου.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

Στὸ Κάστρο ποῦ εἶνε ἀπέναντι κι' εἶνε ὁ ἐχθρὸς κλεισμένος
Τὴν Φαντασία μου ἔστειλα νὰ ἰδῶ τί κάμνει ὁ ξένος.
Μήπως δειλὸς παραδοθῆ; γιὰ μήπως θὰ βασιτάξῃ
Ὡς δτου πείνα ἀνίκητη κι' ἀρρώστια τὸν ζημάξῃ;

Ἐμεῖς τριγύρω ἀνοίγουμε χανδάκια, κι' ἐδῶ πέρα
Ὑψώνουμε προχώματα τεράστια γιὰ φοβέρα.
Τάχα θὰ κάμουμε ἔφοδο στὸ Κάστρο γιὰ νὰ μποῦμε,
Γιὰ θὰ σαπίσωμε ὅλοι ἐδῶ προτοῦ νὰ κινηθοῦμε;

Ἡ Φαντασία δμως ἀργεῖ κοντά μου νὰ γυρίσῃ
Καὶ ποῖς θὰ πάῃ γιὰ νὰ τὴν βρῆ, καὶ γιὰ νὰ τὴν ρωτήσῃ.
Καὶ νὰ ποῦ κάποιος ἀπὸ μᾶς πεθαίνει στὰ χαράκια
Καὶ τριγυρίζουν λαίμαργα κοντά μας τὰ κοράκια.

Μὰ εἶδα στὸ Κάστρο τὴ λευκὴ ψυχὴ του νὰ πετάξῃ,
Κι' ἔπειτα ἐμπρός μου νὰ σταθῆ στὸν ὕπνο καὶ νὰ κρᾶξῃ:
Ἡ Φαντασία δὲν ἔρχεται, μὰ προτιμᾷ νὰ μένῃ
Μέσα στὸ Κάστρο ἐλεύθερη καὶ πολιορκημένη.

[Βιέννη]

ΛΑΜΠΡΟΣ ΛΥΤΕΡΗΣ

ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ ΕΧΑΣΜΕΝΑ

ΤΟ ΑΤΕΛΕΙΩΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Στὴν Δ^α Εἰμαρμένην Ξανθάκη.

I

Ἐμεῖς τὰ παιδιά ξέραμε πολλὰ πράγματα. Εἴχαμε ταξιδέψει σὲ μεγάλες πολιτείες, εἴχαμε πάει στὰ μουσεῖα, ποῦ ἔχουν μέσα ἀραδιασμένα ὅλα τὰ πιδεμένα πράγματα τοῦ κόσμου, πηγαίναμε στὰ μεγάλα θέατρα, ποῦ ἔβγαιναν ἀνθρώποι, ντυμένοι μὲ παράξενα ρούχα, καὶ μιλοῦσαν καὶ μάλωναν καὶ σκότωνε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον κ' ἔκλαιγαν καὶ γελοῦσαν καὶ κάποτε τραγουδοῦσαν καὶ κάποτε χόρευαν κ' ἔκαναν ὅτι μπορεῖ νὰ φαντασθῆ ἀνθρώπος. Εἴχαμε ἰδεῖ καὶ τοὺς ζωολογικοὺς κήπους μὲ ὅλα τὰ παράξενα ζῶα καὶ τὰ πουλιὰ ποῦ ἔχει ὁ κόσμος. Ξέραμε καὶ γράμματα ἔμελλε καὶ ὁ δάσκαλος, ἀπάνω στὴ δασκαλοκαθέδρα, μᾶς μάθαινε τὴν ἱστορία, μᾶς ἔλεγε γιὰ τοὺς μεγάλους βασιλιάδες καὶ τοὺς μεγάλους πολέμους, γιὰ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀρχαίους ποῦ χάθηκαν, γιὰ τοὺς ἥρωες τοὺς ἑκατονταίους, γιὰ τοὺς μαρμαρένιους ναοὺς, ποῦ κοίτονται τώρα γκρεμισμένοι τριγύρω μας καὶ... τί δὲν μᾶς ἔλεγε...

Ἡ γιαιγιά ἢ κακομοῖρα δὲν ἤξερε τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ. Δὲν εἶχε ταξιδέψει στὴς μεγάλες πολιτείες, οὔτε ἤξερε τὰ μουσεῖα, οὔτε εἶχε πάει ποτέ της στὰ θέατρα, μόνο καθότανε πάντα στὸ σπίτι κ' ἔβγαινε τὴ ρόκα της. Οὔτε γράμματα ἤξερε, οὔτε ἱστορία, οὔτε τὴν ἔμελλε γιὰ τίποτε ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα, ποῦ λένε οἱ δάσκαλοι. Μὰ ἡ γιαιγιά ἤξερε ἄλλα πράγματα, ποῦ δὲν τὰ ξέραμε ἔμελλε. Αὐτὴ ἤξερε κατὶ βασιλιάδες, ποῦ δὲν ἔμοιαζαν μὲ τοὺς ἄλλους τοὺς δικούς μας, βασιλιάδες μὲ πλούσια παράξενα ρούχα, ποῦ εἶχαν τὰ βασίλειά τους σὲ χώρες μακρινές καὶ ὠμορφες. ἤξερε βασιλοπούλες, ποῦ ἦσαν κλεισμένες σὲ κρυσταλλένια παλάτια, μάγισσες μὲ χρυσὰ δαχτυλίδια, ποῦ πέρανε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, σὰν τὰ φοροῦσε, καὶ ἄλλες ποῦ εἶχαν πάλι μαγικὲς βέργες κ' ἀνάσταναν τοὺς πεθαμένους. ἤξερε νεράιδες ποῦ πέρανουν τὴ μιλιὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἤξερε δράκους καὶ καλλικάντζαρους καὶ μαγικά βοτάνια, ποῦ κάνανε κάθε λογῆς θαύματα. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶχε ἰδεῖ μὲ τὰ μάτια της καὶ τᾶχε πιάσει μὲ τὰ χέρια της. Καὶ τί δὲν εἶχε ἰδεῖ. Εἶχε ἰδεῖ παλάτια θεμελιωμένα μέσα στὰ νερά, κ' ἄλλα παλάτια, ποῦ ἔμπαινες μέσα καὶ δὲν

ἤτανε ψυχὴ κ' ἄερανα στρωνότανε μπροστά σου ἕνα τραπέζι μὲ ὅλα τὰ καλὰ τοῦ κόσμου κ' ἔτρωγες κ' ἔπινες καὶ ὕστερα πάλι τὸ τραπέζι χανότανε ἀπὸ μπροστά σου. Εἶχε ἰδεῖ περιβόλια μὲ φουντωμένα δένδρα, ποῦ κάνανε χρυσὰ φρούτα, καὶ λίμνες, ποῦ, ἅμα ἔσκυβες ἀπάνω στὰ νερά τους, ἔβλεπες κάτω βασίλεια ἀλάκερα μὲ σπίτια καὶ καμπαναριὰ καὶ περιβόλια καὶ, ἅμα κύτταζες πολὺ, μιὰ λάμια σὲ τραβοῦσε κάτω στὰ βάρη καὶ δὲν ξανάβγαινες πιά. Καὶ τί δὲν εἶχανε ἰδεῖ τὰ μάτια της.

Ἐμεῖς δὲν ἤξεραμε τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ. Ὁχι ἔμελλε μονάχα, οὔτε ὁ πατέρας, ποῦ εἶχε ταξιδέψει ὅλο τὸν κόσμο, τὰ ἤξερε, οὔτε ὁ δάσκαλος ποῦ εἶχε διαβάσει ὅλα τὰ βιβλία. Καὶ γι' αὐτό, τὸ βράδυ, ὅταν μαζευόμαστε τριγύρω της, ἡ γιαιγιά μᾶς τᾶλεγε ὅλ' αὐτὰ καὶ ἄλλα τόσα ἀκόμα καὶ τελειωμὸ δὲν εἶχαν. Κ' ἔμελλε τῆς λέγαμε:

— Τὰ εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιαιγιά; Κ' ἐκείνη μᾶς ἔλεγε:

— Τὰ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, ὅπως σὰς βλέπω τώρα.

Καὶ ὅταν ἀρχίσε ἡ γλώσσα της καὶ μιλοῦσε, τότε ἀρχίσαμε κ' ἔμελλε καὶ τὰ βλέπαμε, ὅπως τὰ εἶδε κ' ἐκείνη. Καὶ ὅταν τὴν ἄλλη μέρα πηγαίναμε στὸ σχολεῖο καὶ μᾶς ἔλεγε ὁ δάσκαλος γιὰ τοὺς βασιλιάδες τοὺς δικούς του καὶ τοὺς πολέμους τῶν βιβλίων, δὲν βλέπαμε τίποτε μπροστά μας. Καὶ λέγαμε κρυφὰ ἀναμεταξύ μας:

— Αὐτὰ ποῦ λέει ὁ δάσκαλος εἶνε παραμῦθια.

Ἐνα βράδυ φορτωθήκαμε πάλι τὴ γιαιγιά. Τί χάδια καὶ τί φιλιὰ τῆς κάναμε!

— Δὲν μπορῶ, παιδιά μου, μᾶς εἶπε, θὰ πάω νὰ πέσω.

Ἦτανε γρηῃ, μὰ ἔκανε τὰ νάζια της ἡ γιαιγιά. Ἦθελε νὰ τὴν παρακαλοῦνε καὶ νὰ τὴ χαϊδεύουν.

— Ἐλα, γιαιγιά, πές μας κανένα παραμῦθι, ἀπ' αὐτὰ ποῦ εἶδες μὲ τὰ μάτια σου.

— Δὲν ξέρω, παιδιά μου, εἶπε πάλι ἡ γιαιγιά, σὰς τὰ εἶπα ὅλα. Δὲν ἔχω πιά ἄλλα.

Μᾶς λυπότανε δμως ἡ γιαιγιά, δὲν μᾶς χα-

λοῦσε χατήρι. Κάθησε, συλλογίσθηκε λιγάκι, σὰν νὰ πετούσε ὁ νοῦς της στὰ περασμένα, ἀναστέναξε καὶ ἄρχισε τὸ παραμῦθι, ὅπως πάντα:

— Ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ, καλησπέρα τῆς ἀφεντιάς σας.

Στριμωχθήκαμε ὅλοι γύρω της κ' ἐγὼ ἀκούμπησα σὰν πάντα στὰ γόνατά της καὶ τὴν κίταξα στὰ μάτια.

II

— Μιὰ φορὰ κ' ἔναν καιρὸ ἦτανε μιὰ μεγάλη βασίλισσα...

— Τὴν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου γιαγιά;

— Τὴν εἶδα, παιδάκια μου. Μιὰ μεγάλη βασίλισσα, ὠραία σὰν τὴν ἀγγή. Τὸ βασιλεῖο της ἦτανε μεγάλο καὶ πλούσιο. Χρόνια καὶ χρόνια ἤθελες νὰ ταξιδέψης γιὰ νὰ φθάσης ἀπὸ τὴ μιὰν ἀκρὴ στὴν ἄλλη. Κ' εἶχε τὸ βασιλεῖο της ὅλα τὰ καλά τοῦ κόσμου κ' ὅλες τῆς ὀμορφιῆς τῆς πλάσης. Ἀπὸ ὅλες τῆς τῆς χώρας φορτώματα φθάνανε τὸ χονσόφι, τὰσημι καὶ τὰτίμητα πετράδια καὶ ὅσα καλά ἐβγαζε στεριά καὶ θάλασσα, φορτώματα φθάνανε στὰ πόδια τῆς βασίλισσας. Κ' ἡ βασίλισσα, ποῦ ἦταν καλόκαρδη καὶ πονετικὴ, χάριζε ὅλα της τὰ πλούτη στοὺς φτωχοὺς. Καὶ πάλι τίποτε δὲν τῆς ἔλειπε. Μὰ μὲ ὅλα της τὰ καλά, ἡ βασίλισσα εἶχε ἕνα πόνον στὴ καρδιά, γιατί δὲν εἶχε ἀποχτήσει παιδί. Ὁ βασιλιάς ὁ ἄνδρας της, τὴν ἔβλεπε καὶ τοῦ καιγότανε ἡ καρδιά του. Ἐφερε ὅλους τοὺς γιατροὺς καὶ τοὺς μάγους τοῦ βασιλείου, μὰ κανένας δὲν μπόρεσε νὰ τὴν γιαιτρέψῃ. Κι' ἡ βασίλισσα ἔκλαιγε μερόνυχτα καὶ τὰ μάτια της εἶχαν μαραθῆ ἀπὸ τὸν πόνον καὶ τὴν ἀγρύπνια.

Ἡ βασίλισσα καθότανε ὅλη τὴν ἡμέρα μέσα στὸ μεγάλο περιβόλι τοῦ παλατιοῦ κ' ἔκλαιγε τὸν πόνον της. Ὅμοιο περιβόλι δὲν εἶχε μεταγίνει στὸν κόσμο. Ὅλου τοῦ κόσμου τὰ λουλούδια, ἀπ' τοὺς πιὸ μακρινούς τόπους κ' ἀπ' τῆς ἀλαφινιώτερης χώρας, φύτευαν πλαί-πλαί ἐκεῖ μέσα καὶ σκόρπιζαν μυρωδιὲς παραξένες καὶ μεθυστικῆς. Καὶ ὅλης τῆς γῆς τὰ δένδρα, μὲ τοὺς πιὸ πλούσιους καὶ ὠραίους καρπούς, ἐφούντωναν καὶ δροσολογοῦσαν μέσα στὸ ἀπέραντο περιβόλι. Ποταμάκια μικρὰ καὶ χαριτωμένα περνοῦσαν γύρω στῆς ρίζες τῶν ψηλῶν δένδρων καὶ μικρὰς λίμνες, σπαρμένες μέσα στὴν πρασινάδα, καθρέφτιζαν τὰ πυκνόφυλλα κλαδιά μὲ τοὺς χρυσοὺς καρπούς. Καὶ τὰ φειδωτὰ δρομαλάκια τοῦ περιβολιοῦ ἦσαν στρωμένα μὲ ψιλλὴ ἄμμο, ἀπὸ διαμάντια καὶ ζαφείρια, ποῦ

λαμποκοποῦσαν στὸν ἥλιο μὲ χίλια χρώματα. Τὰ πουλιά τραγουδοῦσαν ἀδιάκοπα μέσα στὰ φύλλα, ἄλλα τὴν ἡμέρα κ' ἄλλα τὴν νύχτα στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, καὶ οἱ κάτασπροι κύκνοι ταξίδευαν ἄργα καὶ καμαρωτά, σὰν μικρὰ καραβάκια μ' ἀπλωμένα πανιά ἀπάνω στῆς λίμνης. Ὅλα ἦσαν χαρούμενα καὶ γελαστὰ μέσα στὸ μεγάλο περιβόλι καὶ μόνο ἡ ὠραία βασίλισσα εἶχε τὸν πόνον της, ἀνάμεσα στὴ ξένη χαρὰ, καὶ τὰ δάκρυά της ἔσταζαν σὰ δροσιὰ ἀπάνω στὰ φύλλα τῶν λουλουδιῶν.

Τὰ δένδρα καὶ τὰ λουλούδια ἤξεραν τὸν πόνον της. Οἱ λίμνες καὶ τὰ ποταμάκια γνώριζαν τὸν καῦμό της. Τὰ πουλάκια ἀπάνω ἀπ' τὰ κλαδιά καὶ οἱ κύκνοι μέσα ἀπ' τὰ νερὰ μιὰ μέρα, ποῦ εἶχε κλάψει πολύ, τὴ συμπόνεσαν κ' ἔσκυψαν πονετικὰ ἀπάνω της. Καὶ τῆς εἶπαν ὅλα μαζί:

— Μὴ κλαῖς, ὠμορφὴ βασίλισσα. Ἐμεῖς θὰ σοῦ χαρίσωμε μιὰ βασίλοπούλα, ποῦ τὰ καλά της δὲν μετασταθῆκανε στὸν κόσμο.

Ἡ ὠμορφὴ βασίλισσα ἀναστέναξε βαθεῖα καὶ δὲν ἐμίλησε. Τῆς φάνηκε πῶς ὀνειρεύεται.

Μιὰ κατακόκκινη τρανταφυλλιά τῆς εἶπε τότε:

— Ἐγὼ θὰ τῆς χαρίσω τὰ μάγουλά της.

Μιὰ ἀνθισμένη βυσσινιά ἔσκυψε τὰ κλαδιά της καὶ τῆς εἶπε στὸ ἀντί:

— Κ' ἐγὼ τὰ χεῖλάκια της.

Ἐνα λευκὸ κρίνο περήφανο, εἶπε:

— Κ' ἐγὼ μὲ τὰ φύλλα μου θὰ πλάσω τὸ κορμάκι της.

Τὰ διαμάντια καὶ τὰ ζαφείρια ἀπὸ τὰ φειδωτὰ δρομαλάκια, τῆς εἶπαν:

— Ἐμεῖς θὰ τῆς χαρίσωμε δυὸ μάτια, ποῦ θὰ λάμπουν περισσότερο ἀπὸ μᾶς.

Ἀπὸ μέσα ἀπὸ μιὰ μουριά, ἕνα μικρὸ σκουληκάκι εἶπε σιγαλά:

— Ἐγὼ εἶμαι ὁ μικρὸς ἀνυφαντῆς, ποῦ ρουφᾷ τῆς ἀχτίδες τοῦ ἡλιοῦ καὶ τοῦ φεγγαριοῦ. Ἐγὼ θὰ τῆς ὑφάνω τὰ μαλλιάκια της.

Ἐνα πουλάκι ποῦ κελαιδοῦσε τὴν νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι, εἶπε τραγουδιστὰ.

— Ἐγὼ θὰ χτίσω τὴ φωνή μου μέσα στὰ στήθη της καὶ θὰ κελαιδῶ τὰ πιὸ γλυκὰ τραγούδια μου.

Οἱ κύκνοι ἀπὸ μέσα ἀπ' τὴ λίμνη, ποῦ δὲν εἶχανε μιλήσει ὡς τώρα, τίναξαν τὰ φτερά τους καὶ εἶπαν:

— Ἐμεῖς θὰ τῆς δώσωμε τὸ περπάτημά της.

Καὶ τὸ ψηλὸ τὸ κυπαρίσι, ποῦ μιλοῦσε

μὲ τὰ σύννεφα, λύγισε μὲ χάρι τὸ κορμί του καὶ εἶπε:

— Κ' ἐγὼ θὰ τῆς δώσω τὸν ἀέρα τοῦ κορμιοῦ της.

Τότε μιὰ ἀχτίδα, ποῦ γλύστρησε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ φύλλα, ἔπεσε ἀπάνω στὰ δάκρυα τῆς ὀμορφῆς βασίλισσας, καὶ τὰ δάκρυά της ἀστράψαν σὰν διαμαντόπετρες.

— Ἐγὼ εἶμαι ἡ ψυχὴ τῆς βασίλοπούλας, εἶπε ἡ ἀχτίδα.

Καὶ τὰ δάκρυα τῆς ὀμορφῆς βασίλισσας στέγνωσαν στὰ ματόκλαδά της, καὶ τὰ χεῖλια της χαμογέλασαν πρώτη φορὰ μέσα στὸ μεγάλο περιβόλι.

Τὴν ἄλλη ἀνοῖξὴ ἡ ὀμορφὴ βασίλισσα γέννησε μιὰ βασίλοπούλα, ποῦ ἡ ὀμορφιά της δὲν εἶχε μετασταθῆ στὸν κόσμο. Σὰν ἐμεγάλωσε ἡ βασίλοπούλα, ἀγάπησε τὸ ὠραῖο περιβόλι μὲ τὰ μεγάλα δένδρα, τὰ ὠραῖα λουλούδια, τῆς λίμνης, τὰ ποταμάκια, τὰ χαριτωμένα πουλιά καὶ τοὺς λευκοὺς κύκνους. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἡ ὀμορφὴ βασίλοπούλα σεργιανοῦσε μέσα στὸ μεγάλο περιβόλι καὶ μιλοῦσε μὲ τὰ λουλούδια καὶ τὰ πουλιά, γιατί ἤξερε τὴ γλώσσα τους.

Μιὰ μέρα ἕνα βασιλόπουλο, ποῦ στὸ μακρονό του βασιλεῖο εἶχε φθάσει ἡ φήμη τῆς ὀμορφῆς βασίλοπούλας, πῆδησε κρυφὰ μέσα στὸ περιβόλι καὶ ἀντάμωσε τὴ βασίλοπούλα, τὴν ὥρα ποῦ κολυμποῦσε μαζί μὲ τοὺς λευκοὺς κύκνους, μέσα στὰ νερὰ τῆς λίμνης. Ἡ βασίλοπούλα τρόμιξε κ' ἔκρυψε τὸ κεφάλι της κάτω ἀπ' τὴ φτερούγα ἐνὸς κύκνου. Μὰ μέσα στὰ μάτια της τὰ κλειστὰ ἔμεινε χαραγμένη ἡ ζωγραφιὰ ποῦ παλλικαριοῦ, μὲ τὰ μακρὰ ξανθὰ μαλλιά καὶ τὰ ὀλόχονσα ροῦχα. Τὸ βασιλόπουλο, σὰν εἶδε τὴν ὀμορφιά της, θάμπωσαν τὰ μάτια του, καὶ τὰ πόδια του καρφώθηκαν στὸ χῶμα. Ἀκούμπησε ἐπάνω σ' ἕνα δένδρο σὰ λιγοθυμισμένο. Τότε τὰ δένδρα ἄρχισαν νὰ βουίζουν δυνατὰ, τὰ ποταμάκια νὰ βογγοῦν σὰ θάλασσα καὶ τὰ πουλιά νὰ φωνάζουν δυνατὰ ὅλα μαζί. Ἄκουσε ὁ βασιλιάς τὴ μεγάλη ταραχὴ κ' ἔτρεξε στὸ περιβόλι. Σὰν εἶδαν τὰ μάτια του τὸ βασιλόπουλο, ἐβγήκε ἀπ' τὰ λογικά του, ἔγινε ἄγριος σὰ θηρίο καὶ μὲ μιὰ σφουριγματιὰ φώναξε τοὺς στρατιῶτες του. Πρόσταξε τότε νὰ δέσουν τὸν ξένο, ποῦ ἀποκόπησε νὰ πατήσῃ τὸ περιβόλι τοῦ βασιλιά, καὶ νὰ τὸν πάρουν μακρὰ ἀπὸ τὴ χώρα του νὰ τὸν ρίξουν σ' ἄγρια θηρία. Κι' ἀπὸ τὸ κακό του

πρόσταξε νὰ χτίσουν ἕνα σιδερένιο πύργο καὶ νὰ κλείσουν μέσα τὴ βασίλοπούλα. Ἡ βασίλοπούλα ἄρχισε τὰ κλάματα καὶ τὰ παρακάλια, μὰ ὁ βασιλιάς δὲν ἄλλαξε γνώμη. Σὰν ἐχτίσθηκε ὁ πύργος, ἔκλεισε μέσα τὴν βασίλοπούλα καὶ κλείδωσε ὅλες τῆς σιδερόπορτες καὶ κρέμασε τὰ χρυσὰ κλειδιά στὴ μέση του.

Σὰν ἐκλείσθηκε ἡ βασίλοπούλα μέσα στὸν πύργο, ἄρχισε νὰ τὴν τροῦν τὸ μαράζι. Ἐβγαίνε ἀπάνω στὸ ψηλὸ παράθυρο καὶ κοίταξε μακρὰ τὸ περιβόλι μὲ τὰ μεγάλα δένδρα, τὰ λουλούδια καὶ τῆς λίμνης, ποῦ εἶχε ἀντικρῶσει, κρυμμένη κάτω ἀπὸ τὴ φτερούγα τοῦ κύκνου, τὸ ὠραῖο βασιλόπουλο. Τὰ δένδρα κουνούσαν ἀπὸ μακρὰ τῆς ψηλῆς κορφῆς τους καὶ τὴν χαιρετοῦσαν, τὰ λουλούδια τῆς ἔστελναν χαιρετίσματα μὲ τῆς πιὸ γλυκιῆς μυρωδιῆς τους, καὶ ἡ λίμνη, ποῦ γυάλιζε σὰν καθρέφτης κάτω ἀπ' τὸν ὠραῖο ἥλιο, τὴν προσκαλοῦσε νάρθη πάλι νὰ λουστῆ στὰ νερὰ της. Καὶ ἡ βασίλοπούλα ἔκλαιε ὅλο κ' ἔκλαιε. Συλλογιζότανε τὸ βασιλόπουλο, ποῦ ἡ προσταγὴ τοῦ πατέρα της τὸ εἶχε στελεῖ μακρὰ, νὰ τὸ φάνε τὰ γρία θηρία.

Τὰ δάκρυά της ποῦ πέφτανε ζεματιστὰ ἀπάνω στὰ μάγουλά της καὶ στὰ στήθη της, μαράνανε σιγά-σιγά τὰ τριαντάφυλλα καὶ τὰ κρίνα τοῦ κορμιοῦ της. Κ' ἡ βασίλοπούλα, σὰν ἔβλεπε τὰ κάλλη της τὰ μαραμμένα, ἔκλαιε διπλὰ δάκρυα, γιὰ τὸ βασιλόπουλο καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό της. Καὶ τὰ τριαντάφυλλα καὶ τὰ κρίνα τοῦ κορμιοῦ της ὅλο μαραγιάζανε, ἀπ' τὰ ζεματιστὰ της δάκρυα. Μόνο τὰ ζαφείρια τῶν ματιῶν της λάμπανε πιὸ γλυκὰ μέσα στὰ δάκρυα.

Ἐνα βράδυ καλοκαιριάτικο, ποῦ καθότανε στὸ παράθυρο ἡ βασίλοπούλα, ἕνα τραγοῦδι γλυκὸ ἀκούστηκε μέσα στὴ σιγαλιὰ τοῦ φεγγαριοῦ. Ἡ βασίλοπούλα ἀνατρίχιασε. Γνώρισε τὴ φωνὴ ποῦ εἶχε πρωτακοῦσει μέσα στὰ νερὰ τῆς λίμνης, κρυμμένη κάτω ἀπ' τὴ φτερούγα τοῦ κύκνου. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ βασιλιά, ποῦ εἶχαν πάρει τὸ ξένο βασιλόπουλο νὰ τὸ ρίξουν στὰ θηρία, λυπήθηκαν τὰ νειῦτά του, τὸ πήρανε μακρὰ, ὤξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας, καὶ τοῦ χάρισαν τὴ ζωὴ. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ξεκίνησε πάλι, διάβηκε ὄρη καὶ βουνά, διάβηκε θάλασσες καὶ ποτάμια κ' ἔφτασε ἕνα δειλὸ στὸ μαγεμένο περιβόλι. Τὰ δένδρα σὰν τὸ εἶδαν ἀπὸ μακρὰ, μετανόησαν ποῦ τὸ εἶχαν προδώσει μὲ τὸ βουητό τους, τὸ λυπήθηκαν

και τουδειξαν μακρυνά στην κορυφή του βουνού, τον σιδερένιο πύργο, που ήταν κλεισμένη η βασιλοπούλα.

Σάν έτέλειωσε το γλυκό τραγουδι, η βασιλοπούλα έσκυψε απ' το ψηλό παράθυρο και τα δάκρυά της στάζανε κάτω στο χώμα. Το φεγγάρι φιλούσε τα δάκρυά της και τάκανε μαργαριτάρια. Τότε το βασιλόπουλο σήκωσε ψηλά τα μάτια του και είδε δυο ζαφείρια να λάμπουν, σαν άστρα, μέσα στο σκοτάδι του παραθυριού. Και σαν τα είδε είπε μέσα του :

— Αυτά είναι τα μάτια της αγαπημένης μου.

Ζύγωσε τότε κάτω απ' το ψηλό παράθυρο και είπε με μιá φωνή, που πέταξε απ' τα χείλη του σαν τραγουδι, μέσα στη σιγαλιά του φεγγαριού.

— Μέρες και μήνες περπατώ στο φώς και στο σκοτάδι, για να σάς βρω, γλυκά μου μάτια. Πέρασα βουνά και θάλασσες, διάβηκα ποτάμια και γκρεμούς. Ρίξε τα ξανθά σου τα μαλλιά, αγάπη μου, κάν'τα σκάλα τα μαλλιά σου, νάνεβώ και να πεθάνω στα πόδια σου. Γιατί είμαι αποσταμένος από το δρόμο και θέλω να κοιμηθώ για πάντα σιμά σου.

Η βασιλοπούλα δεν αποκρίθηκε. Γύρισε και είδε τα τριαντάφυλλα και τα κρίνα του κορμιού της, που τάχαν μαράνει τα δάκρυά της. Και τότε την έπιασε ένα παράπονο κ' έκλεισε το παράθυρό της. Δεν είχε πια τριαντάφυλλα και κρίνα να χαρίση στον αγαπημένο της. Κλείσθηκε μέσα στον πύργο και τα δάκρυά της τρέχανε ποτάμι απάνω στα μαραμένα λουλούδια του κορμιού της.

Το βασιλόπουλο σαν είδε κ' έκλεισε το παράθυρο, είπε μέσα του.

— Πέρασαν χρόνια και καιροί και η αγαπημένη μου με ξέχασε. Διάβηκα ποτάμια και γκρεμούς, πέρασα βουνά και θάλασσες για να την ανταμώσω. Καλλίτερα να μη με είχαν σπλαχνισθή οι άνθρωποι του βασιλιά, καλλίτερα να με είχαν φάει τάγρια θηρία.

Η βασιλοπούλα, μέσα στα δάκρυά της, θυμήθηκε τη νεράιδα, που ρχότανε κάθε ανοίξι στώραιο περιβόλι και ράντιζε τα μαραμένα τα λουλούδια μ' ένα μαγικό νερό και τα λουλούδια ξανανθίζανε με την πρώτη τους δρασιά. Κ' έλεγε μέσα της :

— Νάχα το άθánατο νερό, που ανασταίνει τα λουλούδια. Τότε θα κρεμοῖσα τα μαλλιά μου απ' το παράθυρο και θα τάκανα σκάλα νάνεβή ο αγαπημένος μου...

Και όλο έκλαιγε, μέσα στο σκοτάδι.

Το βασιλόπουλο τράβηξε κατά τα μάτια του.

— Θα πάρω πάλι τα γκρεμνά και τα ποτάμια, θα διαβώ της θάλασσες και τα βουνά, να φύγω μακρυνά απ' την κακιά μου αγάπη.

Και τράβηξε πάλι μακρυνά από τον σιδερένιο πύργο.

Σάν έπερνούσε από το μεγάλο περιβόλι, κοντοστάθηκε και κύτταζε τα ψηλά δένδρα. Τα πόδια του τρέμανε και δεν μπορούσε πια να περπατήσει.

Τότε τα ψηλά δένδρα τον λυπηθήκανε, μετανόησαν που τον είχαν προδώσει με το βουητό τους, και το ψηλό το κυπαρίσσι, που άγγιζε με την κορφή του το φεγγάρι, τούγνεψε από ψηλά και του είπε.

— Σάν θέλεις να ξανάβρεις την αγάπη σου, βάλε άτσάλι στην καρδιά και σίδηρο στα πόδια και τράβα το μονοπάτι που ανεβαίνει στο βουνό.

Το βασιλόπουλο άναστενάξε.

— Μέρες και νύχτες περπατώ, ματώσανε τα πόδια μου από το δρόμο και ράγισε η καρδιά μου απ' τους άναστεναγμούς. Και τώρα που βρήκα την αγάπη μου, η αγάπη μου δε με θέλει. Και τώρα που να πάω να τήνε βρω;

Το κυπαρίσσι του ξαναείπε πάλι :

— Βάλε σίδηρο στα πόδια σου και πάρε το μονοπάτι που ανεβαίνει στο βουνό. Τράβα όλοένα κατά εκεί που βγαίνει ο ήλιος. Μέρες και μήνες θα ιδής τον ήλιο ν' ανατέλλη και όλοένα θα κυνηγῆς το κάθε του φανέρωμα. Βουνά και κάμπους θα περάσεις, βράχους και γκρεμνά. Και σαν ιδής τον ήλιο να βγαίνει στεφανωμένος με τριαντάφυλλα, εκεί θα σταματήσεις. Απάνω σ' ένα βουναλάκι, που θα ιδής, να πρασινίζουν δάφνες και μυρτιές, θα ξανοίξης μιá βρούσι μαρμαρένια. Το νερό στάζει απ' τη μαρμαρένια βρούσι σα δάκρυο.

Το βασιλόπουλο άναστενάξε.

— Κακά δένδρα είναι, είπε μέσα του, και γελοῦνε με τον πόνο μου. Εγώ θα καθίσω να ξεψυχίσω εδώ, κάτω απ' τον σιδερένιο πύργο.

— Μήνες θα κάτσης γονατιστός, ξαναείπε το κυπαρίσσι, ως που να γεμίσης το σταμνί σου. Και σαν το γεμίσης θα ξεκινήσης πάλι, με της νύχτας το δρόμο, θα πάρῃς πάλι βουνά και λόγγους και θα γυρίσης πίσω. Σάν γυρίσης ζωντανός, η βασιλοπούλα θα γίνη δική σου.

— Περπατεί... είπε το συννεφάκι και πέρασε. Όλοένα περπατεί...

III

Η γιαγιά άκούμπησε ησυχά το κεφάλι της στην καρέκλα, πήρε βαθειά την άναπνοή της και σταμάτησε. Έτσι έκανε κάποτε τα νάζια της η γιαγιά και σταματοῦσε στη μέση του παραμυθιού. Ήθελε χάρδια και παρακάλια. Σάν πέρασε λίγη ώρα την έσκούντισα και της χάρδεψα τα γόνατα.

— Έλα, γιαγιά, πές μας τώρα, περπατεί άκόμα το βασιλόπουλο;

Η γιαγιά δεν μιλούσε. Μόνο μᾶς κύτταζε με κάτι μάτια παράξενα.

Σηκωθήκαμε όλοι και την τριγυρίσαμε. Άλλος της χάρδεψε της πλάτες, άλλος τᾶσπρα της μαλλιά κ' άλλος τα γόνατά της. Εγώ την έβλεπα στα μάτια και την παρακαλούσα :

— Έλα, γιαγιακούλα, άφισε τώρα τα νάζια σου, πές μας τί έκανε το βασιλόπουλο. Περπατεί άκόμα;

Η γιαγιά μᾶς κύτταζε με τα μάτια άνοικτά, χωρίς να μᾶς μιλή. Η ματιά της όμως ήτανε παράξενη και μᾶς έκανε φόβο. Α! χωρίς άλλο, κάτι θάπαθε το βασιλόπουλο και δεν ήθελε η γιαγιά να μᾶς το πῆ.

— Πές το γιαγιά, πές μας το. Πέθανε το βασιλόπουλο.

Η γιαγιά δεν μιλούσε. Η γιαγιά δεν μίλησε καθόλου εκείνη τη βραδειά. Ήτανε βαρειά άρρωστη. Ήλθαν και την πήραν στο κρεβάτι της. Έτρεξαν οι γιατροί, μαζεύτηκαν όλοι γύρω της. Μά η γιαγιά δεν έμιλησε. Μέρες πολλές δεν έβγαλε λόγο. Καθότανε σαν πεθαμένη στο κρεβάτι της και μόνο κουνούσε κάποτε κάποτε το δεξί της χέρι στον άέρα, για να ζητήσει κάτι.

Εγώ έμπαινα κρυφά στην κάμαρά της, της έπιανα το χέρι της και το φιλούσα.

— Γιαγιά! άνοιξε το στόμα σου, γιαγιά, και πές μου τί έγινε το βασιλόπουλο. Πές μου το έμένα κρυφά. Δεν θα το μαρτυρήσω σε κανένα.

Του κάκου. Η γιαγιά δεν ήθελε να μου πῆ τίποτε...

Ύστερα από λίγες μέρες έκλεισε τα μάτια της και πέθανε. Ήρθαν και την πήρανε με ψαλμωδίες και λιβανητά. Πήγαινα κ' εγώ πίσω, με τα δάκρυα στα μάτια. Η γιαγιά έφευγε για πάντα κ' έπερνε μαζί της το μυστικό. Το πήρε μαζί της κάτω από τα ψηλά κυπαρίσσια.

Το βασιλόπουλο γύρισε και κύτταζε τα ματωμένα του ποδάρια και τα κουρελιασμένα του ρούχα, ύστερα σήκωσε τα μάτια του και κύτταζε το μονοπάτι που σκαρφάλωνε στην κορυφή του ψηλού βουνού. Και το πήρανε τα κλάματα.

— Άλλοίμονο! είπε. Τα πόδια μου δεν με βαστάνε πια. Θα καθίσω εδώ να ξεψυχίσω.

Παρακάλεσε τον χάρο νάρθη να το γλυτώση απ' τα βάσανά του. Μά ο χάρος δεν έρχότανε. Τότε πήρε το ραβδί μου, σηκώθηκε με κόπο απ' το χώμα και ξεκίνησε στον καινούριο δρόμο...

Τα λουλούδια και οι κύκνοι του περιβολιού τον βλέπανε, που άνεβαινε το έρημο μονοπάτι. Ύστερα τον έχασανε. Και ρώτησαν τα λουλούδια κ' οι κύκνοι τα ψηλότερα δένδρα :

— Περπατάει άκόμα;

Τα ψηλότερα δένδρα που τον βλέπανε να κατεβαίνει μιá ρεματιά, αποκρίθηκαν :

— Περπατάει. Τᾶγκάθια κ' οι πέτρες του μάτωσαν τα ποδάρια. Μά περπατάει άκόμα.

Ύστερα σαν άνεβηκε στην κορυφή του βουνού και χάρθηκε πίσω από τα ψηλά έλατα, τα δένδρα δεν τον βλέπανε πια. Και ρώτησαν τα δένδρα το ψηλό το κυπαρίσσι :

— Περπατάει άκόμα;

Το ψηλό το κυπαρίσσι, που έβλεπε πίσω απ' το βουνό, τον μεγάλο κάμπο, αποκρίθηκε :

— Το χορτάρι που πατεί γίνεται κόκκινο απ' το αίμα των ποδαριών του, μά περπατάει άκόμα.

Ύστερα τον έχασε και το ψηλό το κυπαρίσσι, που έβλεπε τον μακρυνό κάμπο.

Και είπανε όλα τα δένδρα μαζί και τα λουλούδια κ' οι κύκνοι :

— Τι να γίνεται το δυστυχισμένο το βασιλόπουλο!...

Και τα πήρε ένα παράπονο, γιατί τώρα μετανουούσαν που το μαρτύρησαν στον βασιλιά.

Τότε το κυπαρίσσι ρώτησε ένα συννεφάκι κόκκινο που περνούσε δίπλα του :

— Μην είδες το βασιλόπουλο;

Και το συννεφάκι του αποκρίθηκε :

— Το είδα που περνούσε ένα άγριο ποτάμι. Και τα νερά του ποταμού γινήκανε πιό κόκκινα από μένα. Και σαν έπέρασε το ποτάμι, πήρε πάλι τα βράχια και τα γκρεμνά.

— Περπατεί άκόμα; ρώτησε το κυπαρίσσι φοβισμένο.

Ποτέ μόν δὲν ἔμαθα τὸ τέλος τοῦ παραμυθιοῦ. Ρώτησα κόσμον καὶ κόσμον, μὰ κανέναν δὲν ἔξερε νὰ μοῦ πῆ τίποτε.

Ἡ γιὰ γιὰ κοιμάται ἀκόμα κάτω ἀπὸ μιὰ μαρμαρένια πλάκα, φαγωμένη ἀπὸ τὸν καιρὸ, κτρινισμένη ἀπ' τὰ χρόνια.

Η ΑΝΕΥΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ Ο Δ' ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΟ

— Απόσπασμα ἐκ τοῦ «Πυρός» του —

Εἰς τόπον σεπτὸν μοῦ ἐπῆλθεν ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ νέου μου δραματικοῦ ἔργου· εἰς τὰς Μυκήνας, κάτω ἀπὸ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων, ἐνῶ ἐδιάβαζα πάλιν τὴν Ὁρέστειαν. Γῆ φλέγουσα, χώρα δάψης καὶ φρενίτιδος, πατρὶς τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῆς Ὑδρας, ἔδαφος τὸ ὁποῖον κατέδικασεν εἰς αἰωνίαν στείρωσιν ἡ φρικὴ τῆς τραγικωτέρας εἰμαρμένης, ἡ ὁποία κατέστησε βορᾶν τῆς ἐν ὄλον ἀνθρώπινον γένος, τὸ γένος τῶν Ἀτρειδῶν. Ἐφαντάσθης ποτὲ τὸν βάρβαρον αὐτὸν ἀρχαιοδίφην, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ διήλθε μέγα μέρος τοῦ βίου του ἐν μέσῳ φαρμακευτικῶν σκευασίων καὶ ὀπισθεν ἐνὸς ταμείου, ἀνέλαβε ν' ἀναζητήσῃ τοὺς τάφους τῶν Ἀτρειδῶν εἰς τὰ ἔρειπια τῶν Μυκηναίων, καὶ ὁ ὁποῖος μίαν ἡμέραν, — πρόσφατος εἶνε ἡ ἔκρη αὐτῆς ἐπέτειος, — ἔσχε τὴν μεγίστην καὶ παραδοξοτάτην τῶν ὀπτασιῶν ἡ ὁποία ποτὲ παρουσιάσθη εἰς ἀνθρώπινα ὄμματα; Ἐφαντάσθης ποτὲ τὸν παχύδερμον ἐκεῖνον Σλήμαν κατὰ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψε τὸν ἐκθαμβωτικώτερον θησαυρὸν, τὸν ὁποῖον ὁ θάνατος ἐσυσσώρευσε εἰς τὸ σκότος τῆς γῆς, ἀπὸ ἐκατονταετηρίδων, ἀπὸ χιλιετηρίδων; Ἐφαντάσθης ποτὲ δὲ τὸ ὑπεράνθρωπον καὶ τρομερὸν αὐτὸ θέαμα ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῇ εἰς ἄλλον εἰς πνεῦμα νεαρὸν καὶ φλογερὸν, εἰς ποιητὴν, εἰς δημιουργόν, εἰς σέ, εἰς ἐμὲ ἴσως; Τί πυρετώδης τότε ἔξαισις καὶ τί φρενίτις καὶ τί παραφροσύνη. Φαντάσου!

Ἐξήπτετο καὶ ἐπάλλετο, ἐνῶ ὠμίλει οὕτω παραφερόμενος αἴφνης ἀπὸ τὴν ἰδέαν του ὡς ἀπὸ καταγίδα. Εἶπεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, ὀφθαλμοὺς ὀπτασιαστοῦ, τὴν αἰγλητῶν νεκρικῶν θησαυρῶν. Ἡ δημιουργὸς δύναμις συνέρρεεν εἰς τὸ πνεῦμα του ὡς τὸ αἷμα εἰς τὴν καρδίαν του. Ἦτο ὁ ὑποκριτὴς τοῦ δράματός του...

Ὅλα τὰ μνήματα τριγύρω εἶνε βουβά. Μὰ κάποια φωνούλα ἀντηγεῖ κάποτε ἀπάνω στὸ κυπαρίσσι τους, κάποιο μουρμουρίσμα κλαδιῶν τὰ ζωντανεῖ. Τὸ πιὸ βουβὸ μνῆμα εἶνε τὸ μνῆμα τῆς γιαιγιάς.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

— Φαντάσου! Φαντάσου! Ἡ γῆ τὴν ὁποίαν ἀνασκάπτεις εἶνε ὀλεθρία νομίσεις ὅτι πάντως ἀκόμη θ' ἀναδίδονται ἀπὸ αὐτὴν τὰ μιάσματα τῶν τερατωδῶν ἀνομημάτων. Ἡ ἀρὰ ἡ ὁποία ἐπεβάρυνε τοὺς Ἀτρεΐδας αὐτοὺς ἦτο τόσον σκληρὰ, ὥστε ἀληθινὰ θὰ ἔμεινε ἀπὸ αὐτὴν κάποιον ἴχνος, φοβερὸν εἰσέτι, εἰς τὸ χῶμα τὸ ὁποῖον ἐπάτησαν. Σὲ κατέχει ἡ κακοποιὸς ἐπενέργεια. Οἱ νεκροὶ τοὺς ὁποῖους ἀναζητεῖς καὶ τοὺς ὁποῖους δὲν κατορθώνεις ν' ἀνεύρης, ἀναλωγοῦνται μέσα σου μετὰ τὴν τρομερὰν πνοὴν τὴν ὁποίαν ἐνεφύσησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Αἰσχύλος, τεράστιοι καὶ αἰμόφυργοι ὁποῖοι σοῦ ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ Ὁρεστείᾳ, πληττόμενοι ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον τῆς Εἰμαρμένης των. Καὶ ἰδοὺ ὅτι μέσα σου ὄλη ἡ ἰδανικὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐτράφης, προσλαμβάνει τὴν πλαστικότητα καὶ τὸ ἔκτυπον τῆς πραγματικότητος! Καὶ ἐπιμένεις ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῇ τῆς δάψης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ φαλακροῦ αὐτοῦ βουνοῦ, περιορισμένος ἐν τῇ μαγγανείᾳ τῆς νεκρᾶς πόλεως, ἐπιμένεις ἀνασκάπτων τὴν γῆν, μετὰ τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα φάσματα ὠρθωμένα πάντοτε πρὸ τῶν ὀμμάτων σου ἐν τῷ πυριπνῶφ κονιορτῷ. Εἰς ἕκαστον κτύπημα τῆς σκαπάνης, τρέμεις μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, ἀνησυχῶν μήπως ἀληθινὰ ἰδῆς ἐμφανιζομένην τὴν μορφήν ἐνὸς Ἀτρέως, ἀκεραΐαν ἀκόμη, μετὰ τὰ καταφανῆ ἀκόμη σημεῖα τῆς βίας ἢν ὑπέστη, τῆς σφαγῆς τῆς ἀπανθρωποῦ. Καὶ αἴφνης, τὴν βλέπεις! Τὸν χρυσόν, τὸν χρυσόν, τοὺς νεκρούς, μίαν ἀπειρίαν χρυσοῦ, τοὺς νεκρούς σκεπασμένους ὄλους ἀπὸ χρυσόν...

Ὁ ποιητὴς ὁ ὁποῖος ὠμίλει καὶ ὁ ἀσκητὴς ὁ ὁποῖος τὸν ἤκουε εἶχον καὶ οἱ δύο τὴν αὐτὴν φρικίαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἀστραπῇ.

— Μία ἀλληλουχία τάφων δέκα πέντε πτώ-

ματα σῶα καὶ ἀβλαβῆ, τὸ ἐν πλησίον εἰς τὸ ἄλλο, ἐπάνω εἰς κλίνην ἀπὸ χρυσόν, μετὰ τὰ πρόσωπα σκεπασμένα διὰ προσωπειῶν ἀπὸ χρυσόν, μετὰ τὰ μέτωπα ἐστεμμένα διὰ χρυσοῦ, μετὰ τὰ στήθη κατάφρακτα ἀπὸ χρυσόν καὶ παντοῦ μία ἀφιδονία ἀντικειμένων ἀπὸ χρυσόν, ἀναριθμητῶν ὡς τὰ φύλλα τὰ πεπρωκῶτά ἀπὸ ὄρνυτον μυθώδη... Τοὺς βλέπεις; τοὺς βλέπεις;

Πυρετώδης ἐπιθυμία τὸν διέκαιε νὰ καταστήσῃ ψηλαφητὸν ὄλον αὐτὸν τὸν χρυσόν, νὰ μεταβάλλῃ εἰς αἰσθητὴν πραγματικότητα τὴν πλαναισθητικὴν ὀπτασίαν του.

— Βλέπω! Βλέπω!

— Ἐπὶ ἐν δευτερόλεπτον, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἐπέλασεν ἑκατονταετηρίδας καὶ

χιλιετηρίδας, ἀνέπνευσεν ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς φοβερᾶς παραδόσεως, ἀνεπάληθ ἐν τῷ ἀποτροπιασμῷ τῆς ἀρχαίας σφαγῆς ἐπὶ ἐν δευτερόλεπτον, ἡ ψυχὴ αὐτῆ ἐξῆσε ζωὴν ἀρχαίαν καὶ βιαιοπαθῆ. Ἴδοὺ παρόντες οἱ σφαγιασμένοι ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Εὐρυμέδων, ἡ Κασσάνδρα καὶ ἡ βασιλικὴ ἀκολουθία ἐδῶ, ὑπὸ τὰ ὄμματα σου, ἐπὶ ἐν δευτερόλεπτον, ἀκίνητοι. Καὶ αἴφνης, — τὸ βλέπεις; — ὡσάν ἀτμός ἐξατμιζόμενος, ὡσάν ἀφρός διαλυόμενος, ὡσάν κόνις διασπειρομένη, ὡσάν κἄτι τὸ ἀρρήτως φροῦδον καὶ φευγαλέον, ἐξαφανίζονται ὄλοι ἐν τῇ σιγῇ των, κατεπόθησαν ὄλοι ἐν αὐτῆς ταύτης τῆς σιγῆς ἡ ὁποία περιβάλλει τὴν ἀκτινοβόλον αὐτῶν ἀκνησίαν. Ἐδῶ, πρὸ σοῦ, δρᾷ κόνωος καὶ σωφεία χρυσοῦ...

[Μετάφρασις Δ.] ΓΑΒΡΙΗΛ Δ' ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΟ

Η ΓΛΑΣΤΡΑ ΜΕ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΙΚΟ

[Από τον Βουάκιον και τον Μορσάς.]

Ακούσετε πρώτα αυτό το τραγουδάκι:

Είχα μιά Γλάστρα με Βασιλικό
— Άχ ποιάς θα μου την δώση πάλι; —
Με φύλλα τρυφερά και μυρουδιά
Γλυιά, που δεν την είχε άλλη.

Την πότιζα συχνά, κάθε πρωί,
Κάθε στιγμή — μ'ά τί τό λέω; —
Γιά την αγάπη μου την πότιζα
Γιά την αγάπη μου που κλαίω.

Με το ροδόνερο την πότιζα
Με μύρα διαλεχτά κι' άντάμα,
Όσον ο πόνος μου έχυγε ο βαθύς,
Άπ' την φτωχή καρδιά μου κλάμα.

Και θα είχ' αν δεν κοιμόμουνα βαρεία
— Ωχ έρμα λόγια πονεμένα —
Με τα λουλούδια μου που μ' άρπαξαν,
Και την αγάπη μου, ώημένα.

Τώρα διαβάσετε και την θλιβερή ιστορία του θανάτου του χαριτωμένου Λωράντου και της καλόκαρδης Λιζμπέτης.

Μιά φορά κ' έναν καιρό έξοϋσαν στην Μεσσίνα τρεις αδερφοί που ο πατέρας τους πεθαίνοντας τους είχε αφήσει άφθονο βιός και καλορρξικό έμποριο. Τ' αδέρφια αυτά είχαν και μιά αδερφή άνύπαντη, την Λιζμπέτη, που με την χαριτωμένη κορμοστασιά της και την δροσερή όμορφιά της ήταν το στόλισμα και το καμάρι του σπιτιού τους.

Οι τρεις αδερφοί είχαν σιμά τους κ' ένα προκομένο νέο, τον Λωράντο, που τον αγαπούσαν πολύ, γιατί πάντα τους εύχαριστούσε με τους καλούς του τρόπους και το ενδιαφέρον που έδειχνε για την προκοπή του έμπορίου των.

Ο Λωράντος ήταν ένα καλοκαμωμένο παληκάρι συμπαιθητικό και τόσο στοχαστικό, που ή ευαίσθητη Λιζμπέτη δεν άργησε να τον γλυκοκοιτάξη. Τα γλυκοκοιτάγματα της κόρης δεν τον άφησαν άπειραχτο τον Λωράντο, και τότε λησιμονώντας κάθε άλλη αγάπη που μπορούσε να είχε, ένας νέος σαν κι' αυτόν, στην Μεσσίνα,

άρχισε να συλλογίζεται την άγγελοπρόσωπη Λιζμπέτη.

Κι' όπως όλοι μας ξέρουμε, το αίσθημα της αγάπης, σαν είνε άμοιβαίο, δεν είνε δύσκολο ναύρη κανείς τον τρόπο να το άπολαύση. Έτσι κι' ή Λιζμπέτη με τον Λωράντο δεν έβράδυναν να συνεννοηθούν και να βλέπονται ύστερα κρυφά κι' απόμυρα, σαν εύρισκαν τον κατάλληλο καιρό.

Μ' αλλοίμονο! Σ' αυτό τον κόσμο, δεν έμεινε ποτέ μυστικό άφανέρωτο, όσο καλά κι' αν ήταν φυλαγμένο.

Κάποια νύχτα, που ή κόρη πήγαινε όπως πάντα ναύρη τον αγαπητικό της, ο μεγαλύτερος αδερφός της την είδε και την άκολούθησε χωρίς αυτή ή άμοιρη να νοιώση τίποτε. Φρόνιμος όμως ο αδερφός της, και μη θέλοντας να βυθίση 'στη λάσπη την τιμή του σπιτιού του, έκαμεν ύπομονή και δεν είπε τίποτε, μ' όλο τον θυμό που έπνιγε την ψυχή του. Μά σαν ξημέρωσε, έτρεξε άλαφιασμένος και είπε στ' αδέρφια του το κοινό τους δυστύχημα. Οι τρεις αδερφοί αποφάσισαν τότε να δώσουν ένα τέλος σ' αυτό το άτύχημα που ντροπίαζε τ' άρχοντικό τους, και να έκδικηθούν με κάθε τρόπο κι' όπως μπορούν.

Κι' άληθινά ύστερα από κάμποσες ήμέρες, με την πρόφασι πως έχουν μιά εργασία έξω από την πόλι, πήθαν μαζί τους και τον Λωράντο. Μά όταν έφθασαν μέσα σ' ένα πυκνότατο δάσος, τον εκότωσαν και τον έθαψαν κάτω άπ' την ρίζα ενός δέντρου. Έπειτα ξαναγύρισαν στην Μεσσίνα, κι' όταν κανείς τους ρωτούσε για τον Λωράντο, έλεγαν πως τον έστειλαν, για έμπορικές εργασίες, σε μακρινό ταξίδι.

Η ήμέρες όμως διάβαιναν γρήγορα κι' ο Λωράντος δεν φαινότανε πιά. Κ' έτσι ή άτυχη Λιζμπέτη βλέποντας πως ο αγαπητικός της δεν έφθανεν, άρχισε να μαραίνεται και να λυώνη σαν το κερι. Μ' όλο όμως το σέβας που είχε στ' αδέρφια της και τον φόβο κι' όβλας μη τυχόν και την ύποψιασθούν, δεν άφηνε μέρα να περάση, χωρίς να ρωτήσει για τον ξηνητεμένο.

Και ρωτούσε και συγχωρωτούσεν ως που ένα από τ' αδέρφια της της είπε:

— Σώπαινε πιά! Δουλειά σου να συγχωρωτάς για τον Λωράντο δεν είνε. Και πρόσεξε καλά μη σου ειπώ και τίποτε άλλο που μα την άλήθεια τ' αξίζεις!

Η δύστυχη κόρη έφυγε με την καρδιά βαρεία σα μολύβι. Είταν τόσο άνήσυχη, μη γνωρίζοντας τί της έμελλε ν' άκούση. Και τί βαρύ λόγο θα της έλεγαν; Αλλοίμονο στην φτωχή την κόρη! Στ' αδέρφια της δεν τολμούσε πιά να ειπή τίποτε και μάθη για τον αγαπημένο της φίλο. Μόνο την νύχτα που κλείνονταν στο δωμάτιό της, με φωνή παραπονιάριχη και πλανταγμένη στο κλάμα, παρακαλούσε τον Λωράντο της να στρέψη γρήγορα σιμά της.

Μιά νύχτα όμως, που ή Λιζμπέτη παρακαλούσε για πολλή ώρα τον φίλο της να γυρίση γρήγορα σιμά της, άποκοιμήθηκε βυθισμένη στα δάκρυά της. Και είδε τότε στ' όνειρό της πως ο αγαπητικός της έφθασε στο πλάγι της κίτρινος σαν τον χάρο, με μαλλιά άνάσιλλα και με φορέματα ξεσχισμένα κι' αίματογέμιστα. Της έφάνηκε πως το φάσμα της είχε.

— Αγάπη μου Λιζμπέτη, άδικα με φωνάζεις, κι' άδικα δένρεσαι και μάταια μου παραπονιέσαι για την άργητά μου. Αγάπη μου Λιζμπέτη, άκουσέ με, γλυκειά μου! Εγώ δεν θα ξαναγυρίσω ποτέ σιμά σου, γιατί αγάπη μου, τ' αδέρφια σου μ' εκότωσαν!

Και άφού της είχε και το μέρος που τον είχαν θαμμένο, έγινε κατόπιν άφαντος.

Η κόρη πετάχτηκε τότε τρομασμένη από τον ύπνο της και άρχισε να κλαίη και να θρηνη πικρά την χαμένη της αγάπη.

Όταν ξημέρωσεν, ή Λιζμπέτη παρακάλεσε τ' αδέρφια της και της έδωκαν την άδεια να βγη λιγάκι περίπατο έξω άπ' την πόλι, συντροφευμένη με την ύπηρέτρια που είχαν άλλοτε στο σπίτι τους και που ήξερεν όλα της τα μυστικά.

Η Λιζμπέτη μόλις έφθασε στο μέρος που την νύχτα το φάσμα της είχε δείξει, τρεμάμενη σαν φυλλοκάλυμο παραμέρισε τα ξερόφυλλα που σκέπαζαν την γη και με τα δάχτυλά της άρχισεν άνασκάφτοντας στη θέσι που το χώμα της φαινότανε πιο μαλακό.

Ξεχωματίζοντας σιγά-σιγά δεν άργησε να

εύρη το λείψανο του δυστυχισμένου αγαπητικού της, που ο θάνατος δεν το είχε ακόμα παραμορφώσει.

— Αλλοίμονο! άνεστέναξεν ή Λιζμπέτη, τ' όνειρο λοιπόν ήταν άληθινό.

Μ' όλη την πίκρα της ψυχής της, ένοιωσε πως δεν είταν φρόνιμο να καθήση εκεί και να θρηνήση την μοίρα της και την κακορρξιακή της. Για λίγο της πέρασεν από τον νου να πάρη μαζί της όλόκληρο το σώμα και να του κάμη καλύτερη θανά. Μά και τουτο δεν είταν τόσο εύκολο να γίνη. Τότε, χωρίς να χάση καιρό, έκοψεν άπ' το πολυπόθητο και άμοιρο σώμα, το ώραιότερο που μπορούσε να πάρη, το κεφάλι του αγαπημένου της, κι' άφού το τύλιξε καλά σ' ένα μαντύλι, το ξαναδίπλωσε στην ποδιά της ύπηρέτριας που την συντρόφευε και γύρισαν γρήγορα στο σπίτι τους χωρίς να της ίδη άνθρώπου ματιά.

Όταν ή Λιζμπέτη έμεινε μονάχη μέσα στην κάμερά της με το αγαπημένο κεφάλι του νεκρού, που το φίλησε χίλιες φορές και το μοσχόπλυε με τα δάκρυα της, πήρε κατόπι μιά μεγάλη κι' ώριοκέντητη γλάστρα, που φυτεύουμε συχνά μαντζουράνα ή βασιλικό, και το έβαλε μέσα. άφού το τύλιξε πρώτα σ' ένα ώραίο μεταξωτό ύφασμα. Έστερα το σκέπασε με χώμα και φύτευσε επάνω του πολλές ρίζες άπ' τον φημισμένο βασιλικό της Σαλέρνης, ποτίζοντάς τις πάντα με ροδόνερο, με μύρα και με κάθε λογής άρώματα και συχνότερα με τα δάκρυά της.

Και καθισμένη σιμά στη γλάστρα με τον βασιλικό, ή Λιζμπέτη περνούσε της ήμέρες της μιλώντας στον βασιλικό σαν να είχε μπροστά της την ζωντανή μορφή του φίλου της. Έσκυφεν επάνω στον βασιλικό της, τον έσφιγγε στην άγκαλιά της και τον πλημύριζε με το άφθονό της κλάμα. Κι' ο βασιλικός άπ' της πολλές περιποιήσεις, τρεφόμενος κι' άπ' το λίπασμα της κεφαλής της κλεισμένης στη γλάστρα, πολύ γρήγορα μεγάλωσε και γέμιζε τον αέρα με την μυρουδιά του.

Η Λιζμπέτη λοιπόν δεν έλαυε να μιλή στον βασιλικό της και να θρηνη στα φύλλα του επάνω. Οι γείτονες το παρατήρησαν αυτό,

και το ειπαν στ' αδέρφια της που αποροῦσαν βλέποντας την αδερφή τους να μαραίνεται και να σβύνη.

Της εκαμαν παρατηρήσεις, μα επειδή τα λόγια τους δεν ακούσθηκαν, τότε της εκλεψαν τον αγαπημένο της βασιλικό νομίζοντας πως έτσι θα την γιατρέψουν από την τρέλα της.

Μα ή άμοιρη κόρη μη βρίσκοντας πια τον βασιλικό της, τον εξήτησεν επίμονα πολλές φορές και βλέποντας πως δεν έννοούσαν να τόν δώσουν, εκλαψε τόσο πολύ που έπεσε τέλεια πια στο κρεβάτι χωρίς να ζητάη άλλο τίποτε από την γλάστρα με τον δλόξανθο βασιλικό της.

Τ' αδέρφια της μπροστά σε μια τέτοια επιμονή δεν ήξεραν τί να υποθέσουν και αποφά-

σισαν ν' αδειάσουν την γλάστρα με τον βασιλικό. Μέσα στη γλάστρα ηδραν τότε το μεταξωτό ύφασμα με το κεφάλι που ακόμα ήτο άλωτο και το αναγνώρισαν πως ειταν του Λωράντου, από τα σγουρά μαλλιά του. Για το εϊρημά τους αυτό δεν μπορούσαν να νοιώσουν τίποτε και αφού έθαψαν μυστικά κι' απόκρυφα το νεκρό κεφάλι, έφυγαν ύστερα από μερικες ήμέρες από την Μεσσίνα χωρίς να εϊπούνε που πηγαίνουν.

Κι' ή κακοροϊζικη Λιζμπέτη απόμεινε πια σαν την καλαμιά στον κάμπο μονάχη θρηνώνας και ζητώντας την γλάστρα με τον βασιλικό της, ως που μια μέρα ξεψύχησε κι' αυτή, βυθισμένη στα δάκρυά της.

ΠΕΤΡΟΣ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗΣ

ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΠΡΟΡΡΑΦΗΛΙΤΑΙ

ΦΡΑ ΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΜΑΖΑΤΣΙΟΣ

Υπάρχουν εις την τέχνην όπως και εις την ιστορίαν μορφαι αι οποιαι μās παρουσιάζονται ως αυτό το άθροισμα και ή προσωποποιήσεις των προσπαθειών των προκατόχων των, μεγάλοι κορυφαι ύψούμεναι υπεράνω όλων και εκφράζουσαι φώτεινως και τελείως, ότι γενεαι όλόκληραι προ αυτών κατώρθουν μόλις να ψελλίσουν.

Ο Μιχαήλ Άγγελος, τοιοντοτρόπως, μās παριστᾶ το κορύφωμα και τον θρίαμβον της ειδωλολατρικῆς και κλασικῆς αντιλήψεως της τέχνης, και ο Λεονάρδος μās παριστᾶ την τελευταίαν λέξιν της ψυχολογικῆς ζωγραφικῆς, και ο Ραφαήλος εκπροσωπεί την εξιδανικευσιν της μορφῆς. Προδρομος αυτών όλων εινε ο Φρά Άγγέλικος, ο θεϊος ζωγράφος του Φιέζολε, συγκεφαλαίων και κλειών την πρώτην περιόδον της Ιταλικῆς τέχνης, τον θρίαμβον του χριστιανικοῦ και ασκητικοῦ ιδανικοῦ το όποιον από τους Βυζαντινοῦς ειχον κληρονομήσει και ειχον τελειοποιήσει οι πολλοι και ανώνυμοι ως επί το πλείστον ζωγράφοι και μινιατουρισται της Όμβρίας και της Σιέννης.

Μολονότι ζήσας πολὺ μετὰ τον Γκιότο, μολονότι σύγχρονος του Μαζάτσιου, ο Φρά Άγγέλικος δεν ήθέλησε να λάβη ύπ' όψιν του τας νέας ιδέας, απέμεινε τελευταίος αντιπρόσωπος της εύσεβοῦς ζωγραφικῆς των μοναστηρίων ή

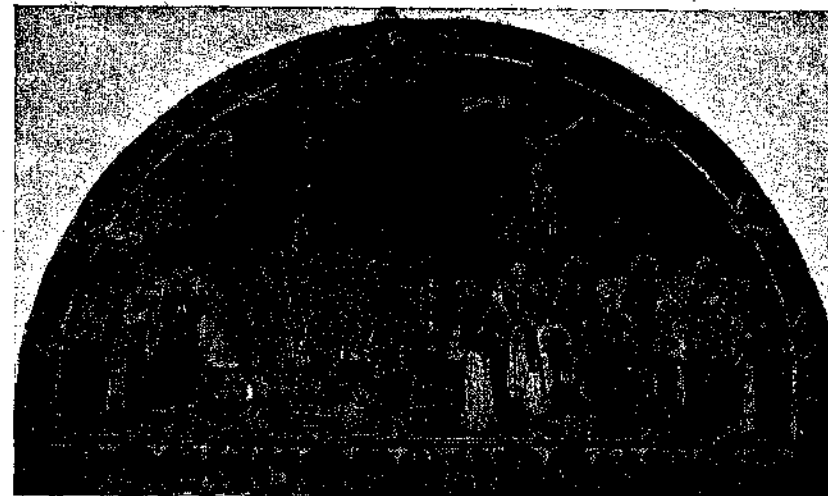
αποκάλυψις του αρχαίου κόσμου δεν τον συνείκησε, τα αρχαία μάρμαρα και τα ζωντανά έργα δεν ήθέλησε να τα ίδη, και όλην του την ζωήν εξησε εις την ενατένισιν ενός δράματος του ούρανοῦ το όποιον και ήθέλησε εις τας εικόνας του δλας να αποτυπώση.

Με τον θάνατόν του δύναται κανεις να εϊπη ότι μια περίοδος όλόκληρος, και ίσως ή ελικρινεστέρα, όπωσδήποτε δὲ ή κυριως Ιταλική, ή πρωτοτυπωτέρα, ή κατανοικτωτέρα, χάνεται και εκλείπει.

Και τοιοντοτρόπως ο ζωγράφος αυτός αποτελεί εν όλῃ του τη άφελεία τον μεγαλειότερον σταθμόν εις την Ιταλικήν τέχνην. Όλη ή περίοδος των πρωτογενών ζωγράφων των από του Σιμάβου και του Γκιότο και του Όρκανία, δλοι αι γενεαι αι άφανεις αι οποιαι έθδεώρουν την ζωγραφικήν όχι ως μίαν τέχνην εκκοσμίαν αλλά μίαν προσευχήν και ένα μέσον λατρειας προς τον Θεόν, φθάνουν εις τον θρίαμβον και την πλήρη ανάπτυξιν των, δια του Φρά Άγγέλικου.

Εινε ο τελευταίος των απόγονος και ο τελειότερος και ο μόνος έχων την σφραγίδα μεγαλοφυίας.

Ο Ιωάννης εκ Φιέζολε, ο συμπαθής Φρά

Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ — ΥΠΟ ΦΡΑ ΑΓΓΕΛΙΚΟΥ

Άγγέλικος ή ζωγράφος των άγγέλων, εγεννήθη το 1387.

Ο βίος του ο πνευματικός εκ των εικόνων του καθως και εκ της βιογραφίας του Βαζάρη μās εινε πολὺ γνωστός. Τα γεγονότα όμως και αι περιπέτειαι έλλείτουν από την ζωήν του. Έγεννήθη εις την κοιλάδα εκείνην του Μιγιέλο ή οποια ειχε ήδη δοξασθῆ από τον Γκιότο. Ο πατήρ του ώνομάζετο Πέτρος, ο αδελφός του όστις διεκρίθη ως μινιατουριστής και όστις επ' όλίγον συνεργάσθη μαζί του, ώνομάζετο Βενέδικτος¹. Οι δύο αδελφοι ενεδύθησαν μαζί το μοναχικόν σχήμα, και ο ζωγράφος μās όστις από τότε ήτο διψασμένος δι' ούρανον και εκστασιαν, διήλθε τα πρώτα έτη της ζωῆς του εις τον μικρόν λόφον του Φιέζολε όστις ύψούται άνωθεν της Φλωρεντίας και ο όποιος ειχε κατά την εποχήν εκείνην περίφημον μοναστήριον. Όταν όμως θρησκευτικά διενέξεις εξεδίωξαν εκειθεν τους μοναχούς, ο Φρά Άγγέλικος κατέφυγε εις την μικράν πόλιν Κορτόνε και επί τέλους επιστρέψας πάλιν εις Φλωρεντίαν εισήλθε και έμεινε από του 1418 μέχρι του 1445 εις το μοναστήριον του Άγιου Μάρκου όπου ακόμη υπάρχουν πλείστα των έργων του.

Ο Πάπας Νικόλαος ο Ε΄, γέροντα ήδη τον προσεκάλεσεν εις Ρώμην όπως διακοσμήση το εν Βατικανῷ παρεκλήσιον το όποιον φέρει το όνομά του. Απέθανεν εις Ρώμην και έτάφη εις την μικράν εκκλησίαν της Άγίας Μαρίας So-

pra Minerva όπου και σήμεραν υπάρχει ακόμη ο τάφος του.

Προ του θανάτου του, επελθόντος κατά το 1455, καθως μās αποδεικνύουν αι έρευναι του Μαρκέζη όστις του αφιέρωσε θαυμάσιον βιβλίον², ο ζωγράφος μās ήδυνήθη να επιστρέψη όλίγας ήμέρας εις το μοναστήριόν του και να ριψη ένα βλέμμα αποχαιρετισμοῦ εις τον ξερημον λόφον του Φιέζολε, εις όλην την διαυγή ατμόσφαιραν και την γλυκειαν πεδιάδα της Τοσκάνης όπου ή εύτυχεστέρα περίοδος της ζωῆς του διέρρευσε και τα άγγελικώτερα των έργων του εξετελέσθησαν.

Δεν γνωρίζομεν καλως τους διδασκάλους του Φρά Άγγέλικου, και δυναμέθα μόνον να ειπωμεν ότι ο Στάρνινα του έδωκε τα πρώτα μαθήματα και ότι ή σχολή της Σιέννης περισσότερο και από εκείνην της Όμβρίας ειχεν επίδρασιν επί της αναπτύξεώς του. Δεν έχομεν επίσης κανένα σοβαρόν διδόμενον δια να παραδεχθώμεν με τον Μύντς³ ότι επηρεάσθη ιδιαιτέρως από τους μινιατουριστάς, — δλοι οι ζωγράφοι ειχον επηρεασθῆ από αυτούς, — ούτε ότι δεν επηρεάσθη διόλου όπως θέλει ο Καβακάσελς³. Νομίζομεν επίσης ότι το ζήτημα της επιδράσεως του Μαζάτσιου επί του Φρά Άγγέλικου εινε όλιγώτερον πολύπλοκον και περισσότερο καθαρὸν από ότι το θέλουν. Ο Φρά Άγγέλικος, πρεσβύτερος κατά δεκαπέντε έτη του

¹ L. Marchése, Fra Angelico da Fiesole.

² E. Muntz: La renaissance italienne tom 6. er.

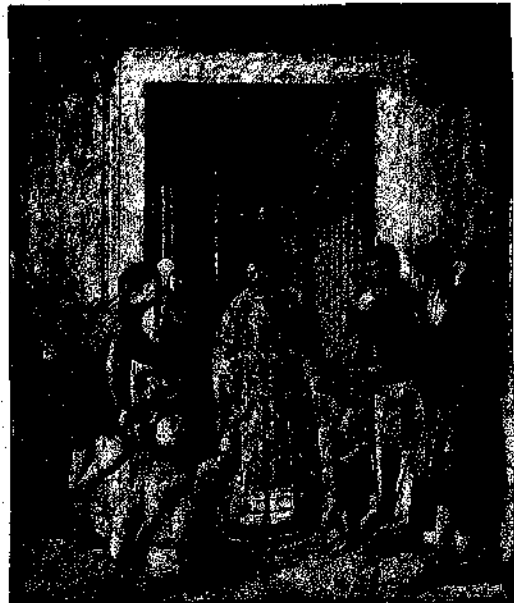
³ Cavalcaselle et Crowe: Storia de la pittura.

¹ Idε Vasari Vite ed. G. Milanese.

Μαζάτιου, έχων φήμην ἤδη καὶ ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ μόνον εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του νὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὰς εἰκόνας τοῦ παρεκκλησίου Βράγκατσι ἐκεῖ ὅπου ἐξωγράφιζεν ὁ Μαζάτιος. Αἱ εἰκόνες τὰς ὁποίας ὁ Φρὰ Ἀγγέλικος ἔκαμε ἐν Κορτόνε νεώτατος ἀκόμη καὶ πρὶν ἐμφανισθῆ εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς τέχνης ὁ Μαζάτιος, μᾶς δίδουν πλήρη τοῦ ταλάντου του ἰδέαν. Ὁ ζωγράφος μας καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν δὲν θὰ μεταβάλλῃ μέθοδον· ὁ Ἐθαγγελισμὸς τοῦ Κορτόνε θὰ μένῃ ὡς ἓνα τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ἔργων, καὶ μόνον ἴσως κατὰ τὰ τελευταία ἔτη ἐν Ρώμῃ, εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Νικολάου Ε', θὰ ἐνθυμίσῃ τὸν Μαζάτιου.

Καὶ τώρα, πρὶν ἀτενίσωμεν τὰς εἰκόνας του, ἅς εἰπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ τρόπου μετὰ τὸν ὁποῖον τὰς ἐξωγράφιζε.

Διότι πρέπει νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν κανεὶς, πρὶν ἴδῃ ἐν ἔργον τοῦ Ἀγγέλικου, ὅτι δὲν βλέπει μίαν εἰκόνα τεχνίτου ἀλλὰ μίαν προσευχὴν ἁγίου. Ζήσας διαρκῶς εἰς μοναστήριον περιφρονῶν τὰ ἐπίγεια, τρεφόμενος μετὰ ξηρὸν ἄρτον ὁ Ἀγγέλικος ἦτο πρὸ πάντων ἀσκητής. Πρέπει νὰ ἐνθυμηθῆ κανεὶς τὴν ζωὴν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσίζης διὰ νὰ ἐννοήσῃ τὸν Φρὰ Ἀγγέλικον. Ὁ Βαζάρι μᾶς

Ο ΑΓΙΟΣ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ ΕΛΕΘΗ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΟΥΣ ΥΠΟ ΦΡΑ ΑΓΓΕΛΙΚΟΥ

λέγει ὅτι πάντοτε προσήχθετο πρὶν ζωγραφίση, ὅτι πολλάκις ἔβρεχε διὰ δακρῶν κατανούξας τὰς εἰκόνας του, ὅτι διὰν ἐξωγράφιζε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ἢ λύπη τὸν παρέλυε, ὅτι ἡ προσευχὴ του αὐτὴ ἤγοῦτο μετὰ τὴν τέχνην καὶ ἐσυγχίζετο. Θεωρῶν τὴν ζωγραφικὴν ὡς ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς λατρείας, ἐθεώρει ὡς ἱεροσυλίαν καὶ ἀνοσιούργημα νὰ νεωτερίσῃ κανεὶς εἰς τὴν τέχνην. Μέσα εἰς τὸν αἰῶνα του, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε αἰὼν ἐπαναστάσεως, εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μαζάτιος ἀνέγραφε τὴν ἀρχαίαν τέχνην καὶ ἀνεύρισκε τὰ ἀρχαία ἰδανικά, ὁ Ἀγγέλικος ἐπέμενε εἰς τῶν μοναχῶν διδασκάλων του τὰς παραδόσεις. Εἶνε κατὰ βάθος ὁ τελευταῖος συνεχιστὴς καὶ ὁ λαμπρότερος ἀπόγονος τῶν μοναχῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν ἰταλῶν εἰκονογράφων τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν προσευχηταρίων. « Εἶχε συνήθειαν, μᾶς λέγει ὁ Βαζάρι, νὰ μὴ διορθῶν καμμίαν του εἰκόνα ἀλλὰ νὰ τὰς ἀφίη ὁποίας τὰς συνέλαβε κατὰ πρότον, φρονῶν ὅτι εἶχον γίνεαι τοιαῦται κατὰ θέλησιν τοῦ Θεοῦ ».

Ἡ τέχνη του δι' αὐτὸν ἦτο πρᾶγμα ἑξαορώμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας. « Ὅταν τοῦ ἐπρότεινον νὰ ζωγραφίσῃ ἔξω τοῦ μοναστηρίου καμμίαν εἰκόνα, συνεβούλευε ταπεινῶς νὰ ζητήσῃ πρῶτον τὴν ἀδειαν τοῦ ἡγουμένου, καὶ ἂν ὁ ἡγουμένος συγκατένευε, τότε αὐτὸς ἀμέσως θὰ ἀνελάμβανε οἰονδήποτε ἔργον ». Καὶ παρέμεινε καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον του μοναχὸς ταπεινότητος, καὶ διὰ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν Ρώμην ὁ Πάπας Νικόλαος Ε' ἠθέλησε νὰ τὸν κρατήσῃ εἰς τὸ πρόγευμα, δὲν ἠθέλησε νὰ φάγῃ κρέας χωρὶς τὴν ἀδειαν τοῦ ἡγουμένου του, μὴ σκεπτόμενος ἐν τῇ ἀφελείᾳ του ὅτι ὁ Πάπας εἶχε μεγαλειτέραν θρησκευτικὴν ἀυθεντίαν ἀπὸ τὸν ἡγουμένον του.

Τοιοῦτος ἔζησε, πλάσμα ἄλλου αἰῶνος, τὸ τελευταῖον ἄνθος μεσαιωνικῆς πίστεως καὶ ἀφελείας, καὶ τοιοῦτος ἀπέθανε ὁ Φρὰ Ἀγγέλικος, τοιοῦτοτρόπως δὲ πρέπει νὰ τὸν ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν διὰ νὰ ἀτενίσωμεν καὶ ἐννοήσωμεν τὸ ἔργον του.

Ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ τῆς τέχνης ὅσοι ὠμίλησαν μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ Φρὰ Ἀγγέλικου ἐφρόντισαν νὰ διακηρύξουν, πρὶν ἀφαιθῶν εἰς τὸν θαυμασμόν των, ὅτι ἡ κριτικὴ καὶ ἡ ἐξέτασις πρέπει νὰ παύῃ πρὸ τῶν ἔργων αὐτῶν, ὅτι ἡ ψυχὴ μόνη δύναται νὰ τὰ διαβλέψῃ, ὅτι ἡ εἰδικότης καταλύεται καὶ ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ πρέπει νὰ κλείσῃ πρὸ τῶν ἀτελειῶν του! Ὑπο-

ὁ Clement. De l' art en Italie, Rio De l'art chrétien.

θέτομεν ὅτι ἡ προφύλαξις αὐτῆς ἢ ὁποία θὰ ἦτο ἀναγκαία δι' οἰονδήποτε γήινον ζωγράφον, δι' οἰονδήποτε ἄλλον καλλιτέχνην τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, αἰῶνος κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ δημιουργίαι τῶν ἔργων τόσην πολλὴν ἐκφρασαν ἀλλὰ τόσην ὀλίγην ζωὴν παρουσιάζουν, εἶνε ὅπως περιττὴ διὰ τὸν Φρὰ Ἀγγέλικον. Ὁ ζωγράφος αὐτὸς μᾶς παρουσιάζεται ὄχι ὡς ζωγράφος ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς ζωγράφος ὀπτασιῶν, ὡς ἐξεκονιστὴς ὄντων τὰ ὁποία δὲν εἶδομεν ποτέ, τὰ ὁποία ζοῦν εἰς ἄλλον κόσμον ὑπέρτερον, τὰ ὁποία ἐξωγράφησε μόνον διαβλέπων αὐτὰ ἐντὸς τῶν ὄνειρων τῆς ψυχῆς του καὶ εἰς τὰ ὁποία ἔδωκε ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον ἀνθρωπομορφισμόν. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον του μᾶς παρουσιάζεται ὡς μία μεγάλη πινακοθήκη ἐκστάσεων, ὡς μία ἐνσάρκωσις ὕμνων, ὡς μία προσωποποίησις προσευχῶν. Ὅπως ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἀκριβῶς ἐκνήφθη ἐκεῖθεν τῆς ἀνθρωπίνης πλάσεως καὶ ἔκαμε μίαν δημιουργίαν παραπλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν γενεὰν πλησιετέραν εἰς δύναμιν καὶ θρίαμβον σαρκός, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Φρὰ Ἀγγέλικος, ἀκολουθῶν ὅπως διάφορα ἰδανικά, ἔπλασε μίαν δημιουργίαν ὄντων ψυχικῶν καὶ ὄντων ἀθλων, μίαν σύνθεσιν ἀγγέλων καὶ παρθένων, ὁποῖαν ἓνας ἀσκητής καὶ ἓνας ὄνειροπόλος ἠδύνατο νὰ τὴν συλλάβῃ.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μακρὰν τοῦ κόσμου, προφύλασσαν τὸ ὄνειρόν του ἀπὸ πάσης βεβηλώσεως, ἐλίκνισε καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν οὐράνια ὄνειρα, πίστιν ἀμόλυντον, συγκίνησιν ἁμωμον.

Τὰ ὄραια ἀριστουργήματα μετανοίας καὶ θαυμάτων τὰ ὁποία οἱ ἅγιοι τῆς Τιβεριάδος καὶ αἱ μοναχαὶ τοῦ μεσαιῶνος ἐπραγματοποίησαν ἀφανῶς εἰς τὰ βάθη τῶν ἐρημῶν καὶ εἰς τὰ σκότη τῶν κελλίων, τὰ ἀπετύπωσε αὐτὸς ἐπὶ τῶν πινάκων.

Αἱ Παρθένοι του, οἱ ἄγγελοι του, οἱ Χριστοὶ του καὶ οἱ ἅγιοι εἶνε ἐλευθερωμένοι διὰ τοῦτο ἀπὸ πάσαν γήϊνην ματαιότητα. Ὑφαρμένοι ἀπὸ ψυχῆν, φαίνονται μᾶλλον ὡς κεφαλαὶ οὐράνιοι αἱ ὁποῖαι κρύπτουν ὑπὸ τὸ ἐνδύμα των ρίζας κρίνων, καυλοὺς ἰων. Αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν εἶνε οὐράνια καὶ ὅτι ἂν τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ἐκείνην, θὰ ἐξαφανισθῶν ὡς σκιαί, θὰ διαλυθῶν ὡς ὄραματα, θὰ περυγίσουν. Αἱ συνθήκαι τῆς ὑπάρξεως των εἶνε διαφοροὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὕλη τοῦ σώματος των φαίνεται εἰς ἡμᾶς τοὺς γήϊνους ἀδέξια, ἀφελῆς, στενοχωρημένη. Οἱ ἅγιοί του δὲν ἔχουν

Η ΑΝΑΛΗΞΙΣ — ΥΠΟ ΦΡΑ ΑΓΓΕΛΙΚΟΥ

λαίμους, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν μόνον διὰ νὰ καθιστοῦν ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀποπληκτικούς, οὔτε στομάχους οἱ ὁποῖοι μᾶς δεσμεύουν τὸ πνεῦμα, οὔτε σάρκα ἢ ὁποία μᾶς ὠθεῖ εἰς ἁμαρτήματα. Οὔτε ἄρρενες τὴν ἐκφρασαν οὔτε θήλειες, οἱ ἄγγελοι του ἔχουν τὸ γένος τῶν ὄντων ἐκεῖνων τῶν τελείων εἰς τὰ ὁποία θὰ δώσῃ βραδύτερον πραγματικὴν σάρκα ὁ Λεονάρδος. Ὅλοι του αἱ μορφαὶ φαίνονται ὡς νὰ ἤκμασαν πρὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ εἶνε ἤρεμοι τὴν σάρκα, γλυκεῖς τὴν ψυχὴν, καὶ διὰν ἀνοίγουν τὸ στόμα ἀποτεῖνουν εἰς τὸν θεὸν ὕμους, καὶ διὰν ἐγείρουν τὰ ὄραματα πίπτουν εἰς ἐκστάσεις.

Κανὲν ἐκ τῶν προσώπων τοῦ Ἀγγέλικου δὲν ἐγνώρισε τὴν κακίαν, κανὲν δὲν διανοήθη καν νὰ ἀτενίσῃ τὸν κόσμον. Αἱ ἐκφράσεις τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν Παρθένων του εἶνε ἐκφράσεις παιδῶν τῶν ὁποίων κανὲν δράμα εἰδεχθείας δὲν διέστειλε ἀκόμη τὰ χαρακτηριστικά. Μία σταγὼν γάλακτος νομίζει κανεὶς ὅτι βιάφει ὄλων τὰ χεῖλη. Αἱ μορφαὶ των εἶνε ἐκστατικά, καὶ ὄλοι εἰς τὰς εἰκόνας του καλοὶ καὶ κακοί, ἄγγελοι καὶ δαίμονες, ληστοὶ καὶ ἅγιοι λατρεύουν τὸν Θεὸν καὶ κρατοῦν ἐπομένως τὴν λατρείαν των ἐντὸς τῆς ψυχῆς των καὶ ἐμμένουν εἰς αὐτὴν καὶ κολυμβοῦν εἰς τὴν ἐκστασίαν των. Καὶ ποῖος ποτέ θὰ δυνηθῆ νὰ ἐκφράσῃ τοὺς θαυρανοὺς τῆς εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ὄλων καὶ τῶν ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι, γεννῶνται διηλεκτῶς, θὰ ἔλεγες, ἐξ ἀμβροσίας, οἱ ὁποῖοι καὶ διὰν πονοῦν ἀκόμη, πονοῦν ἀνευ νεύρων, πο-

νοῦν ὡς ἐν ὄνειρῳ, οἱ ὅποιοι καὶ εἰς τὴν *Σταύρωσιν* ἤπως καὶ εἰς τὴν *Ἀνάστασιν* προσπαθοῦντες νὰ πονέσουν καὶ νὰ κλαύσουν καὶ νὰ λυπηθοῦν, πονοῦν, κλαίουν καὶ λυποῦνται ὡς ἐν ἡρέμῳ ὄνειρῳ.

Τὰ χρώματά του δὲν εἶνε πραγματικώτερα τῶν θεμάτων. Ὅλοι αὐταὶ αἱ ὀπτασίαι λούονται εἰς μίαν ἐπιφάνειαν κυανοῦ ἀέρος καὶ χρυσοῦς παιπάλης, πλημυροῦν ἀπὸ τὴν σιλβηδόνα τῶν χρωμάτων τὴν ὁποίαν μόνον τὰ πάθη ἐνδύονται. Ὁ ζωγράφος ὅστις ἐλάτρευε τὰ πλάσματά του, περιφρονήσας τὴν γῆνιν ματαιότητα καὶ ἀρνηθεὶς νὰ τοὺς δώσῃ σώματα, ἠθέλησεν ὅμως νὰ τὰ στολίσῃ μὲ ὄλους τοὺς πολυτιμώτερος στολισμούς καὶ ἐσπατάλησε τὸν χρυσὸν καὶ ἔχυσε τὸ κυανοῦν καὶ ἐξώδευσε τὸ ἐρυθρὸν καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ καμμίαν σκιά, νὰ μολύνῃ μὲ κανένα σκότος τὰς ὀπτασίας αὐτὰς αἱ ὁποῖαι ἐπάλλοντο διὰ τοὺς ὀφθαλμούς του ἐν μέσῳ αἰθερίου φωτός. Τὰ χρώματά του εἶνε ἀσπίλα καὶ εἶνε ζωηρά, καὶ μετὰ πάροdon τῶρα πεντακοσίων ἐτῶν φαίνονται δροσερά ὡς πέταλα ἀνθέων—τόσον λεπτὰ καὶ πρόσφατα, ὥστε νὰ νομίξῃ κανεὶς δι. ὄχι μὲ ὕδωρ, οὔτε μὲ κρόκον ἀλλὰ μὲ φῶς καὶ μὲ τὰ δάκρυα τῶν ἐκστάσεων του τὰ ἐξεκόνισε ὁ ζωγράφος.

Ὁ χρόνος μᾶς διέσωσε πολλὰ τῶν ἔργων τοῦ Ἀγγελικου, ὄχι διότι ἐφεύθη αὐτῶν περισσότερον ἄλλων ἔργων, ἀλλὰ διότι ἡ γονιμότης τοῦ εὐσεβοῦς διδασκάλου ἦτο ἀκούρατος.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν θεμάτων του εἶνε οἱ *Εὐαγγελισμοὶ* εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκε μίαν χάριν καὶ μίαν ἀγνότητα ὅλων ἰδιαιτέρων, *Εὐαγγελισμὸς τοῦ Κορτόνε*, *Εὐαγγελισμὸς τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μάρκου*, αἱ *Σταυρώσεις* ἰδίως τοῦ *Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μάρκου*, αἱ *Λατρεῖαι τῶν μάγων* (Οὐφίτσι) καὶ αἱ *Θαυμάσιαι Στέφεις τῆς Θεοτόκου* (Λούβρου, Οὐφίτσι, Βερολίνου).

Ἡ τελευταία αὐτῆ σύνθεσις ἔχει μίαν γλυκύτητα ἰδιαιτέραν. Ἡ Παρθένος αὐτῆ ἢ ὁποία κλίνει ὡς κρῖνον ὑπὸ τὴν ζωοποιὸν τοῦ τεθλιμμένου Χριστοῦ εὐλογίαν, ὅλοι οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ οἱ ὅποιοι ἀναπέμπουν διὰ χιλίων ἀφελῶν ὀργάνων παιάνας καὶ ἕμνους εἰς τὸν οὐρανὸν ἐνῶ οἱ ἄγιοι γύρω γονυπετοῦν, ἀποτελοῦν σύνθεσιν γεμάτην ἀπὸ συγκίνησιν καὶ ἀφελὲς μεγαλειῶν. Ἐνα ἀγλαίσμα χρυσοῦν—εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ μουσείου τῶν Οὐφίτσι κυρίως—

καθιστᾷ φωτεινότερον τὸ πρᾶγμα καὶ δίδει μίαν ἀληθῆ ἀποκαλύψεως μορφήν εἰς τὸ θέμα τὸ ἀνεκφράστως ἀφελὲς καὶ ὠραῖον.

Ἡ *Σταύρωσις* εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Μάρκου, μία ἀπὸ τὰς ἐπιβλητικώτερας εἰκόνας τῆς καθόλου ζωγραφικῆς, δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φρά Ἀγγελικου. Εἰς τὸ μέγαλον αὐτὸ ἔργον τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν τοῖχον τῆς αἰθούσης τοῦ *Capitolo* εἰς τὸ μοναστήριον, ὁ ζωγράφος ἠψωσε τοὺς τρεῖς σταυροὺς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν λησιῶν, ἐν μέσῳ ὁμίλου ἁγίων οἱ ὅποιοι ὅλοι διὰ τῶν ἐκφράσεων, τῶν στάσεων, τῶν κινήματων τῶν ἐκφράζουν τὴν θλίψιν, τὴν ἐκπληξιν, τὸν πόνον, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστιν τῶν. Καὶ εἶνε μία συναυλία αἰσθημάτων καὶ μία βαθύτης εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐκφράσεων, ὁποῖαν μόνον ἴσως ὁ Λεονάρδος εἰς τὸν *Μουσικὸν Δείπνον* του θὰ ὑπερβῇ. Ὁ Φρά Ἀγγελικὸς εἰς τὴν γιγαντιαίαν τοιχογραφίαν του, ἀποδεικνύεται γνώστης βαθῶς ὄλων τῶν αἰσθημάτων τὰ ὁποῖα ἐμπυρῶνον τὰς μορφὰς τῶν ὄντων, τῶν ὁποίων τὸ μέτωπον καὶ τὸ πνεῦμα ἔθιξε ἡ ἀγιότης.

Εἰς τὴν *Ἀκαδημίαν τῶν Ὁραίων Τεχνῶν* ἢ «Καθήλωσις» δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἱερατικοῦ καὶ κατανυκτικοῦ εἰς τὸ ἕπος τὸ πραγματικώτερον, τὸ ὁποῖον ἐπέδειξε κάπως ὁ Φρά Ἀγγελικὸς εἰς τὰ ὄλων τελευταῖα του ἔργα. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ διὰ τὴν λεπτότητα τῶν μορφῶν, διὰ τὴν ἀφελῆ ἀλήθειαν ἢ ὁποῖα τὴν διαπνέει, διὰ τὰς μεγάλας τεχνικὰς τῆς ἀρετὰς, διὰ τὸ λεπτὸν τοπεῖον τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὸ βᾶθος τῆς καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Φρά Ἀγγελικὸς μὲ ἰδιαιτέραν ἀγάπην καὶ ἰδιαιτέραν ποιήσιν ἐξετέλεσε, προξενεῖ ἐντύπωσιν μοναδικὴν καὶ ἀλησμόνητον εἰς τοὺς ἐπισκέπτας τοῦ φλωρεντινοῦ μουσείου τῶν προοραφανητικῶν.

Μεταξὺ τῶν ὠραίων καὶ τῶν λεπτοτέρων ἔργων τοῦ Φρά Ἀγγελικου πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὸν *Εὐλογοῦντα Χριστὸν* τοῦ μουσείου τῆς Πίζας ἠρρήτως γλυκὴν καὶ ψυχικὴν.

Τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Φρά Ἀγγελικου, αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ὁρβιέτο, αἱ παριστώσαι ἁγίους καὶ προφήτας, καθὼς καὶ τὰ «Ἐπεισόδια τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ Λαυρεντίου» εἰς τὸ Βατικανόν, ἀποτελοῦν γιγαντιαίας προόδους διὰ τὴν τεχνικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ζωγράφου μας, ὄχι ὅμως καὶ διὰ τὴν ἐκφρα-

σιν καὶ τὸν μυστικισμόν του. Εἰς τὸν «Ἐσταυρωμένον, τῶντι, τοῦ Ἁγίου Μάρκου», εἰς τὴν «Ἀποκαθήλωσιν», ἢ ποιήσεις του καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐν γένει ποιήσις εἶπον τὴν τελευταίαν λέξιν. Βεβαίως ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος καταδικαζόμενος εἰς τὸ μαρτύριον καὶ ἰδίως ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος δίδων ἐλεημοσύνην εἶνε σελίδες θαυμάσιαι καλλίτερον συνθεμέναι καὶ ἰσχυρῶς ἀποδιδόμεναι. Ἀλλὰ κατὶ τι ἐκ τῆς θεϊότητος καὶ τῆς ψυχικῆς ἐξυψώσεως τοῦ ταλάντου τοῦ Φρά Ἀγγελικου ἐλλείπει ἐξ αὐτῶν καὶ μᾶς τὰς καθιστᾷ ὀλιγώτερον ἀγαπητάς.

Μακρὰν τοῦ ἀγνοῦ καὶ καθαροῦ ἀέρος τῆς Τοσκάνης, εἰς τὸν ὁποῖον ὄλοι αἱ ψυχαὶ τῶν διδασκάλων του τῶν ταπεινῶν καὶ γλυκῶς ἀδεξίων καὶ θρησκῶν ὁμιλοῦν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Φρά Ἀγγελικου, ὁ ζωγράφος μας δὲν δύναται πλέον νὰ ἐμβαπτίσῃ τὸν χρωστικὸν του εἰς τὸ κυανοῦν τοῦ ἀπείρου καὶ νὰ ἐξυψωθῇ εἰς τὴν ἔκστασιν τοῦ οὐρανοῦ. Εἶνε καὶ εἰς τὰ τελευταῖα του ἔργα μέγας ζωγράφος ὁ μοναχός, ὄχι ὅμως καὶ μέγας δραματιστής. Ἐὰν ὁ χρόνος ἐφεύδεται τῶντι μόνον τῶν εἰκόνων τοῦ Βατικανοῦ, ὁ Φρά Ἰωάννης δὲν θὰ ἤξιζε ἴσως τελείως τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγγελικου.

Θὰ ἐδύνατο νὰ εἶπῃ κανεὶς πολλὰ διὰ τὰ σπέρματα τὰ ὁποῖα ἀφῆκε ὁ Φρά Ἀγγελικὸς εἰς τοὺς μαθητὰς του καὶ ἰδίως εἰς τὸν γλυκύντατον Μπενόττον Γόζολι, τὸν ζωγράφον τῆς *Παρελάσεως τῶν Μάγων* τοῦ ἀνακτόρου Ρικάρδη καὶ τῶν ἀθανάτων τοιχογραφιῶν τοῦ νεκροταφείου τῆς Πίζας. Ἄλλ' ὁ χώρος δὲν τὸ ἐπιτρέπει, καὶ θὰ ἠθέλαμεν μᾶλλον νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις δι' ἕνα σύγχρονον τοῦ Φρά Ἀγγελικου καὶ ἕνα ἔνδοξον τῆς ἐποχῆς του ζωγράφου ὅστις ἐγκοσμιώτερος πολὺ καὶ ὑλικώτερος, τὴν αὐτὴν χάριν καὶ τὴν αὐτὴν ἀφελείαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀβρότητα ἐκαλλιέργησε, — τὸν Γκεντίλε ἐκ Φαβιάνο.

Ἀρέσκομαι τῶντι νὰ βλέπω μίαν ἀδελφότητα ψυχῆς καὶ ἀγνότητος ταλάντου μεταξὺ τοῦ μοναχοῦ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τοῦ ζωγράφου τοῦ Φαβιάνο. Καὶ οἱ δύο τὴν αὐτὴν διετήρησαν ἀγάπην τῆς παραδόσεως, τὰ αὐτὰ ἰδανικὰ ἐκαλλιέργησαν καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν χάριν ἐνέδυσαν τὰ θεματὰ των. Ἀναγγελαὶ χάριτος, συγκεφαλαίωσαντες καὶ ἀνανεώσαντες τὰ ἰδανικὰ τῆς πρὸ αὐτῶν ζωγραφικῆς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γκιάτο, ἤντησαν ἀπὸ

Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ — ΥΠΟ ΦΡΑ ΑΓΓΕΛΙΚΟΥ

τοὺς μινιατουριστὰς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀφελεῖς διδασκάλους τῆς Ὀμβρίας καὶ τῆς Σιέννης τὴν αὐτὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ζωηρὰ χρώματα, τὰς διαφανεῖς μορφὰς, τὰς χρυσοῦς ἐπικοσμῆσεις, τὴν εὐθραστον χάριν καὶ τὰ κρινώδη σώματα καὶ τὰς ἀύλους ψυχὰς.

Ἄν ὅμως ἡ τεχνοτροπία τῶν δύο αὐτῶν γλυκῶν διδασκάλων ὁμοιάζει εἰς πολλὰ, τὸ ὅλον ἔργον των εἶνε διάφορον. Ἡ χάρις των τὸ αὐτὸ διαπεραστικὸν ἀρώμα ἀποπνέει ἀλλὰ εἶνε ἀντίθετος μολταταῦτα. Ὁ ἕνας τὴν ἀντλεῖ ὁλόκληρον ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὸν ὁποῖον διαρκῶς ἐνοστάζει, ὁ ἄλλος τὴν συλλέγει ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν πολὺ ἠγάπησε.

Τίποτε τῶντι κοσμικώτερον, εὐτυχέστερον, ἠρεμώτερον, μᾶλλον πλημμυρισμένον ἀπὸ μειδιάματα, ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν τοῦ Γκεντίλε δὲ Φαβιάνο. Ἡ τύχη τοῦ ἐμειδιάσε, ἡ ἐπιτυχία τὸν ἐδέχθη, τὸν ἐξῆψωσε, τὸν ἐπλήρωσαν θυμαμάτων.

Ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε μία εὐτυχῆς περιήγησις εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅλην, καὶ παντοῦ ἡ ὁδὸς του ὑπῆρξε στρωμένη μὲ ρόδα, καὶ παντοῦ αἱ τιμαὶ καὶ ὁ θαυμασμός τὸν ὑπεδέχθησαν. Εἰς τὴν Βενετίαν, τὴν Φλωρεντίαν, τὴν Βερώναν, τὴν Σιέννην, τὸ Ὁρβιέτο, τὴν Ρώμην μετέβη ὁ εὐτυχῆς διδάσκαλος καὶ παντοῦ ἐσκόρπισε ἔργα του, παντοῦ ἐδοξάσθη. Τὸ Ὁρβιέτο τὸν ἀνεκήρυξε διδάσκαλον τῶν διδασκάλων, εἰς τὴν Βενετίαν τὸ ὄνομά του ἔμεινε συνδεδεμένον μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνετικῆς τέχνης, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἕνας μνητής, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ του Ἰακώβου Βελλίνη. Εἰς τὴν Φλωρεντίαν πάλιν ἡ διαμονή του ἐορτάσθη, ὁ δὲ Πάπας τὸν προσεκάλεσε εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὸν ἐπλήρωσε τιμῶν καὶ τὸν ἤμειψε περισσότερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν Φρά Ἀγγελικου. Οἱ μεταγενέστεροι

* Ἴδτε καὶ Supino Fra Angelico da Fiésolo.

δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον τῶν συγχρόνων του ἐνθουσιασμένοι. Ὁ φλαμανδὸς Ρογκρός Βαν δὲ Ἐϋδεν, ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ζωγράφου μας ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρώμην, τὸν ἀνεκίρωσε ὑψιστον τῶν διδασκάλων. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔλεγε ὅτι τὸ ἔργον του ἦτο εὐγενὲς ὅσον τὸ ὄνομά του, σήμερον δὲ πρὸ τῶν ὀλίγων ἐναπομεινόντων ἔργων του, πρὸ τοῦ θαυμαστοῦ τοῦλάχιστον ἐκείνου retable τῆς «Λατρίας τῶν Μάγων» τῆς Ἀκαδημίας τῶν Τεχνῶν, σταματῶμεν μὲ σεβασμὸν ὡς πρὸς τοῦ θαυμασιωτέρου ἴσως μνημείου τῆς χάριτος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

Ἡ ζωγραφία αὕτη τρώντι μὲ τὰ ζωηρά της χρώματα, μὲ τὰ ἐνδύματα τὰ πολύχροα, μὲ τὰ χρυσὰ της κοσμήματα ἑλκύει τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς γοητεύει. Ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος ὁ εὐγενὴς καὶ ὁ λεπτὸς, τὸν ὁποῖον ὁ ζωγράφος νομίζει κανεὶς ὅτι ἀποσπᾷ ἀπὸ τὰ προσενηγάρια τοῦ μεσαιῶνος καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε μίαν ζωὴν χαριτωμένην καὶ ἀβεβαίαν, μᾶς παρουσιάζεται ἐμφυχωμένος ἀπὸ μίαν θνητὴν γλυκύτητα καὶ λεπτότητα. Ὅλα του τὰ πρόσωπα μᾶς φαίνονται ὡς ὠραία πρόσωπα ἀπολόγων, ζῶντα ἀμφιβόλως, ζῶντα μετὰ κόπου, ἀλλὰ ζῶντα μίαν ζωὴν κρῖνων λευκὴν καὶ ἐκτάτως ἀρωματώδη. Φορτωμένα ἀπὸ χρυσόν, στολισμένα μὲ ἐνδύματα φανταστικά, ἐρυθρὰ καὶ κνανᾶ, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὴν οὐρανίαν μολαταῦτα προέλευσιν τοῦ Φρά Ἄγγελικου. Τοὺς αἰσθανόμεθα ἀπεναντίας ὅλους ὡς γλυκεῖς ἀδελφοὺς μας ζῶντας ἀπλῶς εἰς ἐποχὴν πολὺ περισσότερον λεπτὴν καὶ περισσότερον ὠραίαν, ἀλλὰ ζῶντας τὴν ζωὴν τὴν ἰδικήν μας. Γυναῖκες καὶ ἄφῃβοι κινουῦνται εἰς τὴν «Λατρίαν τῶν Μάγων» ὡς εἰς μίαν εὐγενὴ καὶ εὐσεβῆ πανήγυριν, καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀναμυγνόντων ἐπίσης εὐγενεῖς ἵπποι, εἰκνῆτοι κίβητοι, ἄβραι περιεραὶ καὶ γοητευτικὰ πολύχρωμα καὶ δροσοστάζοντα ἄνθη. Ἐνα τοπεῖον ἀνάλογον, τοπεῖον μακρυνόν καὶ ἐκτεινόμενον ὡς ὄνειρον εὐτυχίας, ἀπλοῦται εἰς τὸ βάθος πλημμυρούμενον ἀπὸ ὠραίους ἱππότης. Αἱ εὐγενεῖς καὶ πατριαρχικαὶ μορφαὶ τῶν μάγων ἀντιτίθενται συμπληρωτικῶς μὲ τὴν πλημμύραν αὐτὴν τῆς νεότητος ἢ ὁποῖα τὰς τριγυρίζει.

Καὶ αἰσθάνεται κανεὶς ἐμπροσθεν τῆς εἰκόνος αὐτῆς μίαν ἠδονὴν ἥρεμον καὶ μελαγχολικὴν, γεμάτην ἀπὸ νοσταλγίαν, τὴν μελαγχολικὴν ἐκείνην νοσταλγίαν τὴν ὁποῖαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος

διὰ τὰ πράγματα τὰ εὐτυχεῖ καὶ τὰ ἀνεπιτροπῆ ἐκλείψαντα. Ἡ ἰδέα ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ὠραία πράγματα ἔζησαν, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶα ἐθωπεύθησαν ἀπὸ τόσο ἀβροῦς χεῖρας, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ εὐγενὴ ἄλογα ἐκράτησαν ὅλους αὐτοὺς τοὺς λεπτοὺς καὶ ἐκπᾶγλους ἐφήβους, μᾶς γεμίζει μὲ ἐπιθυμίαν καὶ συγκίνησιν.

Καὶ ἰδοὺ ὅπου εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν τοῦ Γκεντίλε δὲ Φαβιάνο ἀνακαλύπτει κανεὶς ἐν σπέρματι ὅλην τὴν ἀνέφικτον καὶ ἐπίγειον χάριν τὴν ὁποῖαν θὰ δανεισθῆ κατόπιν ὁ Βενόττος Γοζόλη εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ παλατιοῦ Ρικάρδη καὶ διαβλέπει ἀμυδρῶς ὅλην τὴν γοητείαν τὴν ὁποῖαν θὰ τελειοποιήσῃ καὶ θὰ καταστήσῃ ἄκρως ζωηροτέραν ὁ Φίλιππος Λίππι καὶ ὁ Μποτιτσέλι.

Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ εὐτυχὴς αὐτὸς ζωγράφος ὅστις ἐνεφύσησε μίαν σπανίαν ἀλλὰ διακεκριμένην ζωὴν εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ, μᾶς ἐμφανίζεται μετὰ τὸν Φρά Ἄγγελο ὡς ὁ δευτέρος πρόδρομος τῆς ποιήσεως ἐκείνης ἢ ὁποῖα θὰ ἔχη τόσο εὐτυχεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν κατόπιν προοραφηλιτῶν καὶ ἢ ὁποῖα ἀναμυγνυμένη μὲ μίαν βαθυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν γνῶσιν τῆς τέχνης θὰ δώσῃ τὰ τελειότερα τῆς πρώτης Αναγεννήσεως ἔργα.

Δυστυχῶς ὀλίγα ἔργα του μᾶς ἀπομένουν. Ἡ ζωὴ του ἐπίσης δὲν μᾶς εἶνε γνωστὴ εἰς τὰς λεπτομερείας της. Ἐγεννήθη μετὰ τοῦ 1360-70 καὶ λέγεται ὅτι ὁ Ἀλεγότος Νούτση τοῦ ἔδωκε τὰ πρῶτα μαθήματα.

Μεταξὺ τῶν πρώτων του ἔργων θεωρεῖται ἢ «Στέψις τῆς Θεοτόκου» ἢ ὁποῖα σώζεται εἰς τὴν πατρίδα του Φαβιάνο καὶ τῆς ὁποίας τὰ ἔξαρτήματα μετεφέρθησαν εἰς τὸ μουσεῖον Βρέρα τοῦ Μιλάνου. Ἦδη ὀλόκληρος σχεδὸν ἢ χάρις τῆς κατὰ πολὺ μεταγενεστέρως «Λατρίας τῶν Μάγων» ἐνυπάρχει εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν καὶ οὔτε τὰ ἄνθη δὲν λείπουν, οὔτε τὸ μεϊδιάμα τῆς φύσεως μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Γκεντίλε βραδυτέρον θὰ ἐστόλιζε τὰ ἔργα του. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Γκεντίλε εἰς Βρέσκιαν καὶ εἰς Βενθίαν ὅπου μετέβη πρὸς τὸ 1420 καὶ ὅπου ἐζωγράφησε μίαν περίφημον Ναυμαχίαν, τίποτε τῶντι δὲν διασώζεται.

Εἰς τὴν περίοδον τῆς διαμονῆς του ἐν Φλωρεντίᾳ ὅπου καὶ αὐτὸς ὑπέστη φαίνεται τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεγάλων ἐπαναστατῶν καὶ εἶδε τὰς θύρας τοῦ Γιβέρτη, τὰ ἀγάλματα τοῦ Δονατέλο, τὰς εἰκόνας ἴσως τοῦ Μαζολίνου τοῦ διδασκάλου τοῦ Μαζάτσιου, ἀνάγονται καὶ τὰ καλλίτερα τῶν ἔργων του, ἢ θαυμασιὰ Λατρεία

Ἡ ΛΑΤΡΕΙΑ Τῶν ΜάΓων — ὙΠΟ ΓΚΕΝΤΙΛΕ ΕΚ ΦΑΒΙΑΝΟ

πρὸ πάντων περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν καὶ ἢ ὁποῖα τοῦ παρηγγέλθη ἀπὸ τὸν Πάλλαν Στρότση.

Ὅλιγα ἀκόμη δευτερεύουσαι εἰκόνες ἐν

Φλωρεντίᾳ καὶ μίᾳ Παρθένος ἐν Ὀρβιέτῳ ἀποτελοῦν τὰ ἐλάχιστα σωζόμενα ἔργα τοῦ Γκεντίλε δὲ Φαβιάνο ὅστις ἀπέθανε πλήρης δόξης περὶ τὸ 1430.

Ν. ΕΠΗΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΒΡΑΧΟΣ *

Ε΄.

ΟΛΗΝ ἐκείνη τὴ νύκτα ὁ Ἄγγελος ἀναπολοῦσε κ' ἐσχολίαζε τὴ συνομιλία του μὲ τὴ Φωτεινὴ.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα, τὸ εἶρημα τῶν ἐρωτευμένων ξαδελφῶν τὸν εἶχ' εὐχαριστήσῃ, γιατί βαθεῖα ἔστην ψυχὴ του, τοῦ ἐγέννησε τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσῃ γι' ἀφορμὴ καὶ γιὰ παράδειγμα. . . Νά, καὶ χθὲς ἀκόμη, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ, ξεθαρρεύτηκε νὰ ἴπῃ

ἔστην ἐξαδέλφη του μερικὰ πράγματα, ποῦ δὲν θὰ τάλεγε ἴσως ποτέ. . .

Καὶ τὰ λόγια της, ὄχι, δὲν ἦταν ὀλωσδιόλου ἀπελπιστικά. Ὅσα μάλιστα δὲν ἐπρόφερε, τὸν ἐχαροποιοῦσαν περισσότερο. Τὸν εἶπε γέρο κατὰμουτρα· ἀλλὰ γιὰ νὰ μεταχειρισθῆ τόσο ὑπερβολικὴ λέξι, ἐσυλλογιζόταν, θὰ ἴπῃ πῶς ἦταν ἀπὸ νάξι, — παιδιοῦ νάξι, — καὶ πῶς ἀληθινὰ τῆς ἔκαμν ἐντύπωσι ἀνθρώπου πολὺ πιὸ νέου ἀπὸ τὴν ἡλικία του. Ὅσο γι' αὐτὸ, ἔπρεπε νὰ εἶνε βέβαιος. Ἐστὸ τέλος, τὴν ἐρώτησέ του

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ τεῦχος τῆς 31 Μαΐου.

άν θα μπορούσε να τον αγαπήσει, ή Φωτεινή απροσδόκητα την εσχάτισε με τη δική της, άν του φαίνεται εύμορφη ή άσχημη. Το ίδιο είχε, — είχε ειπή. Κι' ο Άγγελος έσυμπέρανε, ότι το πρωί που την έβεβαίωσε, με τόσην ειλικρίνεια, άλλοίμονο! πώς είναι τ'ώραιότερο κορίτσι απ' όσα είδε στη ζωή του, ήταν για κείνη όλο το ίδιο σά να της έλεγε, πώς αυτός, από μέρος του, άν δεν ήταν εξαδέλφος της, θα μπορούσε να την αγαπήσει μια χαρά. Αυτό βέβαια και κάτι παραπάνω εσήμαιναν τα λόγια του. Άλλά μόνον ή χθεσινή συνομιλία τον έπειθε πώς μπήκε στο νόημα των κ' ή Φωτεινή.

Άν δεν ήταν εξαδέλφος της. . . Άλήθεια, ή ιδέα της συγγενείας πρέπει να ήταν άνυπόβλητο εμπόδιο μες στο μυαλό της Φωτεινής. Η φρέσκια που έζωγραφίστηκε στο πρόσωπό της, τη στιγμή που μιλούσε για τον έρωτα των εξαδελφών, ά, δεν ήταν καθόλου προσποιητή. Κι' ο ίδιος ο Άγγελος έδειχτηκε. . . Του έφάνηκε σά να είδε προστά του την αίματωμένη όπτασία του Κόκκινου Βράχου, εμπόδιο φοβερό και ακατάλυτο, που άν αποφάσιζε κανείς να τ' άψηφήσει, θάπαντούσε τον κρημό, την άβυσσο, το χάος. . . Άλλά πάλι, έσυλλογιζόταν, — καμιά ιδέα, καμιά πρόληψη, και στο στενότερο μυαλό ριζωμένη, δεν θα ήταν ικανή νάνθξει, μόλις θάρχιζε να μιλή από μέσα κάτι δυνατώτερο, — ή ίδια ή ψυχή, ή φύσις, ένα αίσθημα άληθινό, μια συμπάθεια ακατανίκητη. Ήταν μεγάλη τόλμη να το έλιπξη για την εξαδέλφη του; Ήξευρε πώς καμιά γυναίκα ως τώρα δεν μπόρεσε νάντισιαθή στης μελαχρινής αντίκριας εύμορφιάς του τον μαγνήτη. Που θα εύρισκε τόση δύναμη ή Φωτεινή; . . . Έξαφνα, μια μέρα, μπορούσε να βρεθή έρωτευμένη στα γέρα, χωρίς κί αυτή να το καταλάβη. Κάθ' εμπόδιο τότε, ο Κόκκινος Βράχος ο ίδιος, θα έχαμήλωνε αυτόματα.

Γιατί όχι; . . . Θυμάται. Το βράδυ, όταν έγύρισαν με τ' άμαξι στη βίλλα, δεν άφησαν το Μίμη να καθήση κοντά στον άμαξα, όπως το άπόγευμα, αλλά τον έπήραν μέσα. Και τα τρία παιδιά έστουμαχθήσαν φαιδρότατα στο κάθισμα το πιονό, ή Φωτεινή στη μέση. Σ' όλο σχεδόν τον δρόμο, ή κόρη ήταν γυρμένη προς τον εξαδέλφο της, άκουμπούσε στο πλευρό του, είχε περάσει από πίσω το χέρι της και του άγκάλιαζε την πλάτη. Κ' εκείνος πάλι την έκρατούσε από τη μέση.

Ήταν πολύ φυσικό και άπλό το άγκάλιασμα τους, γιατί διαφορετικά με δυσκολία θα

μπορούσαν να κρατηθούν και οι τρεις στο στενό κάθισμα, και μάλιστα όταν τ' άμαξι άνεβαινε τραχύ κάπως άνήφορο. Και όμως ήταν άγκάλιασμα αγάπης. Κάθε φορά που ξεψυχούσε ή συνομιλία, κ' εξαναβε τον πόθο του νέου ή σεληνόφωτη νύκτα με τα μάγια της, κ' έσφιγγε τη θερμή μέση που έκρατούσε ζωηρότερα, κ' έφερε μια στιγμή την κόρη πιο κοντά του, — άμέσως αισθανόταν και το δικό της σφίξιμο να γίνεται θερμότερο, κ' είχε τη γλυκειά, τη μεθυστική έντύπωση, πώς έκρατούσε στην άγκαλιά του ένα πλάσμα που τον αγαπούσε, τον αγαπούσε. "Όχι γιατί" ήταν εξαδέλφος της, παρά γιατί ήταν αυτός.

Και από ένα τέτοιο αίσθημα, — έλογάριαζε, — ως την αγάπη που ήθελε ο νέος, το διάστημα ήτον πολύ μεγάλο μα και πολύ μικρό.

ΤΗΝ ήμερα εκείνη, ο Μίμης είχε φύγει πρωί για τη χώρα, κι' ο Άγγελος δεν τ' άκουσε με δυσαρέσκεια. Ο κύριος Σάντρης στο κατάστημα, ο Μίμης στο σχολείο, ή κυρία Σάντρη δυσκίνητη και | αρετή, — δεν του έμνε τώρα παρά ή εξαδέλφη του. "Όλο το πρωί, οι δυό τους. Η κυρία Σάντρη, σά να έλυπότανε τον άνεψιό της για την άπομόνωση, τον έσυμβούλευε να κατεβαίνη κι' αυτός λιγάκι στη χώρα, να πηγαίνη στη Λέσχη, να βλέπη κανένα φίλο, για να μη τους βαρεθή γρήγορα. Έκεινος όμως έδήλωνε ορθά-κοφτά πώς δεν ήλθε για τη χώρα παρά για την έξοχή, πώς ή συντροφιά των αγαπημένων συγγενών έκαμνε την έξοχή του παράδεισο, και πώς πιο πολύ από κάθε άλλη, τον εύχαριστούσε ή συντροφιά της Φωτεινής.

Η κυρία Σάντρη έκοννούσε το κεφάλι: «όπως θέλης!» Κατά βάθος όμως δεν έπίστευε τίποτα. «Ο καίμενος—έσυλλογιζόταν, — θα στενοχωριέται, αλλά τί να του κάμω!»

Κουτή δεν ήταν ή κυρία Σάντρη. Είχε πάθει μόνον ό,τι παθαίνουν πολλές μητέρες, κ' έξυπνότερες: Δεν είχε καταλάβει πώς ή κόρη της έμεγάλωσε. Την είχε άκόμα για παιδί, όπως διόλου παιδί, άνικανο μ' όποιοδήποτε τρόπο να ενδιαφέρει σοβαρά έναν άνδρα της ηλικίας του Άγγελου. Για τούτο κ' ή έμπιστοσύνη της ήταν άπόλυτη. "Ω, αυτή το ήξευρε καλά, πώς και τα πρωτοεξάδελφα μπορεί κάποτε να τα σπρώξη ο διάβολος με τα πολλά ποδάρια νάγαπηθούν, ή να πάθουν κάτι χειρότερο: χωρίς νάγαπηθούν, να κάνουν μόνο σαν αγάπη.

μένα. Άλλά ποτέ, ούτε στιγμή, δεν θά της έπερνούσε ή ύποψία, πώς μπορούσε ο Άγγελος κ' ή Φωτεινή να είναι από τα διαβολόσπρωχτα εξαδέλφια. Κι' όταν τους έβλεπε, πότε τους δυό, πότε τους τρεις, από τα παράθυρα της βίλλας ή από το κιάσι, να παίζουν ώρες το στεφάνι, ή να κυνηγιούνται σαν τρέλλα στα στρατόνια του κήπου, ή να κατορακυλούν με γέλια και με φωνές τον κατήφορο του λόφου, ή να φεύγουν με τη βάρκα για ψάρεμα, ή να κάθονται στις πέτρες της άκρογαλιάς παραδομένοι σε κουβέντες άτελείωτες, ή να σουλατσάρουν άγκάλιασμένοι στο πλάτωμα, να σιογοτραγουδούν και να κνττάζουν άμίλητοι τη θάλασσα, — ή αγαθή κυρία Σάντρη φανταζότανε πώς ο Άγγελος έκανε το παιδί για να εύχαριστήσει τα εξαδέλφια του, κ' έθαύμαζε τόσο την εύγένεια, την άφέλεια, την καλωσύνη του, όσο και την ύπομονή του. Κάποτε μάλιστα έγελούσε και για το πάθημά του.

—Αυτά παθαίνουν οι καλοί, έλεγε τα παιδιά τους κάνουν όπως θέλουν.

—"Ε! άν δεν τους ίδης καμιά μέρα να τσακωθούνε και να σου έλθουν με τα κλάματα, πάλι εύχαριστημένη νάσαι! άπαντούσε ο κ. Σάντρης.

ΠΟΛΛΗΝ ώρα, το πρωί, ο Άγγελος επέερασε στην καμαρούλα της Φωτεινής.

Τον είχε πάρει για να του δείξη τους θησαυρούς της: μια μικρή συλλογή από γραμματόσημα, — ήταν ή άφορημή, — τα έργοχειράκια της, από τον καιρό που έπήγαινε άκόμη στο σχολείο της κυρίας Δακουρό, — κίτταξε! — τα λευκάματά της με τα ξερά λουλούδια — ίδες έδω! — τις πεταλούδες της, τις ζωγραφιές της, τα κασσετίνια της, — τρία-τέσσερα κασσετίνια βελουδένια με καθρεφτάκια και με μουσική, — τα θυμητικά της δώρα, τα πολύτιμα στολίδια της. Ήταν όλόκληρο μουσειό από πραγματάκια στυλπνά, κομψά και εύμορφα, άγνά και άθωα, εύδιασμένα όλα με την Ίριδα που συνείδηζε, και με το παρθενικό άρωμα που πλημμυρούσε τη φωλίτσα της.

—Τώρα θα ίδης και το καλλίτερο! του είπε.

Κ' έτράβηξε το κάτω συρτάρι μιας άρμαράδας από μόγανο, κ' έβγαλε από μέσα μια κούκλα μεγάλη, ντυμένη σά βασίλισσα. Για πολλήν ώρα κ' οι δυό την εκύτταζαν κ' έγελούσαν.

—Είπε ή τελευταία μου, είπε ή Φωτεινή,

και σά στερογογέννη την αγάπη πολύ. Μάαα! Και την εκύτταξε.

— Άλήθεια, παίζεις με δαύτη καμιά φορά; έρώτησε ο Άγγελος.

— Γιατί όχι; έμολόγησε ή Φωτεινή άμα θέλω να θυμηθώ τα παλιά μου. . . — "Ελα, Πόλλη, στείλε λοιπόν ένα φιλάκι στο θείο σου!

Κ' έπήρε το χεράκι της κούκλας, και της το έσίμωσε στα χείλη, κ' έπειτα της το άπλωσε προς τον Άγγελο μ' ένα φύσημα. Τη στιγμή εκείνη ξανάγινε πραγματικώς παιδί. Ο νέος εκύτταζε καταγοητευμένος το γελαστό πρόσωπό της, που λές κ' έμίκρηνε, με τα λαμπρά εκείνα μάτια που έπήραν έξαφνα το καθαρότερο χρώμα τ' ουρανού, τόσο γλυκό, τόσο παιδικό, όπως άκόμη δεν της το είχε ιδη. Και θυμήθηκε την άμαζόνα με τα μακρού φουστάνια και τα γυναικεία μάτια. . . Τι διαφορά από τη Φωτεινή που τον εκυνηγούσε χθές επάνω στην ψαρή φοραδίτσα, ως τη Φωτεινή που έκρασούσε τώρα την τελευταία της κούκλα! Έπρεπε να κατεβάση λίγο τα βλέμματά του κατά το πλούσιο, το άναλλοίωτο στήθος, για να πεισθή πώς ήταν ή ίδια.

—Δε μούδειξες όμως και κανένα βιβλίο, της είπε άμα έφυλάχθηκε κ' ή κούκλα δεν έχεις;

— Πώς έκαμε ή Φωτεινή.

Κι' άνοιξε ένα άρμαράκι, όπου ύπηρχαν άραδιασμένα μερικά βιβλία. Ήταν παλιά βιβλία του σχολείου, μαζί με τετραδία, και πέντ' έξη μυθιστορήματα άγγλικά και γαλλικά, απ' αυτά που λέγονται «για τη νεολαία». Ο Άγγελος τα εκύτταξε ένα-ένα, και παραξενεύθηκε πολύ όταν, ανάμεσα στη λευκή αυτή συλλογή, άνακάλυψε και τον «Λέοντα Λεώνη».

— Μπα! το διάβασες και αυτό;

— Άκούς!

— Και το εκατάλαβες;

— Μα τί; είχε καμιά φιλοσοφία;

— Σάρεσε, ήθελα να πώ; . . .

— Τρέλλα! τ'ώραιότερο βιβλίο απ' όσα έδιάβασα. Έγώ την είδα τη Βενετία, που περιγράφεται μέσα, και την έξω.

— Διάβασες κι' άλλα τέτοια;

— Χμ! πολύ λίγα. Να σου πώ την άλήθεια, δεν μ' άρέσουν τόσο τα μυθιστορήματα. Μια φίλη μου με δανείζει κάπου κάπου. Μερικά τα βρίσκω νόστιμα είχε όμως και κάτι άνάστα. . . Παναγία μου σώσε! Νά, όλ' αυτά τα γαλλικά και τ' άγγλικά που βλέπεις, δεν λένε τίποτα. Μ' έκαμε να τ' αγοράσω ή γκουβερνάντα μου, μια άγγλίδα που είχα ως τα πέρα.

Και καθώς έκλεινε τὸ ἀρμαστάκι, ἐπρόφερε κομικώτατα:

— Κρίμα 'στὰ λεφτά!

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ εἶχε καθήσει 'στὸ καναπεδάκι κοντὰ 'στὸ παράθυρο. Οἱ γριλλίες, γιὰ τὴν ἀνηλιὰ, ἦταν γυρμένες, κι' ἀπὸ τὴν χαραμάδες τῶν ἔβλεπε σκεπτικός, κανονικὰ χαρακωμένη, λίγη ἀνθοστόλιστη πρασινάδα τοῦ κήπου.

Τὸ μυθιστόρημα ἐκεῖνο, βιβλίον ὀλοπόρφυρο, φλογερό, τόσο ἀταίριαστο 'στὴν κωνή παρθενική κατοικία, τὸν εἶχε σκανδαλίσει. Καὶ τὸν ἔπιασε περιέργεια νὰ ἐξιγνίωση ὡς ποῖο σημεῖο πόρρωσε νὰ τὸ καταλάβῃ ἡ Φωτεινὴ.

— 'Εὐ τοῦ ἐφώναξε αὐτὴ ἅμα συγκύρισε τὰ πράγματά της, καὶ πλησιάζοντας τὸν εἶδε ἀφηρημένο· τὰ μισὰ τῆς χιλιάδας πεντακόσια!

Κ' ἐκάθησε δίπλα του. Ὁ Ἄγγελος ἐχαμογέλασε.

— Ξέρεις τί συλλογίζομαι; τῆς εἶπε γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς ἓνα μυθιστόρημα σὰν τὸν «Λέοντα Λεώνη», πρέπει νὰ ἐρωτεύθηκε τουλάχιστο μιὰ φορὰ 'στὴ ζωὴ του. 'Εσὺ ἀγάπησες ποτέ;

— Ὁχι, ποτέ. Μὰ τί ἔχει νὰ κάμῃ; Πάντα μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς μιὰ εὐμορφη ἱστορία... Ἡ μήπως εἶμαι πάλι μωρὸ παιδί, ποῦ νὰ μὴν ξέρω καθόλου τὰ πράγματα τοῦ κόσμου;

— Λοιπὸν δὲν ἀγάπησες.

— Ὁχι.

— Νὰ σοῦ πῶ... Στὸν πατέρα σου ὄχι, 'στὸν Μίμη ὄχι... σὲ μένα ὅμως μπορεῖς νὰ τὸ πῆς.

— Τὸ ξέρω, κι' ἂν ἦταν θὰ σ'ὄλεγα.

— Περιέργο! ἐπιθύρισε ὁ Ἄγγελος κνττάζοντας τὴν κατάμματα. Μὰ τέλος πάντων! ἐσὺ γνωρίζεις νέους πολλούς... κι' ἀπὸ μακριὰ κι' ἀπὸ κοντὰ... Κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν σ' ἀρέσει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Γιὰ κανένα δὲν ἔτυχε νὰ 'πῆς ποτέ: «νά, αὐτὸν ἤθελα νὰ πάρω»;

— Τὸ πρῶτο ναί, τὸ δεύτερο ὄχι.

— Δηλαδή...

— Νά, εἶνε ἓνας νέος ποῦ μᾶρέσει περισσότερο ἀπὸ ἄλλους· μὰ ποτέ μου δὲν εἶπα πῶς αὐτὸν θέλω νὰ πάρω.

— Ἀλήθεια; καὶ πῶς τότε λένε;

— Στέφανος... εἶνε φοιτητής.

— Εἶν' ἐδῶ;

— Ὁχι, λείπει 'στὴν Ἀθήνα... δὲν πιστεύω νὰ ἦλθε ἀκόμη... δὲν τὸν εἶδα...

— Ἄ, δὲν τὸν ξέρεις ἀπὸ κοντὰ;

— Σχεδόν. Μόνον 'στὸν δρόμο τὸν βλέπω. Εἶνε ἀράνης, μὰ συμπαθητικός. Μὲ κνττάζει, τὸν κνττάζω κι' ἐγώ... τίποτα περισσότερο. Πῶς θὰ πῶ «αὐτὸν θὰ πάρω», ἀφοῦ δὲν τὸν ξέρω; 'Ε, ἂν τύχη καμμιά φορὰ νὰ γνωρισθοῦμε καλά, καὶ μᾶρέσῃ... ἴσως... δὲν λέω, μπορεῖ καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσω. Τώρα ὅμως ὄχι, δὲν ἀγαπῶ οὔτε αὐτόν, οὔτε κανένα. Οὔτε ἀγάπησα ποτέ μου. 'Ε, εἶσαι τώρα εὐχαριστημένος... ἢ νομίζεις πῶς σοῦ λέω ψέμματα;

— Καθόλου, σὲ πιστεύω.

Καὶ τὴν ἐπίστευε ἀλήθεια. Τὰ λαμπρά της μάτια μὲ τὰ καθαρά βλέφαρα, τὸ ἔλεγαν εὐγνωστότερα κι' ἀπὸ τὸ στόμα, πῶς ἀκόμη δὲν τὰ ἐθόλωσε, δὲν τὰ ἐμαύρισε τρικυμία καρδιάς.

— 'Εσὺ ἀγάπησες ποτέ; ἐρώτησε ἄξαφνα τὸν ἐξαδέλφου της.

— Ἐγώ... ὄχι!

— Ναὶ ὄχι! εἶπε μὲ συρμένη φωνή καὶ μὲ μορφασμὸ δυσπιστίας ἡ Φωτεινὴ.

— Ἀλήθεια σοῦ λέω. Ὅσες φορές μοῦ φάνηκε πῶς ἀγάπησα, ἐγελάσθηκα. Ἐγνώρισα πολλές, μοῦ ἄρεσαν πολλές, μὰ ὕστερα... ἔβλεπα πῶς δὲν ἦταν ἐκεῖνο ποῦ φανταζόμουν. Γι' αὐτὸ κι' ὡς τὰ τώρα δὲν ἐπαντρεύθηκα.

— Ἄκουσα ὅμως πῶς τώρα γρήγορα θὰ παντρευθῆς... Κάτι ἔλεγαν ὁ παπάκης καὶ ἡ μητέρα... Μιὰ κάποια Ἐλίζα... ἔ;

— Ἄ, ναί... πολὺ καλὸ κορίτσι, ξέρεις. Γνωρίζομαστε, ὑπάρχει ἰδέα ἀπὸ τῶνα μέρος καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο· μ' αὐτὸ δὲν σημαίνει πῶς τὴν ἀγαπῶ, — κάθε ἄλλο! — οὔτε εἶνε βέβαιον ἂν θὰ τὴν πάρω...

— Γιατί βέβαιον, ὡς ποῦ νὰ τὴν καλογνωρίσης καὶ νὰ ἰδῆς ἂν εἶνε κείνο ποῦ φαντάσθηκες, μπορεῖ νὰ σ'ἀρέσῃ καμμιά ἄλλη.

— Κι' αὐτὸ γίνεται...

Ἡ Φωτεινὴ ἐκούνησε τὸ κεφάλαιό της.

— Καλὲ δὲν μοῦ λὲς πῶς εἶσαι ἀστατος... Τὰ καλά τοῦ Μίμη!... Εἶνε, φαίνεται, οἰκογενειακό σας

— Ἐτσι; εὐχαριστῶ! εἶπε ὁ νέος γελώντας ἀθέλητα 'στὴν ἀνάμνησι κάποιοιου κουτιοῦ γεμάτου ραβασάκια. ὅπως, ἀλήθεια, τὸ εἶχε κι' αὐτὸς κάποτε 'στὰ νεῖδα του. — Μὰ γιατί λὲς οἰκογενειακό σας, καὶ δὲν λὲς οἰκογενειακό μας;

— Ἄ, μὲ συγχωρεῖς! εἶπε ἡ Φωτεινὴ ζωηρά, μ' ὠραῖο κίνημα διαμαρτυρίας. Μὴ μὲ βιάζης ἐμένα! Ἐγὼ εἶμαι κόρη τοῦ πατέρα μου, Σαντροπούλα, Ἐγγλέζα!

— Ἐγγλέζα... ζακωθινιά! εἶπε ὁ Ἄγγελος

— Μάλιστα! Ἐγγλέζα-ζακωθινιά! Καὶ ξέρεις τί θὰ πῆ; Μπορεῖ νὰ μὴν ἀγαπήσω ποτέ· μ' ἂν τύχη κι' ἀγαπήσω μιὰ φορὰ, — τελείωσε, θὰ εἶνε ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία!

Εἶχε σηκωθῆ, καὶ καθώς ἐπρόφερε τὰ ὑστερνὰ λόγια, ἔτριβε σταυρωτὰ καὶ ἀλλακτὰ τὴ μιὰ παλάμη μὲ τὴν ἄλλη· ἐτελείωσε!

Ὁ Ἄγγελος ἀνατρίχιασε σύσωμος.

Τὸ βράδυ-βράδυ, περπατώντας καὶ κωνβεντιάζοντας, ἔφθασαν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν ὡς τὸν μικρὸ λαχανόκηπο. Ἦταν κοντὰ 'στὴν Ἁγία Φωτεινὴ, πίσω ἀπ' τὸ παλὸ σπιτάκι τοῦ «νόνου». Ἐπρασίνιζαν μ' ὄλους τοὺς τόνους, ἀπ' τὸ χλωρὸ ἀσπροκίτρινο ὡς τὸ σκοτεινὸ λαδί, τὰ λαχανικὰ 'στὰ νοικοκυρεμένα τετράγωνα τοῦ κήπου, κι' ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἦταν φυτευμένο ὄλο μὲ πεπονιές καὶ καρπουζιές.

— Ἐτσι μικρὰ φυτά, καὶ νὰ κάνουν τόσο μεγάλους καρπούς, εἶπε γιὰ νὰ πῆ κάτι ὁ Ἄγγελος δὲν εἶνε κι' αὐτὸ ἀπὸ τ' ἀνάποδα;

— Μάλιστα, ἐπρόλαβε ν'ἀπαντήσῃ ὁ Μίμης· αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἰδέα εἶχε καὶ κάποιος φιλόσοφος, ὡς τὴν ἡμέρα ποῦ ἔλεσε ἓνα βελανίδι ἀπὸ μιὰ βελανιδιά ἐπάνω 'στὴ μύτη του, καὶ τοῦ τὴν ἄλλαξε.

— Τὴ μύτη του; ἐρώτησε ἡ Φωτεινὴ.

— Ἐσὺ, ψυχὴ μου, νὰ μιλάς πᾶσα Σαββάτο! ἀποκρίθηκε ὁ Μίμης, φουρκισμένος λιγάκι ποῦ τοῦ ἐχάλασαν μὲ τὸ ἀστεῖο τὴν ὠραία του ἀπάντησι.

Τὸ πᾶσα Σαββάτο ἦταν ἱστορικὸ τοῦ μπάμπ' Ἀναστάση, τοῦ περιβολάρη. Μιὰ μέρα, — διηγῆθηκε ἡ Φωτεινὴ, — μικρὰ τὰ παιδιὰ, τὸν ἐπειράζαν 'στὸ περιβόλι ἐκεῖ ποῦ ἔσκαφτε, καὶ τὸν ἐρωτοῦσαν κάθε πότε...

— Μ' αὐτὸ δὲν λέγεται, εἶπε ἡ Φωτεινὴ ἄς σοῦ τὸ πῆ ὁ Μίμης.

Ὁ Μίμης τοῦ τὸ εἶπε 'στ' αὐτὴ προθυμώτατα.

— Κι' ὁ μπάμπ' Ἀναστάσης, — ἀποτελείωσε ἡ Φωτεινὴ, σκασιμένη 'στὰ γέλια, — μᾶς ἀποκρίθηκε πᾶσα Σαββάτο, μὰ μ' ἓνα ὕφος!... Φαντάσου τὰ γέλια ποῦ κάμαμε! Χρόνια πᾶνε, κι' ἀκόμα τὸ θυμούμαστε, καὶ φαίνεται πῶς δὲν θὰ τὸ ξεχάσουμε ποτέ.

— Ἐτσι γίνονται οἱ παροιμίαι, εἶπε ὁ Ἄγγελος.

— Ἀλήθεια;... ἔτσι νὰ γίνονται;... ἐρώτησε ἡ Φωτεινὴ σὰν ἀφηρημένη.

Εἶχε σκύψει κι' ἐκύτταζε τώρα μὲ προσοχὴ

τὴν καρπουζιές καὶ τὴν πεπονιές. Εἶχαν ἀνθάμια πολλά, κρυμμένα κάτω ἀπ' τὰ πλατειὰ φύλλα. Μερικὰ εἶχαν δέσει κιόλα.

— Κύτταξε! κύτταξε πόσα πεπόνια καὶ καρπούζια ἐτοιμάζονται!

Καὶ ἄξαφνα:

— Δὲν ξέρεις, Ἄγγελε, τί γρήγορα ποῦ μεγαλώνουν! Νὰ κάθεσαι ἐδῶ καλοκαίρι, νύχτα, μὲ φεγγάρι, ἄ μὰ εἶνε θαῦμα! Μὲς τὴν σιγαλιά, ἀκούς ἓνα κρηρ... κρηρ!... Εἶνε τὰ ὄρμα καρπούζια ποῦ τρίζουν καὶ μεγαλώνουν. Ἡμέρες πρὶν τ'ἀβλεπες μικρὰ, ἄγουρα, ζαρωμένα... ἔλεγες πῶς δὲν θὰ γίνουν ποτέ... κ' ἄξαφνα ἔρχεται ἡ ὄρα τους, καὶ νά, γίνονται σὲ μιὰ νύκτα. Κι' ἂν τύχη νὰ πιάσης κανένα, — ὅπως πολλές φορές τῶκαμα ἐγώ, — τὸ αἰσθάνεσαι κρηρ... κρηρ... νὰ μεγαλὸνῃ μέσα 'στὰ χέρια σου. Μυστήριο!...

Ὁ νέος ἐφαντάσθηκε τὴν ἐντύπωσι καὶ τὴ βρήκε νόστιμη καὶ παράξενη. Καὶ τὴν ἐσχέτισε ἀμέσως μὲ μιὰν ἄλλη, ποῦ εἶχε ἴσα-ἴσα ἀπὸ τὴ Φωτεινὴ. Ἐτσι τοῦ φαινότανε κι' αὐτοῦνοῦ, κάθε φορὰ ποῦ τὴν ἔπιανε καὶ τὴν ἔσφιγγε 'στὴν ἀγκαλιά του. Τὸ σῶμα τῆς κόρης, 'στὴν ἀνάπτυξί του, 'στὴν ὠρα του, γεράτο χυμούς, ἐφούσκωνε, μεγάλωνε, ψήλωνε, ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή. Ἦταν τὸ ἰσχυρότερο, τὸ θαυμαστότερο θέλητρο τῆς σαρκικῆς ἡλικίας της. Χρόνια προτιήτερα θὰ τὴν ἔβλεπες ἴσως μικρὴ, ἄγουρη, ζαρωμένη, καὶ θαῆλεγε πῶς δὲν θὰ γίνῃ ποτέ. Ἐξαφνα ἔρχεται ἡ ὠρα της, καὶ νά, 'ς ἓνα χρόνο ἡ παιδοῦλα γίνεται γυναῖκα. Κ' ἦταν ὁ χρόνος αὐτός, ἡ μαγικὴ φεγγαρόφωτη νύκτα, ποῦ αὐθαίνει τρίζοντας ὁ πολύχυμος καρπός... Γιὰ τοῦτο τ' ἀγκάλιασμά της εἶχε τόση κίνησι, τόση ζωὴ, τόση λαχτάρα. Τὴν ἔσφιγγε, καὶ τὴν αἰσθανόταν, — μυστήριο! — νὰ μεγαλὸνῃ μέσα 'στὰ χέρια του.

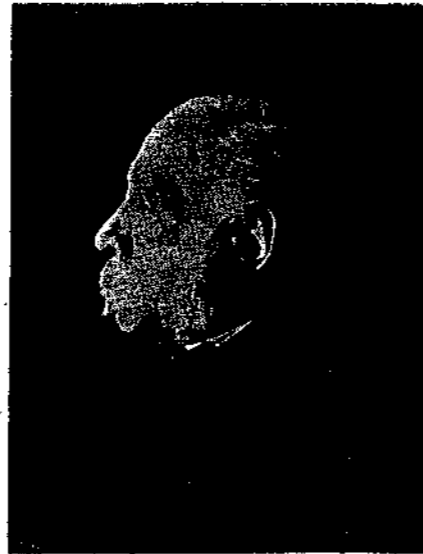
Δὲν τοῦ ἐφθάνε τάχα ἡ κρυφὴ κι' ἀσύγκριτη αὐτὴ ἡδονή, ποῦ τὴν χαίρουνταν τόσο εὐκόλα, μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐξαδέλφου; — συλλογίζοτανε τώρα ὁ Ἄγγελος. Γιατί νὰ γυρέψῃ περισσότερο, μὲ κίνδυνον νὰ χάσῃ κι' αὐτό; Γιατί νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ τῆς φυτέψῃ ἓνα ἔρωτα, ἴσως ἀνώφελο γι' αὐτόν, καὶ γιὰ κείνην ἀνόσιον, σκοτεινὸ, ἀσυγχώρητο;

Ἀπὸ τὸ πρῶν, τὸ προσκίνημα 'στὴν καρμπούλα ποῦ εὐώδιαζε ἀπὸ ἴριδα καὶ παρθενιά, τὸν εἶχε ποτίσει μ' ἓνα αἰσθημα οἴκου ποῦ τὸν ἡμέρονε καὶ τὸν ἐξαράτωνε. Τὴν ἐλυπήθηκε ἡ ψυχὴ του, σὰ νὰ τῆς ἔκαμνε τὸ μεγαλύτερο ἄδικο. Ἐυλλογίσθηκε τὴν ἀστασίαν του,

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

ΜΙΑ ὄρμη τοῦ Μοιραίου, ἡ πλέον τυφλή καὶ παράλογος, ἀφήρπασεν ἀπὸ τὴν σύγχρονον πολιτικὴν καὶ κοινοβουλευτικὴν Ἑλλάδα τὴν μεγαλειότεραν καὶ ἐπιβλητικώτεραν φυσιογνωμίαν. Δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν σήμερον μὲ ἀνεπηρέαστον δικαιοσύνην νὰ ὀρίσωμεν ποία ἡ ἀξία τοῦ Θ. Δηλιγιάννη ὡς πολιτευτοῦ, ποία ἡ ἐπίδρασις του εἰς τὴν σύγχρονον ἐξέλιξιν τῆς χώρας καὶ ποία ἤμπορεῖ νὰ εἶνε ἡ συνέπεια τῆς στερήσεώς του. Ἐν πράγματι εἶνε βέβαιον, εἶνε ἱστορικῶς δεδομένον πλέον, ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ συνεκλόνησε τὴν πολιτικὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἤνοιξε χάσμα κατὰ τὴν γενικὴν ἀντίληψιν καὶ ἐστέρησε τῆς πρώτης κορυφῆς τὸ ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον. Ἡ Ἑλλὰς πράγματι ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ ἐδῶ ἀπώλεσε μὲ τὸν θάνατον τοῦ Κομμουνδούρου τὸν εὐφρέστερον, τοῦ Τρικούπη τὸν ἐπιβλητικώτερον καὶ τοῦ Δηλιγιάννη τὸν κοινοβουλευτικώτερον τῶν πολιτευτῶν της. Ἦτο ὁ κατ' ἐξοχίαν κοινοβουλευτικός, διὰ τοῦτο ἤμπορεῖ νὰ λεχθῆ διὰ τὸν Δηλιγιάννην ὅτι ὑπηρετήσε τὴν χώραν ἴσως περισσότερο ὡς ἀντιπολιτευόμενος ἢ ὡς κυβερνήτης. Ἐδέσποζε τὸσον τοῦ βήματος μὲ τὴν χάριν τοῦ λόγου καὶ τὴν λιγυρότητα τοῦ παραστήματος καὶ εἶχε τὴν παρρησίαν γνώμης καὶ ἐγνώριζε τὸσον τελείως πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ εἶχε τὴν εὐστροφίαν γλώσσης καὶ ἔξαρσιν αἰσθημάτων καὶ τὴν προσήλωσιν εἰς τὰ θέσμινα καὶ τὴν ἐν τῷ συνόλῳ φιλελεύθερον συντηρητικότητα, ὥστε δεσποζούσαν καὶ ὑπεροχον φυσιογνωμίαν κοινοβουλευτικοῦ ἀνδρὸς ἠθέλεν ἀποτελέσει εἰς οἰονδήποτε κοινοβούλιον καὶ ἂν ἤθελε παρακάθηται. Ἦτο τὸσον διάφορος τοῦ Τρικούπη, ὥστε οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τελείως ἀντίθετοι τὰς ροπὰς καὶ τὰς ἐκδηλώσεις, δὲν παρουσιάζουν οὐδὲν σημεῖον ἐπαφῆς καὶ ἀπομένουν πλέον διὰ τὴν ἱστορίαν ὁ μὲν ὑπερόχος καὶ ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία πολιτευτοῦ τῆς θελήσεως, ὁ δὲ ἥρωας ἀήττητος εἰς τὸ πεδῖον τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀγῶνων. Παραστατικώτερα τὴν διαφορὰν τῶν δύο πολιτευτῶν παρουσιάζει ἡ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς στάσις ἀμφοτέρων. Ὁ δάκτυλος τῆς ἀμειδῶς ἐπιβλητικῆς μορφῆς τοῦ Τρικούπη λίπτει μονοτόνως καὶ βαρέως, ὡς σφύρα ἐπὶ ἄκμονος. Ὁ Δηλιγιάννης πλαστικὸς καὶ εὐκαμπτος ἔχει τὴν χάριν τοῦ γραφικῶς ριπιζομένου φυλλώματος δένδρου, τοῦ κύπτοντος καὶ ἀνορθουμένου καὶ ἀπαύστως ὑπὸ νέων ἀνοιξέων ἀνανεουμένου. Πρὸς τὴν χάριν αὐτὴν, τὴν εὐγενῆ καὶ ἀριστοκρατικὴν, συνδεδυάζετο ψυχικὴ ροπή δημοκρατικότητος, ἰσχυρὰ καὶ ἀκράτητος. Οὐδένα ἡ λαϊκὴ ψυχὴ ἠσθάνθη μυχιατέρα καὶ ἰσχυρότερα καὶ οὐδεὶς ἠντίλησε ἀπὸ τὴν πηγὴν αὐτὴν πάσης ἀρχῆς καὶ πάσης δυνάμεως περισσότερο καὶ πανηγυρικώτερα ἀπὸ τὸν γόητα αὐτὸν πολιτευτὴν. Ἦτο ἰσχυρὸς καὶ ἐμπνευσμένος διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διὰ τὴν ἠσθάνετο ὅτι ἐπάλασε καὶ ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἀγίαν ὑπόθεσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ποτὲ δὲν ἦτο διεισδυτικώτερος καὶ ἡ παρρησία του μεγαλειότερα καὶ ἡ ἔξαρσις του ἐπιβλητικώτερα εἰμὴ διὰ τὸν ἐργαζόμενον, πενόμενον καὶ φορολογούμενον λαόν. Αἱ πολιτικαὶ ὁμιλίαι του ἀπὸ τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας τῆς ὁδοῦ Ζήνωνος ἢ τῆς ὁδοῦ Γ'. Σεπτεμβρίου θὰ παραμείνουν ὡς μοναδικὴ καὶ ἀλη-

Θεόδωρος Π. Δηλιγιάννης.

ζει ἡ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς στάσις ἀμφοτέρων. Ὁ δάκτυλος τῆς ἀμειδῶς ἐπιβλητικῆς μορφῆς τοῦ Τρικούπη λίπτει μονοτόνως καὶ βαρέως, ὡς σφύρα ἐπὶ ἄκμονος. Ὁ Δηλιγιάννης πλαστικὸς καὶ εὐκαμπτος ἔχει τὴν χάριν τοῦ γραφικῶς ριπιζομένου φυλλώματος δένδρου, τοῦ κύπτοντος καὶ ἀνορθουμένου καὶ ἀπαύστως ὑπὸ νέων ἀνοιξέων ἀνανεουμένου. Πρὸς τὴν χάριν αὐτὴν, τὴν εὐγενῆ καὶ ἀριστοκρατικὴν, συνδεδυάζετο ψυχικὴ ροπή δημοκρατικότητος, ἰσχυρὰ καὶ ἀκράτητος. Οὐδένα ἡ λαϊκὴ ψυχὴ ἠσθάνθη μυχιατέρα καὶ ἰσχυρότερα καὶ οὐδεὶς ἠντίλησε ἀπὸ τὴν πηγὴν αὐτὴν πάσης ἀρχῆς καὶ πάσης δυνάμεως περισσότερο καὶ πανηγυρικώτερα ἀπὸ τὸν γόητα αὐτὸν πολιτευτὴν. Ἦτο ἰσχυρὸς καὶ ἐμπνευσμένος διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διὰ τὴν ἠσθάνετο ὅτι ἐπάλασε καὶ ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἀγίαν ὑπόθεσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ποτὲ δὲν ἦτο διεισδυτικώτερος καὶ ἡ παρρησία του μεγαλειότερα καὶ ἡ ἔξαρσις του ἐπιβλητικώτερα εἰμὴ διὰ τὸν ἐργαζόμενον, πενόμενον καὶ φορολογούμενον λαόν. Αἱ πολιτικαὶ ὁμιλίαι του ἀπὸ τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας τῆς ὁδοῦ Ζήνωνος ἢ τῆς ὁδοῦ Γ'. Σεπτεμβρίου θὰ παραμείνουν ὡς μοναδικὴ καὶ ἀλη-

σμόνητος ἐπικοινωνία ἠγέτου πρὸς ὁπαδούς. Ἐσοπαρταροῦσεν ἀπὸ ἐνθουσιασμόν τὸ πλῆθος, ἐμείνετο ἀπὸ φρενίτιδα κάτωθεν ἀπὸ τὰ ἠδέως λαλοῦντα χεῖλη τοῦ εὐγλώττου ὁμιλητοῦ. Τὸν ἠσθάνετο ἡ λαϊκὴ ψυχὴ παρ' ὅλην τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν τρόπων καὶ τῆς γλώσσης τὸν ἀπταιστον ἀττικισμόν. Ἐγνώριζε δὲ τὸσον καλὰ τὴν παιδικῶς ἄδολον καὶ ἀφελῆ αὐτὴν ψυχὴν, ὥστε ἠδύνατο μετὰ δυνάμεως μοναδικῆς νὰ τὴν συναγείρη, νὰ τὴν συγκεντρώσῃ καὶ τὴν ἐκσφενδονίσῃ. Εἰς τὰς στιγμὰς κατὰ τὰς ὁποίας ἤναπτε τὸ λαϊκὸν αἶσθημα εἰς σφοδρὰν ἐκδήλωσιν, ἦτο ὁ τελειότερος τύπος τοῦ ἀριστοτέχνου δημεγέρτου, διότι καὶ εἰς τὰς στιγμὰς τῆς βαιοπαθεστερας ἀγανακτήσεως δὲν κατέλιπε ποτὲ εἰς τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς πάθος. Πᾶσαν προοπάθειαν καὶ πάντα ἄγωνα του ἠδύνατο νὰ ἐξάρῃ εἰς πάλιν πρὸς πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶδες, καὶ δὲν κατῆλθε ποτὲ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς, οὐδὲ κατὰ τὰς δυσμενεστάτας ἡμέρας μετὰ τὸν πόλεμον, μὲ τραυματισμένον τὸ γόητρον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ μεγαλειότερα ἀτυχήματα τοῦ δημοσίου βίου του συνεκράτει καὶ εἰς πάσαν περίστασιν ἐκραταίωσε καὶ ἐξήφου. Τὸ μυστήριον τῶν ἐπιτυχῶν τούτων τὸν κατέστησε τὸν ἀριστον τῶν κοινοβουλευτικῶν, — ἀνθρωπον γνωρίζοντα καὶ δυνάμενον νὰ παλαίῃ, ἔστω καὶ μὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐφοδίων, τὰ ὁποία δίδουν περιφανῆ τὴν τελικὴν νίκην. Διὰ τοῦτο ὁ Δηλιγιάννης ἠρέθημυσεν εἰς τὸν δημοσίον βίον του σειρὰν ἐπιτυχῶν ἀλλὰ καμμίαν νίκην: τίποτε διαρκέ-

Ὁ Θεόδ. Δηλιγιάννης νέος. — Ἐν τῆς εἰκόνης τοῦ ἔσς Ἡ εἰσοδος τοῦ Ὀθωνος εἰς τὸ Ναύπλιον.

στερον καὶ σταθερότερον ἐνὸς ἐκλογικοῦ θριάμβου, μιᾶς κραταιᾶς πλειονοψίας φυλλορροούσης τὴν ἐπαύριον ὡς ἀπριλιάτικον τριαντάφυλλον. Καὶ ὁ θάνατός του αὐτὸς ὑπῆρξεν ἐνδοξὸς θάνατος ἠττημένου. Μὲ ὄλον τὸ χαῶδες κενὸν τὸ ὁποῖον ἀφήκε τὴν ἐπιούσαν τῆς βιαίας ἀφαρπαγῆς του, κανὲν ἴχνος τῆς διαβάσεώς του διαρκέστερον, οὔτε σφραγῖς τῆς προσωπικότητός του ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἢ τοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ παραμένει πλέον, αὐτοῦ ἐκλιπόντος. Ἡ πολιτεία του ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ καὶ ἤλεγχε καὶ ἐμέμφετο καὶ ἔψευγε καὶ κατέρριπτεν εἰδῶλα καὶ ἀνέτρεπε δυνάμεις χωρὶς τίποτε νὰ ἀνεγείρη τὸ σταθερότερον, καὶ στερεώτερον ὀπίσω ἀπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἀνατροπῆς. Ἡ στέρησις του ὁμοῦ θὰ εἶνε αἰσθητὴ εἰς τὸ Κοινοβούλιον. Ἡ Βουλὴ ἦτο τὸ πεδῖον τῆς δράσεώς του, τὸ προσηρμοσμένον πρὸς τὰς προσωπικὰς ἀρετάς του. Ἐκεῖ ἀπομένει τὸ κενὸν τοῦ θανάτου του. Ὅταν ἡ κυβέρνησις τοῦ μέλλοντος ἐκτραπῆ ποτὲ τῶν συνταγματικῶν ὁρίων, διὰ καταπατηθῶσι δικαιώματα τοῦ λαοῦ ἢ διὰ τὸ θέμα τῆς συζητήσεως περιπέσῃ εἰς ἀδιέξοδον ἢ ἡ συζήτησις αὐτὴ ἐκπέσῃ τῆς κοινοβουλευτικῆς περιοχῆς της ἢ διὰ τὸν θυχθῶσιν ἀναρμοδίως λεπτῆς φύσεως ζητήματα ἢ διὰ τὴν παραστῆ ἀνάγκη ἢ ψυχῆ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους νὰ ὑποστῇ τὰς δονήσεις τοῦ ἀγνοτέρου πατριωτισμοῦ διὰ τὰς ἡρωϊκώτερας ἀποφάσεις, ἢ στέρησις τοῦ Δηλιγιάννη θὰ εἶνε ὀδυνηρῶς αἰσθητὴ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Κοινοβουλίου, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰς περιστάσεις παρομοίας ἔστερέωσεν ὄλον τὸ γόητρον καὶ ὅλην τὴν ὑπεροχὴν του ὁ γηραιὸς καὶ ἀκαταπόνητος πολιτευτὴς.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπὸ λεπτοτέραν ἀνάλυσιν τῆς ψυχολογίας του προκύπτει, εἶνε ὅτι χωρὶς νὰ στερηθῆται ψυχικοῦ σθένους ὑπελείπετο εἰς τὴν ἐνεργητικὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐμμονον ἐπιμονὴν. Εἶχεν ὄλον τὸ θάρρος τῶν πολιτικῶν ἀγῶνων, ἐπανήρχετο ἀκαταπόνητος εἰς τὴν πάλιν, ὀρμώμενος σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἀφετηρίαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀντιμετωπίσῃ σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος τὸ ἀντίθετον ρεῦμα. Τὰ γεγονότα τοῦ 1897 ἀπέδειξαν ἐμφανεστερον τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς τῆς ἐνεργητικῆς θελήσεως. Ὁ γράφων τὰς γραμμάς αὐτὰς ἐνθυμῆται τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐν συνομιλίᾳ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κατὰ τὸν πόλεμον. Οἱ λόγοι οὗτοι ρίπτουν τὸ φῶς τῆς πραγματικότητος ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς στιγμῆς κατὰ

Εκδίδονται προσεχώς εις πολυτελή τόμον εικονογραφημένα τα Πρακτικά του έν 'Αθήναις Α' Διεθνούς Αρχαιολογικού Συνεδρίου. Είς τα πρακτικά θά περιέχονται έκτενείς περιλήψεις των διαφόρων ανακοινώσεων εις την γλώσσαν εις την οποίαν έγειναν.

Έδωρήθη εις την Έθνικην Βιβλιοθήκην υπό του κ. Εθαγγέλου Ραφαλά αυτόγραφος έπιστολή του Κοραή.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ υπό Ιωάννου Αραβαντινού, δικηγόρου έν 'Αθήναις. Τόμος δεύτερος, τεύχος δεύτερον. Έκ του τυπογραφείου Π. Δ. Σακελλαρίου 1905

Η ΠΕΡΙ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΓΝΩΣΙΣ υπό Δημ. Σίμου Μπαλάνου. Έν 'Αθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1905.

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΠΟΙΑ — Βασίλειος δ Βουλγαροκτόνος υπό G. Schlumberger κατά μετάφρασιν Ι. Λαμπρίδου τεύχος δεύτερον. Έν 'Αθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1905

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ του Αποστόλου Παύλου υπό Έμμανουήλ Ι. Ζολώτα. Έθήνησιν έκ του τυπογραφείου Π. Δ. Σακελλαρίου 1905.

ΑΘΗΝΑ Σύγγραμμα περιοδικών της έν 'Αθήναις Έπιστημονικής Έταιρείας. Τόμος δέκατος έβδομος. Τεύχος α' και β'. Έθήνησιν έκ του τυπογραφείου Π. Δ. Σακελλαρίου 1905.

EMIGRATION par Mme du Hautcastel. Imprimerie P. D. Sakellarios. Athènes 1905.

ΑΣΩΤΟΙ ΥΙΟΙ διήγημα Άννας Λεφέβε μετάφρασις Ιουλίας Ν. Καρόλου. Σύλλογος προς διάδοσιν όφελίμων βιβλίων 1905 Έθήναι σγ. 16ον σελ. 73 δρ. 0.40.

Η ΧΛΙΑ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ μυθολογία υπό Γεράσιμου Μανρογιάννη. Έθήναι 1905 τυπογραφείον « Έστία » σγ. 16ον σελ 151 δρ. 3.50.

Ο ΠΟΝΟΣ ΜΑΣ ΕΝΩΝΕΙ δράμα υπό Ι Κ Βουλοδήμου. Έθήναι 1905 τυπογραφείον Άνέστη Κωνσταντινίδου.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ υπό Τυμφορητοδ. Έθήναι 1905 τυπογραφείον Π. Δ. Σακελλαρίου σγ 16ον σελ, 227 δρ. 2.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ υπό Γρηγορίου Παταμιαχήλ. Πετρούπολις 1905 (ρωσισισί)

JEAN MORÉAS par Jean de Gourmont Paris 1905 E. Sansot & Ce 53 Rue Saint-André-des-Arts fr. 1.

PENSÉES ET IMPRESSIONS par Stendhal. Paris 1905 E. Sansot et Ce fr. 1

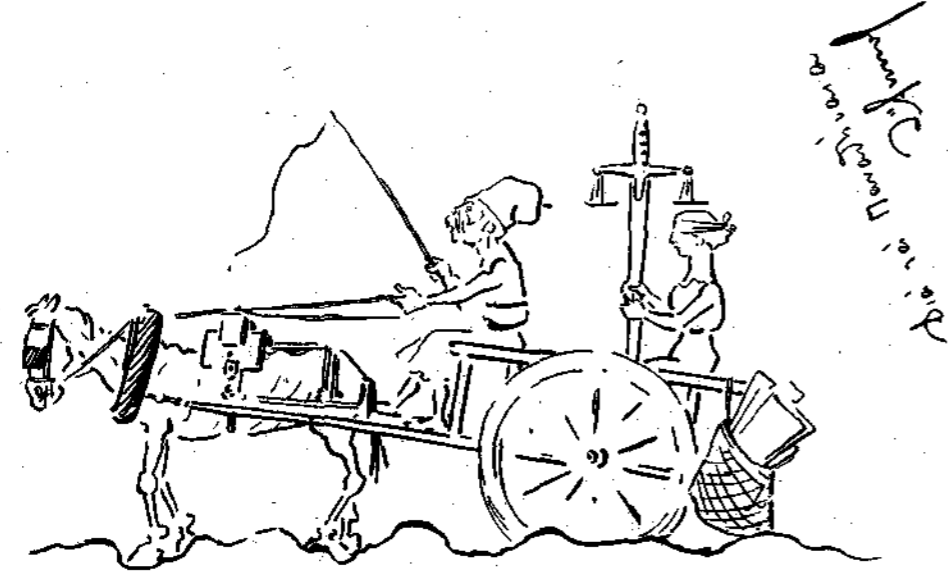
ORIGINE ET ESTHÉLIQUE DE LA TRAGÉDIE par Peladan. Paris 1905 E. Sansot & Ce fr. 1.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ υπό Μιχαήλ Κ Σακελλαροπούλου έκφωνηθείς τη 25 Μαρτίου 1905 έντολή του έν-Κεράρα τμήματος του « Έλληνισμοδ ». Έθήναι τυπογραφείον Μιχαήλ Σαλιβέρου.

CHEZ PHIDIAS Poème Dramatique par Emile Blémont. Paris 1905 Alphonse Lemerre 23-31 Passage Choiseul

Διόρθωσις:
Είς τό προηγούμενον τεύχος σελίς 98, στίχος 24 αντί Αριστοτέλης νά γραφή Αριστοφάνης.

Η ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

ΘΕΜΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΟΜΕΝΗ — ΥΠΟ Θ. ΑΝΝΙΝΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΟΛΕΜΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΟΛΕΜΗ

ΑΘΗΝΑΙ

PALACE HOTEL

Τό Πολυτελέστερον και Τελεσιότερον έν 'Ελλάδι.

Assenseur. Θέρμανσις τελευταίου συστήματος δι' άτμοδ (Chauffage centrale).

Φωτισμοδ ήλεκτρικδς άπλετοδ.

Αΐθουσαι: Έποδοχής Αΐθουσαι Κυριών.

Άναγνωστήριον. Σφαιροστήριον κτλ.

Αΐθουσαι Έστιατορίου (Table d' Hôte).

ΔΟΥΤΡΑ ΑΙΔΗΨΟΥ

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ

ΑΙ "ΘΕΡΜΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ,"

Τελεσιώδς άνακαινισθέν. Δωμάτια άναπαυτικώτατα, αΐθουσαι πολυτελεδς.

Άναγνωστήριον Έστιατόριον (Table d' Hôte) — Concert (τρίο). άποτελούμενά νοπό τουδ γνωστοδς καλλιτέχναδ κ κ. Στυλ Κόρτσάν,

Ροδόλφον Γαΐδεμβέργερ και Π. Χάρτ.

Δουτήρεδς εύρωπαϊκώτατοι έντόδ καταστήματος, άπλετοδ φωτισμοδ

δι' άεσυλίνης, καθημερινά διεθνή τηλεγραφήματα.

BAR AMERICAIN

Pension άπό 12 1/2 - 17 δρ. — Καθημερινή συγκοινωνία Έθηνών-Βόλου.